

Diverzifikacija dohodkov gospodinjstev

Znanstvene monografije
Fakultete za management Koper

Uredniški odbor

izr. prof. dr. Roberto Biloslavo

prof. dr. Štefan Bojnec

prof. dr. Slavko Dolinšek

doc. dr. Justina Erčulj

izr. prof. dr. Tonči A. Kuzmanić

prof. dr. Zvone Vodovnik

ISSN 1855-0878

Diverzifikacija dohodkov gospodinjstev na hribovitem podeželskem območju

Kristina Knific
Štefan Bojnec

*Diverzifikacija dohodkov gospodinjstev
na hribovitem podeželskem območju*

mag. Kristina Knific
prof. dr. Štefan Bojnec

Strokovna recenzenta · izr. prof. dr. Črtomir Rozman
in doc. dr. Luka Juvančič

Izdala in založila · Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management Koper,
Cankarjeva 5, 6104 Koper

Oblikovanje · Alen Ježovnik

Naklada · 100 izvodov
December 2009

© 2009 Fakulteta za management Koper

*Monografija je izšla s finančno podporo
Javne agencije za knjigo Republike Slovenije*

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

330.59:63(0.034.2)

KNIFIC, Kristina

Diverzifikacija dohodkov gospodinjstev na hribovitem
podeželskem območju [Elektronski vir] / Kristina Knific, Štefan Bojnec ;
risbe Alen Ježovnik. – El. knjiga. - Koper : Fakulteta za management, 2009. –
(Znanstvene monografije Fakultete za management, ISSN 1855-0878)

Način dostopa (URL): <http://www.fm-kp.si/zalozba/>
ISBN/978-961-266-032-1.pdf

ISBN 978-961-266-032-1
COBISS.SI-ID 248971520

Kazalo

Seznam preglednic	7
Seznam slik	9
Krajšave	11
Predgovor	13
1 Uvod in opredelitev problema	15
1.1 Motiv, namen in opredelitev področja in ciljev raziskovanja	15
1.2 Temeljna teza in predstavitev hipotez raziskave	16
1.3 Predpostavke, omejitve in izvirnost raziskave ter prispevek raziskave k znanosti	17
1.4 Kratek opis vsebine poglavij	18
2 Multifunkcionalnost kmetijstva	21
2.1 Kmetijska, strukturna in regionalna politika	23
2.2 Gospodarjenje na kmetiji	28
2.3 Diverzifikacija dohodkov in ekonomska teorija	32
2.4 Socio-ekonomski tipi kmečkih gospodinjstev	36
3 Kmetijstvo na Škofjeloškem	39
3.1 Geografske, razvojne, gospodarske in socio-ekonomske značilnosti	39
3.2 Socio-ekonomske značilnosti kmečkih gospodinjstev	44
4 Skupni dohodek kmečkih gospodinjstev	45
4.1 Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev	50
4.2 Pomen ugotavljanja skupnega dohodka kmečkih gospodinjstev	52
4.3 Predhodne raziskave	53
5 Dohodki kmečkih gospodinjstev	57
5.1 Opredelitev raziskovalnega problema	57
5.2 Cilji raziskave	60
5.3 Predpostavke in omejitve	61
5.4 Metode analize variance, ugotavljanja domnev o razliki in regresijska analiza	61
5.5 Zbiranje podatkov	63
5.6 Izračun dohodkov kmečkih gospodinjstev	66
5.7 Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev	71

6	Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost dela in zemlje	99
6.1	Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost dela	99
6.2	Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost zemlje	102
7	Kmečka gospodinjstva po vstopu Slovenije v EU	107
7.1	Odnos kmečkih gospodinjstev do diverzifikacije dohodkov na kmetiji	107
7.2	Odnos KG do članstva v EU	113
7.3	Težave KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zahtevam zakonodaje EU	114
7.4	Strategije gospodarjenja na kmetiji	114
8	Ugotovitve in omejitve ter implikacije rezultatov	121
8.1	Ugotovitve in interpretacija rezultatov	121
8.2	Rezultati raziskave, implikacije in možnosti za nadaljnje raziskave	124
9	Sklep	129
	Literatura	131

Seznam preglednic

- 3.1 Kazalnik razvitosti občin na Škofjeloškem · 41
- 3.2 Kazalnik ogroženosti občin na Škofjeloškem · 41
- 3.3 Kazalnik razvojnih možnosti občin na Škofjeloškem · 42
- 5.1 Socio-ekonomski tipi kmečkih gospodinjstev v letu 2001 · 66
- 5.2 Sestava KG v odnosu članov KG do gospodarja, 2006 · 72
- 5.3 Gospodarji VKG po starosti in izobrazbi v letih 2001 in 2006 · 72
- 5.4 Število KG po socio-ekonomskem tipu v letih 2001 in 2006 · 73
- 5.5 Povprečna površina kmetijske zemlje v uporabi in površine gozda vzorca kmetijskih gospodarstev v letih 2001 in 2006 · 74
- 5.6 Diverzifikacija dohodkov in nominalni dohodki KG, 2001 · 77
- 5.7 Dohodki KG po socio-ekonomskem tipu v letu 2001 · 79
- 5.8 Diverzifikacija dohodkov in nominalni dohodki KG v letu 2006 · 80
- 5.9 Dohodki KG po socio-ekonomskem tipu v letu 2006 · 82
- 5.10 Dohodki KG po občinah v letu 2006 · 83
- 5.11 Povprečni realni dohodki KG v letih 2001 in 2006 · 84
- 5.12 Spremembe realnih dohodkov KG v obdobju 2001–2006 · 86
- 5.13 Diverzifikacija dohodkov KG v letih 2001 in 2006 · 87
- 5.14 Nominalni dohodki KG iz kmetijstva v letu 2001 · 88
- 5.15 Nominalni dohodki KG iz kmetijstva v letu 2006 · 90
- 5.16 Realni dohodek KG iz kmetijstva in delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006 · 94
- 5.17 Povprečni realni dohodki KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006 · 95
- 5.18 Povprečni delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006 · 95
- 5.19 Diverzifikacija dohodkov dopolnilnih kmetij v letih 2001 in 2006 · 97
- 6.1 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti dela KG, občina Škofja Loka, 2006 · 101
- 6.2 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti dela KG, občina Gorenja vas - Poljane, 2006 · 102
- 6.3 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti zemlje, občina Škofja Loka, 2006 · 104
- 6.4 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti zemlje, občina Gorenja vas - Poljane, 2006 · 105
- 7.1 Odnos članov KG po izobrazbi do samozaposlitev, april 2007 · 108

- 7.2 Odnos članov KG po starostnih skupinah do samozaposlitev, april 2007 · 109
- 7.3 Razlogi KG za odločitev za diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvijo, april 2007 · 109
- 7.4 Učinki samozaposlitev, april 2007 · 110
- 7.5 Odnos članov KG po izobrazbi do rednih zaposlitev izven kmetijstva, april 2007 · 110
- 7.6 Odnos članov KG po starostnih skupinah do rednih zaposlitev izven kmetijstva, april 2007 · 111
- 7.7 Razlogi KG za odločitev za diverzifikacijo dohodkov z redno zaposlitvijo, april 2007 · 111
- 7.8 Učinki rednih zaposlitev, april 2007 · 112
- 7.9 Največje pričakovane težave KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zakonskim zahtevam EU, april 2007 · 114
- 7.10 Cilji KG pri kmetovanju, april 2007 · 115
- 7.11 Pomen ukrepov za strategije KG, april 2007 · 116
- 7.12 Odnos članov kmetij v opuščanju do rednih zaposlitev in kmetijstva, april 2007 · 118

Seznam slik

- 3.1 Indeks razvojne ogroženosti občin na Škofjeloškem · 40
- 7.1 Odnos članov KG po starostnih skupinah do samozaposlitev, april 2007 · 108
- 7.2 Odnos članov KG do članstva v EU, april 2007 · 113
- 7.3 Odnos članov KG po starostnih skupinah do članstva v EU, april 2007 · 113
- 7.4 Pomembnost dejavnikov za investiranje v kmetovanje, april 2007 · 117
- 7.5 Pomembnost dejavnikov za prenehanje kmetovanja, april 2007 · 117
- 7.6 Pomembnost dejavnikov za odločitev KG o prenehanju kmetovanja, april 2007 · 118
- 7.7 Pomen ukrepov strategij za kmetije v opuščanju, april 2007 · 118

Krajšave

ABTA	Activity Based Table of Accounts – ekonomski računi za kmetijstvo
BDP	bruto domači proizvod
CEEC	države srednje in vzhodne Evrope
PDM	polnovredna delovna moč
DKG	dohodek kmečkih gospodinjstev
EAA	Economic Accounts for Agriculture – ekonomski računi za kmetijstvo po dejavnostih
EKUS	Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad
EPD	Enotni programski dokument RS 2004–2006
EPK	evropsko primerljiva kmetija
ESS	Evropski socialni sklad
ESA	European System of Accounts – sistem nacionalnih računov
ESU	European Size Unit – ekonomska velikost
EU	Evropska unija
EU-15	Evropska unija – 15 držav članic
EU-25	Evropska unija – 25 držav članic
FADN	Farm Accountancy Data Network – mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations – Organizacija za prehrano in kmetijstvo pri OZN
FIUR	finančni inštrument za usmerjanje ribištva
IAHS	Income of the Agricultural Households Sector statistics – statistika dohodkov sektorja kmečkih gospodinjstev
IAMO	Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe – Inštitut za razvoj kmetijstva v srednji in vzhodni Evropi
KZU	kmetijska zemlja v uporabi
KG	kmečko gospodinjstvo
NA	National Accounts – nacionalni računi
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
PRP	Program razvoja podeželja za RS za obdobje 2004–2006
RS	Republika Slovenija
VKG	vzorec kmečkih gospodinjstev
VKG_D	vzorec kmečkih gospodinjstev z dopolnilnimi dejavnostmi
VKG_bz	vzorec kmečkih gospodinjstev brez zunanjih zaposlitev

VKG_Z vzorec kmečkih gospodinjstev z zunanjimi zaposlitvami
SEAFSA System of Economic Accounts for Food and Agriculture –
sistem ekonomskih računov za prehrano in kmetijstvo
SGM Standard Gross Margin – standardizirano pokritje
SKP Skupna kmetijska politika
TIAH Manual on the Total Income of Agricultural Households –
priročnik za skupne dohodke kmečkih gospodinjstev
UE upravna enota
UMAR Urad RS za makroekonomske analize in razvoj

Predgovor

Raziskava analizira strukturne spremembe in implikacije vstopa Slovenije v Evropsko unijo (EU) na zaposlitveno odločanje članov kmečkih gospodinjstev (KG) in na diverzifikacijo dohodkovne strukture KG na območju Škofjeloškega hribovja. Hribovita območja imajo poseben pomen v državnih pomočeh za ohranjanje kmetijske dejavnosti in poseljenosti prebivalstva na območju z omejenimi pogoji za kmetijsko dejavnost. Poleg razpoložljivih sekundarnih podatkov so posebej uporabljeni anketni podatki obsežnega pisnega anketnega vprašalnika zbrani v okviru dveh mednarodnih raziskovalnih projektov iz leta 2001 in podatki pridobljeni na istih KG pet let kasneje v začetku leta 2007. S tem je omogočen vpogled v presečne strukture v posameznem analiziranem obdobju in v dinamiko strukturnih sprememb na KG, zaposlitveno odločanje in dohodkovne strukture KG v času pred pristopom k EU in po njem. Posebej je empirično analiziran vpliv starosti in izobrazbe kmečkih gospodarjev na produktivnost dela in zemlje v hribovitem območju z omejenimi pogoji za kmetijstvo in območju z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo. Raziskava prikaže tudi odnos KG do članstva Slovenije v EU in težave kmetij in KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zakonskim zahtevam EU. Prav tako prikaže tudi odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov in strategije KG v naslednjih petih do dvajsetih letih.

Raziskava podrobno analizira prestrukturiranje kmetijstva in spremembe na vzorcu KG ter podaja povezave z drugimi analizami razvoja kmetijstva, podeželja, trga dela in modelov obnašanja gospodinjstev v domači in svetovni literaturi ter slovenskih in evropskih politikah, ki se nanašajo na razvoj podeželja in na skladnejši regionalni razvoj. V ospredje so postavljene mešane kmetije, ki so prevladujoče v strukturi slovenskega kmetijstva. Uvedeni in uporabljeni so ključni elementi pluriaktivnosti v kmetijstvu in na KG ter vsebine povezane s strukturnim prilagajanjem kmetijstva in vloge kmetijstva v razvoju podeželja, večnamenskosti kmetijstva, vloga in pomen območij s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo in razvoj podeželja ter skladnejši regionalni razvoj.

Empirični del temelji na statistični analizi s podrobno uporabo strukture presečnih vhodnih podatkov v dveh anketnih obdobjih. Gre za izvirne podatke, ki jih ne beležijo standardne statistične raziskave kot je na primer anketa o porabi gospodinjstev ali anketa o delovni sili ter jih ne beležijo specializirani sistemi spremljanja podatkov na KG kot je na primer mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev. Uporabljena je izvirna metoda ocenjevanja dohodkov iz kmetijstva in KG. Analiza strukture in dinamike pojavov, ki izhajajo iz anketnih podatkov, je izvedena s standardnimi statističnimi testi, s katerimi so testirane postavljene hipoteze. Na temelju predhodnih raziskav in zlasti na temelju lastno izvedene empirične raziskave so podane implikacije, ki so pomembne za razvoj KG na tem delu Slovenije in za podjetništvo na KG ter za politike na lokalni in državni ravni v odzivanju in prilagajanju na izzive spreminjajočega se lokalnega, evropskega in globalnega okolja.

Raziskava poglobljeno prikaže evolucijo in strukturne spremembe v kmetijstvu in na KG na tradicionalnem kmetijskem hribovitem podeželskem območju z relativno dobro razvitim gospodarstvom v širši regiji. Podobna raziskava, ki bi obravnavala na dveh zaporednih izvedenih anketah evolucijo in strukturne spremembe v kmetijstvu in na KG na podeželskih območjih ter na zaposlitveno odločanje in strukturo dohodkov KG pred in po vstopu Slovenije v EU pri nas še ni bila izdelana. Dohodki KG, še posebej na hribovitih podeželskih območjih, sodijo med relativno slabo raziskana področja v Sloveniji in tudi v svetovni literaturi. Raziskava odpira vprašanje, da večina intervencij države v kmetijstvo izhaja iz podmene podrejenega dohodkovnega položaja KG, katerim kmetijstvo predstavlja le enega od možnih virov dohodka. Gre za vprašanje, ki je povezano z razvojem podeželja na hribovitem območju in s vprašanjem usmerjanja javnih intervencij države v posamezno gospodarsko dejavnost na hribovitih območjih.

Raziskava je interdisciplinarnega značaja. Njena podatkovna in analitična izvirnost ter možnost ponovljivosti raziskave so lahko pomembni za nadaljnji razvoj znanosti na tem področju in tudi za implikacije za načrtovalce tozadevnih politik na lokalni in državni ravni. Knjiga je namenjena znanstvenikom in drugim strokovnjakom na področju razvoja podeželja na hribovitem območju in regionalnega razvoja, kmetijstva in kmetijske politike, trga dela in upravljanja s človeškimi viri ter drugi zainteresirani znanstveni in strokovni javnosti kmetijskih, biosistemskih, ekonomskih, organizacijskih, krajinskih in upravljaljskih ved, ki jih zanimajo tovrstna raziskovalna vprašanja.

1 Uvod in opredelitev problema

Na hitrost in smer strukturnih sprememb v kmetijstvu vplivajo zunanji in notranji dejavniki. Slovensko kmetijstvo se po pristopu Slovenije k EU sooča z relativno intenzivnimi spremembami tako v zunanjem kot tudi v notranjem okolju. Odprava mej, skupni trg, razmeroma hiter gospodarski razvoj, prevzem evra in uveljavitev skupne kmetijske politike EU (SKP) so le nekatere pomembnejše zunanje spremembe. Konkurenčnost slovenskega kmetijstva je na skupnem evropskem trgu SET relativno slaba (IAMO 2004, 11–19). Majhnost posesti družinskih kmetij,¹ relativno velik delež travinja in velik delež površin na območjih z omejenimi pogoji za kmetijsko pridelavo zmanjšujejo konkurenčnost slovenskega kmetijstva na SET. Nizka mobilnost proizvodnih dejavnikov v kmetijstvu, relativno nizki oportunitetni stroški delovne sile, relativno ozka namenskost zgradb in opreme ter velik delež mešanih kmetij otežujejo prestrukturiranje kmetijstva, predvsem pa večanje ekonomije obsega pridelave kmetij, ki se poklicno ukvarjajo s kmetijsko pridelavo (Erjavec in dr. 1998/1999; 150–151). Zaradi neugodnega dohodkovnega položaja² je lastna naložbena sposobnost kmečkih gospodinjstev nizka (MKGP 2006, 7). Dohodki iz kmetijstva so v primerjavi z dohodki izven kmetijstva ključni dejavnik strukturnih sprememb v kmetijstvu (Erjavec in dr. 1998/1999, 151).

1.1 Motiv, namen in opredelitev področja in ciljev raziskovanja

Namen raziskave je analizirati kmetijstvo in diverzifikacijo KG na Škofjeloškem ter raziskati dohodke KG po socio-ekonomskih tipih ter preko njih ugotoviti strukturne spremembe kmetijstva na Škofjeloškem po pristopu Slovenije k EU.

1. V Sloveniji so v letu 2001 KG razpolagala z več kot 96 % kmetijskih zemljišč v uporabi in 99,7 % gozdnih površin (Dernulc in dr. 2002, 19–20, 54, 27), ostanek je bil v lasti kmetijskih podjetij.

2. Povprečno 50 % zaostajanje za dohodki v gospodarstvu (MKGP 2006, 7).

Motivov za raziskavo je več. Poleg ugotavljanja strukturnih sprememb kmetijstva, socio-ekonomskega stanja KG, njihovih virov preživetja so dodatni motivi za raziskavo: (a) škofovsko območje je pretežno hribovito in zajema štiri občine³, ki se med seboj razlikujejo po naravnih danostih za kmetijsko pridelavo, gospodarski razvitosti in bližini delovnih mest v industriji,⁴ kar omogoča ocenjevanje razlik v dohodkih KG glede na naravne danosti in možnosti za zaposlitev izven kmetijstva; (b) časovno se nahajamo pet let po pristopu Slovenije k EU, kar je primerno obdobje za ocene preteklega razvojno-proračunskega obdobja; (c) obstajajo z anketo pridobljeni podatki iz leta 2001 (predpristopno obdobje); (č) aprila 2007 smo z anketo v okviru razvojnoraziskovalnega dela Fakultete za management iz Kopra v sodelovanju z Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO) iz Halle (Saale) v Nemčiji že pridobili podatke na identičnem vzorcu KG; in (d) rezultati lahko vsebujejo koristne informacije za načrtovalce.

Cilji raziskave so tesno povezani z analiziranimi hipotezami in so:

- *Cilj 1:* oceniti dohodke KG po socio-ekonomskih tipih, okoljih in v letih 2001 in 2006 na vzorcu KG.
- *Cilj 2:* oceniti deleže dohodkov KG po virih dohodka, predvsem pa deleže državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva, v letu 2001 in letu 2006.
- *Cilj 3:* ugotoviti odvisnost produktivnosti dela in produktivnosti zemlje od izobrazbe in starosti gospodarja.
- *Cilj 4:* ugotoviti odnos KG do članstva v EU, njihove največje težave pri prilagajanju kmetijskih dejavnosti na pravni red EU.
- *Cilj 5:* ugotoviti, kakšne so strategije KG v naslednjih petih in 20 letih.

1.2 Temeljna teza in predstavitev hipotez raziskave

Temeljna teza je, da je pristop Slovenije k EU vplival na dohodke KG na Škofjeloškem, ki se odražajo v spremembi realnih dohodkov KG iz kmetijskih dejavnosti, dohodkov rednih zaposlitev izven kmetijstva in dohodkov dopolnilnih dejavnosti. Dohodki KG iz kmetijskih dejavnosti večini KG ne zadoščajo za preživetje.

3. To so občine Škofja Loka, Gorenja vas – Poljane, Železniki in Žiri.

4. Območje občine Gorenja vas – Poljane je pretežno kmetijsko in hribovito območje, medtem ko je na območju občine Škofja Loka industrija bistveno bolj razvita, kmetijska zemlja pa je višje kakovosti.

Temeljna teza je testirana s pomočjo štirih hipotez:

1. Med socio-ekonomskimi tipi KG obstajajo značilne razlike v višini realnih dohodkov tako v letu 2001 kot tudi v letu 2006. Prav tako obstajajo značilne razlike v realnih dohodkih KG med letoma 2001 in 2006. Dohodki KG so bili v letu 2006 med občinama Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane različni.
2. Realni dohodek iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal pri KG, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem. Delež državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal in je pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva. V posameznem socio-ekonomskem tipu kmetij obstajajo značilne razlike v deležu državne pomoči v dohodku iz kmetijskih dejavnosti med letom 2001 in 2006.
3. Produktivnost dela (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti, brez državnih pomoči, in polnovredna delovna moč PDM) in produktivnost zemlje, za primerljivo kakovost zemlje (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti in površine kmetijskih zemljišč v uporabi), sta odvisni od izobrazbe in starosti gospodarja.
4. Odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov KG s stalno zaposlitvijo izven kmetije in s samozaposlitvijo je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG. Poudarek je tudi na prikazu razlogov, da so člani KG začeli s diverzifikacijo dohodkov s stalno zaposlitvijo oziroma samozaposlitvijo.

Posebej je prikazan tudi odnos KG do članstva v EU in njihove največje težave pri prilagajanju kmetijske dejavnosti na pravni red EU. Pomembna je tudi preučitev strategije KG v naslednjih petih in 20 letih. Pri tem je analizirano tudi vprašanje, zakaj KG opuščajo kmetovanje in kakšne so njihove strategije ravnanja z zemljo, poslopji in mehanizacijo.

1.3 Predpostavke, omejitve in izvirnost raziskave ter prispevek raziskave k znanosti

Predpostavke. Predpostavljamo, da je izbrani vzorec iz leta 2001 reprezentativni vzorec. Vključeval je okrog 3 % celotne populacije KG na Škofjeloškem⁵ oziroma okrog 5 % populacije občine Gorenja vas - Poljane in

5. Na Škofjeloškem je bilo po podatkih popisa kmečkih gospodarstev v letu 2000 1665 kmečkih gospodarstev, od tega na območju občine Gorenja vas - Poljane 590 (35 %) in na območju občine Škofja Loka 496 (30 %) (SURS 2000). Ostala so bila iz občin Žiri in Železniki.

Škofja Loka. Predpostavljamo, da različni izvajalci anket niso vplivali na pridobljene podatke.

Omejitve. Glavna omejitev raziskave je, da je bila izvedena na vzorcu, ki je vključeval nekoliko manjši delež čistih kmetij, kot je bila sestava populacije KG na Škofjeloškem v letu 2001. Pri izbiri vzorca za anketiranje smo bili zaradi cilja po ugotavljanju sprememb v dohodkovnem položaju KG med letoma 2001 in 2006 omejeni na stratificiran vzorec, uporabljen v raziskavi iz leta 2001. Na istem vzorcu je bila ponovljena anketa v letu 2007, vendar je bil odziv KG na sodelovanje v anketi nekoliko slabši, kar je pojasnjeno v nadaljevanju.

Izvirnost raziskave. Do sedaj podobna raziskava na področju prestrukturiranja kmetijstva po vstopu Slovenije v EU še ni bila izdelana. Že izvedene raziskave v predpristopnem obdobju so na osnovi različnih scenarijev politik EU in modelov ocenjevale vpliv vstopa Slovenije v EU na dohodke KG iz kmetijstva, dejansko staje po vstopu pa še ni raziskano. Prav tako sodijo dohodki KG med relativno slabo raziskana področja. Izvirnost raziskave vidimo tudi v ocenjevanju prestrukturiranja kmetijstva v Sloveniji na osnovi podatkov, pridobljenih z anketiranjem identičnega vzorca KG v predpristopnem obdobju in tri leta po pristopu Slovenije k EU. Prav tako je novost, da je raziskava zajela tudi opis sprememb v lokalnem okolju in raziskala vpliv starosti in izobrazbe gospodarjev na produktivnost dela in zemlje.

Prispevek raziskave k literaturi je prikaz implikacije učinkov pristopa Slovenije k EU na diverzifikacijo dohodkov in dohodke KG na primeru hribovitega območja, pomen državne pomoči za ohranjanje kmetijske dejavnosti na območju z omejenimi pogoji za kmetijsko pridelavo, ocena vpliva starosti in izobrazbe gospodarjev KG na produktivnost dela in zemlje v hribovitem območju z omejenimi pogoji za kmetijstvo in območji z ugodnejšimi pogoji, opis odnosa KG do članstva v EU in s tem povezane težave KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti na pravni red EU, opis odnosa KG do diverzifikacije dohodkov in opis strategij KG v naslednjih petih in 20 letih. Raziskava zajema koristen opis in podatke za načrtovalce tozadevnih politik in uprave lokalnih skupnosti.

1.4 Kratek opis vsebine poglavij

Naprej predstavimo multifunkcionalno vlogo kmetijstva v sodobni družbi. Ta vloga priznava kmetijstvu poleg proizvodno-ekonomske funkcije še okoljsko in socialno funkcijo. Poznavanje slednjega omogoča razumevanje pomena in vloge kmetijstva na območjih z omeje-

nimi pogoji za kmetijsko pridelavo, predvsem pa tam, kjer so dohodki iz kmetijstva pogosto prenizki in je za ohranjanje kmetijske dejavnosti potrebna pomoč države. EU kmetijstvu namenja podporo v okviru izvajanja ukrepov politik, med katerimi je najpomembnejša SKP. Nadalje opisujemo razvoj SKP in primerjamo slovensko kmetijsko politiko s SKP. Sledi predstavitev teoretičnih osnov gospodarjenja na kmetiji, diverzifikacije dohodkov in ekonomske teorije. Gospodarjenje na kmetiji zahteva načrtovanje in izvajanje strategij za doseg ciljev. Člani KG na osnovi odločitev o alokaciji časa izvajajo diverzifikacijo dohodkov KG. Alokacija časa in diverzifikacija dohodkov odločata o blagostanju KG na kmetiji. Kmetije na osnovi njihove proizvodne in socialne funkcije delimo na čiste, mešane, dopolnilne in ostarele kmetije.

Z opisom kmetijstva na Škofjeloškem predstavimo geografske, gospodarske in socio-ekonomske značilnosti tega območja. Območje zajema ozemlje štirih občin.⁶ Glede na vsebino te raziskave predstavimo bistvene razlike med občinami po razvitosti in naravnih danostih za kmetijsko pridelavo. Nadalje na osnovi podatkov zadnjega popisa kmečkih gospodarstev iz leta 2000 opišemo kmetijsko populacijo na Škofjeloškem in jo primerjamo s stanjem na Gorenjskem, v Sloveniji in EU.

V četrtem poglavju opisujemo teorijo dohodkov KG. Najprej predstavimo ugotavljanje dohodkov iz kmetijstva, njihove pomanjkljivosti za sklepanje o skupnih dohodkih KG. Opisujemo stanje in razloge za ugotavljanje skupnih dohodkov KG. Zaključimo z opisom ugotovitev predhodnih raziskav.

Opisu metodologije zbiranja podatkov in analize podatkov sledi prikaz opisnih statistik diverzifikacije dohodkov in alokacije dela KG in empirični testi hipotez razlik aritmetičnih sredin realnih dohodkov KG in deležev dohodkov po dohodkovnih virih, med občinama Škofja Loka in Gorenja vas – Poljane, med socio-ekonomskimi tipi in med letoma 2001 in 2006. Sledi analiza vplivov izobrazbe in starosti gospodarja na produktivnost dela in zemlje ter opis odnosa članov KG, glede na izobrazbo in starost, do diverzifikacije dohodkov s samozaposlitvami in rednimi zaposlitvami izven kmetije, razlogih zanje ter njihovih učinkih. Nadalje navajamo rezultate raziskave odnosa članov KG do članstva Slovenije v EU ter težave KG pri prilagajanju na zakonodajo EU. Zaključujemo z opisom raziskave strategij KG in razlogov »kmetij v opuščanju« za prenehanje kmetijske dejavnosti na kmetiji.

6. Gorenja vas – Poljane, Škofja Loka, železniki in Žiri.

2 Multifunkcionalnost kmetijstva

Kmetijstvo je v državah z razvitim gospodarstvom prisiljeno iskati nove načine razpoložljivih virov in dohodkov. Države vidijo rešitev v uveljavljanju zasnove multifunkcionalne vloge kmetijstva, ki omogoča višjo kakovost za življenje celotne družbe. Velike skupine ljudi in obsežna področja so postala zaradi tržnega tekmovanja marginalizirana. Na teh območjih je tradicionalna vloga kmetijstva pomembna za ohranjanje družbenega ravnotežja, hkrati pa informacijska družba omogoča podežlju nove priložnosti za endogeno rast in zagotavljanje novih delovnih mest (Vadnal 2001, 246).

Kmetijska politika EU poudarja večnamensko oziroma multifunkcionalno vlogo kmetijstva. Multifunkcionalna vloga kmetijstva postaja s podporo politik politično-ekonomski pojem. Prvič se je pojavil leta 1992 na konferenci v Rio de Janeiru (Bedrač in Cunder 2006, 243). V literaturi različni avtorji relativno različno opredeljujejo in definirajo pojem multifunkcionalnost kmetijstva. Razlikujejo se predvsem v stališčih in pogledih na rezultate kmetijstva. Holistična interpretacija multifunkcionalnosti je osnovana predvsem na podeželski sociologiji in geografiji, ki pripisuje kmetijstvu zaradi novega modela vključenosti v lokalno okolje drugačno, multifunkcionalno vlogo. Multifunkcionalnost v tem pogledu vključuje kmetijstvo, ki je vpeto v lokalno okolje, uporablja lokalne vire in poskuša zgraditi nove povezave med proizvajalci in potrošniki. Multifunkcionalno kmetijstvo v tem pogledu predstavlja kmetijsko-živilski sistem, ki zajema ponudbo in povpraševanje in je umeščen na lokalni trg (Wilson 2001, 79). V literaturi je pogosto uporabljena definicija Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), ki opisuje multifunkcionalnost kmetijstva z obstojem proizvodnih in neproizvodnih dobrin, ki nastanejo kot posledica kmetijske proizvodnje (OECD 2001, 6). Za neproizvodne dobrine je značilno, da imajo značilnosti eksternalij ali javnih dobrin, ki niso neposredno tržno merljive. Analiza multifunkcionalnega kmetijstva pokaže, da imamo lahko kot eno skrajnost kmetijsko proizvodnjo z eno ekonomsko dejavnostjo (proizvodnja hrane), ki lahko hkrati daje več različnih rezultatov ozi-

roma proizvodov in je zato večnamenska. V drugo skrajnost sodita diverzifikacija in kmetijsko podjetništvo, ki vključujta več dejavnosti na isti proizvodni enoti (primer: proizvodnja hrane in turizem). Ta je prav tako večnamenska, čeprav je posamezna dejavnost teoretično lahko tudi monofunkcionalna (Van Huylenbroeck in dr. 2007, 7 in 8).

Vloge multifunkcionalnega kmetijstva delimo na proizvodno-ekonomsko, socialno in okoljsko funkcijo. Proizvodno-ekonomska funkcija vključuje proizvodnjo hrane in surovin za predelavo. Njeni koristni učinki so lahko kratkoročni, srednjeročni ali dolgoročni. Pomembnejše determinante proizvodno-ekonomske funkcije kmetijstva vključujejo kompleksnost in zrelost razvitosti trga ter institucionalno razvitost, vrednoteno preko ravni zakonskih zahtev. Pomembno je zagotavljanje prehranske varnosti ter preskrbe z varno in kakovostno hrano (Van Huylenbroeck in dr. 2007, 16). Socialna funkcija vključuje poseljenost podeželja, kakovost življenja na podeželju, zgodovinsko in kulturno dediščino in uravnotežen prostorski razvoj. Razvoj socialne funkcije znotraj lokalnih skupnosti je odvisen od kapitalizacije lokalnega znanja, rezultatov sodelovanja lokalnih in zunanjih ekspertov ter informacij. Pomembno je relativno intenzivno istovetenje lokalnih skupnosti z zgodovinskim poreklom, kmetijsko lokalno skupnostjo in življenjskim stilom na podeželju. Okoljska funkcija zajema vpliv kmetijskih dejavnosti na okolje. Vplivi so lahko koristni ali škodljivi. Običajno so povezani z okoljskimi problemi, kot so ohranjanje biološke raznovrstnosti, podnebne spremembe, zagotavljanje zadostnih količin kakovostne vode in onesnaževanje (Van Huylenbroeck in dr. 2007, 17). Turk (1998, 14) k vsebini in naravi proizvodno-ekonomske funkcije dodaja še razvojno funkcijo kmetijstva, ki je poleg ponudbe hrane in proizvodnih surovin pomembna z vidika ponudbe delovne sile na trgu dela. Z vidika zunanjetrgovinske menjave omenja tudi zunanjetrgovinsko funkcijo kmetijstva, ki je pomembna predvsem pri državah izvoznicah hrane.

Rezultate in proizvode multifunkcionalnega kmetijstva lahko delimo tudi po možnostih za njihovo trženje, in sicer na tržne in netržne. Netržne običajno prištevamo med javno dobro (Abler 2004; Ballin in dr. 2005, 2). Njihova količina in kakovost je odvisna od tipa kmetijske proizvodnje, velikosti kmetij, lokalnega okolja, socio-ekonomskega stanja območja in tradicije ter seveda tudi lokalnega pomena kmetijstva (Ballin in dr. 2005, 2). Sodobna družba podpira netržne rezultate kmetijstva s sredstvi iz državnega proračuna. Slabe - Erker (2005, 277) ugotavlja, da je ekonomsko vrednotenje neblagovnih učinkov kmetijstva v praksi

potrebno predvsem za reševanje lokalnih in nacionalnih problemov v povezavi z brezplačnimi naravnimi in kulturnimi dobrinami, ki povečujejo blaginjo njihovim uporabnikom in tudi neuporabnikom, kadar gre za nacionalno ali globalno pomembne dobrine. Ker je uporaba javnih dobrin na podeželju v večini primerov brezplačna, je za njihovo ohranjanje potrebno, da države krijejo upravljavcem stroške, ki jih imajo z njihovim vzdrževanjem.

Kmetijstvo v Sloveniji je v primerjavi z državami EU relativno nekonkurenčno, tako zaradi strukturnih značilnosti kot tudi naravnih dano-sti. Intenzivna poljedelska pridelava je omejena na subpanonski svet na severovzhodu in manjša sklenjena območja na dnu kotlin (Dernulc in dr. 2002, 72–74). Po podatkih Programa razvoja podeželja 2004–2006 za Republiko Slovenijo (RS 2004) se v Sloveniji skoraj 73 % kmetijskih zemljišč nahaja na območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje, kar se odraža predvsem v manjši proizvodni sposobnosti kmetij, ožjem izboru kultur, usmerjanju proizvodnje ter prilagoditvi tehnologij. Pridelava je dražja. Kmetije na teh območjih so manj konkurenčne in manj prilagodljive.

Slovenska kmetijska politika je pomen multifunkcionalne vloge kmetijstva zapisala v Strategijo razvoja slovenskega kmetijstva iz leta 1993 (MKGP 1993). Po pristopu k EU pa so bili prevzeti vsi elementi multifunkcionalne vloge kmetijstva po merilih EU (Bedrač in Cunder 2006, 248, 250 in 252). Bedrač in Cunder (2006, 257; 2007, 59) ocenjujeta, da so bili v obdobju 1994–2004 v Sloveniji uspešno zagotovljeni predvsem proizvodni in okoljski elementi multifunkcionalne vloge kmetijstva, medtem ko so bili manj uspešni ukrepi, povezani s prostorskimi elementi zaradi prisotnega odseljevanja kmečkega prebivalstva na marginalnih območjih in zmanjševanja površine kmetijskih zemljišč.

2.1 Kmetijska, strukturna in regionalna politika

Pri strukturnih spremembah kmetijstva igrajo pomembno vlogo vladne politike. Od njihovih ciljev je odvisna hitrost in smer sprememb. Happe (2004, 234) navaja, da neposredna plačila na proizvodno enoto povzročijo strukturne spremembe, ki že pokažejo že na kratki rok predvsem v zmanjšanem najemu zemlje in alternativnih zaposlitvah dela in kapitala KG. Posledično se opusti kmetijska dejavnost na marginalnih območjih. Za ohranitev obdelanosti teh območij so uvedena plačila na enoto površine. Vendar mora vsaka politika, katere namen so ciljne spremembe, razumeti odločilne dejavnike, med katerimi so pomembne

vednote, vedenje in motivacijski dejavniki. Za ohranjanje tržne pride-lave so pomembne notranje in zunanje determinante KG. K notranjim prištevamo zemljo, razpoložljivo delovno silo, kapital, znanje in teh-nologijo. K zunanjim sodijo vladna politika, trgi, tehnologija, socialno okolje, trg dela in trg kapitala (IAMO 2003, 6–8).

SKP¹ usmerja kmetijstvo EU k ciljem: (a) zagotavljanje redne oskrbe z živili po sprejemljivih cenah za potrošnike, (b) zagotavljanje primerne življenjske ravni za kmetijske pridelovalce, (c) zviševanje storilnosti v kmetijski pridelavi in (d) stabiliziranje kmetijskih trgov (Avsec in Erja-vec 2005, 105–106). V zadnjem desetletju namenja SKP vse večjo po-zornost tudi razvoju podeželja in varovanju okolja (Kezunovič 2003, 98–99).

SKP za uresničevanje zastavljenih ciljev uporablja številne meha-nizme. Njeno jedro tvorijo ukrepi in pravila, določena v predpisih sku-pnih tržnih ureditev. Nanašajo se na posamezne kmetijske proizvode in jih delimo na zunanjetrgovinske ukrepe, intervencije na notranjem trgu,² omejitve ponudbe,³ neposredna plačila⁴ in spremljajoči ukrepi za podporo skupnih tržnih ureditev (Avsec in Juvančič 2001, 23–41). Drugi steber SKP predstavljajo strukturni ukrepi in ukrepi razvoja podeželja.⁵ Vsi ukrepi so financirani iz Evropskega kmetijskega usmerjevalnega in jamstvenega sklada (EKUJS), pri čemer je jamstveni del ukrepov na-menjen neposrednim podporam trgu in kmetijstvu, pri usmerjevalnem delu pa gre v večji meri za vrsto projektov, ki se financirajo v sklopu širše regionalne in strukturne politike (Kezunovič 2003, 38–39; Mrak, Mrak in Rant 2004, 40–42). SKP je pri doseganju ciljev uspešna, vendar je kot najdražja politika EU deležna tudi številnih kritik: razsipnost in plan-ski način delovanja, nepravilnost,⁶ povzročanje trgovinskih motenj na

1. Temeljni akt SKP je Rimska pogodba iz leta 1957. SKP je navkljub družbenim spre-membam in zmanjšanju gospodarskega pomena kmetijstva ter razvoju drugih politik in ureditev v EU ohranila svoj pomen v evropskih integracijskih procesih. SKP je na-menjena skoraj polovica proračuna EU. Sledi ji okoli 40 odstotkov vseh predpisov EU.

2. Sem sodijo javni oziroma intervencijski nakupi, določitev institucionalnih cen, podpore skladiščenju in podpore porabi.

3. Proizvodne dajatve in program prahe.

4. Sem sodijo plačila na hektar kmetijske površine ali na glavo živali.

5. To so okoljski ukrepi in izravnalna plačila, podpore naložbam v kmetijska gospo-darstva, podpore za zgodnje upokojevanje in podpore izboljšavam v pridelavi in trženju kmetijskih proizvodov.

6. Večino sredstev dobi manjšina kmetov. V letu 2003 je več kot polovico sredstev dobilo le 17 % kmetov.

svetovni ravni,⁷ nekonkurenčnost držav EU,⁸ neučinkovitost⁹ in spodbujanje onesnaževanje okolja¹⁰ (Prokopijević 2005, 9–10, 35–41).

Skupna regionalna politika EU je usmerjena h krepitvi enotnosti gospodarstev EU in zagotavljanju skladnega razvoja z manjšanjem razlik v razvitosti med posameznimi regijami.¹¹ Agenda 2000 je prinesla spremembe evropskih politik v finančnem obdobju 2000–2006.¹² Sredstva za doseganje ciljev kohezijske politike so bila v tem obdobju namenjena za predpristopno pomoč in strukturne ukrepe za prvo fazo širitev EU. S tem je bil program PHARE dopolnjen s programoma SAPARD in ISPA (Mrak, Mrak, in Rant 2004, 30–33).

Z reformo SKP v okviru Agende 2000 naj bi se znižali stroški in ohranila konkurenčnost evropskega kmetijstva. Odtlej je bil glavni cilj proizvodnje visokokakovostnih proizvodov v količinah, ki bi nekoliko bolj sledile povpraševanju, in opuščanje za okolje škodljive intenzivne pridelave. Naloga kmetijstva se je od proizvodnje hrane razširila na »preživetje podeželja kot življenjskega, delovnega in turističnega prostora«¹³ (RS 2007b).

Slovenija do osamosvojitve ni imela lastne kmetijske politike (Cun-

7. Višje cene hrane zaradi carin in dampinški izvoz uničuje kmetijstvo nerazvitih držav.

8. Zaposlenost v kmetijstvu vzdržujejo subvencije in ne konkurenčne prednosti.

9. Visoki stroški presegajo koristi.

10. Omejevanje obdelovalnih površin povzroča intenziviranje obdelave, kar vodi v relativno večje onesnaževanje zemlje, podtalnice in se prenaša na celoten ekološki sistem.

11. Na tej osnovi je bil leta 1958 ustanovljen Evropski socialni sklad (ESS) in Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad (EKUJS). Namenjena sta izvajanju ukrepov kohezijske politike. Pogodba o EU iz Maastrichta 1992 je postavila za enega glavnih ciljev krepitev ekonomske in socialne kohezije. Predvidela je ustanovitev Kohezijskega sklada, ki naj bi nudil podporo projektom na področju okolja in prometa. Za namen kohezijske politike je bila že v finančnem obdobju 1994–1999 namenjena približno tretjina proračuna EU. EU je s spremembami kohezijske politike poskušala zagotoviti večjo učinkovitost, primernejšo porazdelitev ter boljše upravljanje s sredstvi. Ustanovljen je bil tudi Finančni inštrument za usmerjanje ribištva (FIUR).

12. Na področju kohezijske politike je bilo poudarjeno izboljšanje učinkovitosti vodenja in upravljanja s skladi in razjasnitev odgovornosti med posameznimi udeleženci.

13. Proračun SKP se v finančnem obdobju 2007–2013 krči na 35 % sredstev EU, medtem ko se okrog 10 % sredstev prenaša na razvoj podeželja. Pomemben rezultat reform je nadomestitev subvencij za proizvedene količine z neposrednimi plačili, ki naj bi kmetom zagotavljala primeren dohodek ob doseganju ciljev, kot so standardi varne hrane, zdravje živali in rastlin, dobro počutje živali in ohranjanje tradicionalne podeželske krajine.

der in dr. 1997, 14). Prve spremembe sta prinesla Zakon o finančnih intervencijah v kmetijstvo, proizvodnjo in ponudbo hrane iz leta 1991 in Strategija razvoja slovenskega kmetijstva iz leta 1993 (MKG P 1993), ki je vsebovala cilje dolgoročnega razvoja kmetijstva v Sloveniji: (a) stabilna pridelava kakovostne in čim cenejše hrane ter zagotavljanje prehranske varnosti Slovenije, (b) ohranjanje poseljenosti in kulturne krajine, ohranjanje kmetijske zemlje, varstvo kmetijskih zemljišč in voda pred nesmotrno rabo, (c) trajno povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in (d) zagotavljanje paritetnega dohodka¹⁴ nadpovprečno produktivnim pridelovalcem (MKG P 1993; Bedrač in Cunder 2006, 246). Slovenska kmetijska politika je v tem obdobju delovala v smeri ciljev, vendar najuspešnejše na področju doseganja dohodkovnih ciljev (Volk 2004, 158). V tem obdobju je bila sicer navidez podobna SKP,¹⁵ vendar je bil izvedbeni del izveden le delno, zaradi česar je za SKP zaostajala predvsem po celovitosti in učinkovitosti (Cunder in dr. 1997, 162–163). Temeljni cilji tržno-cenovne politike so bili namenjeni zaustavitvi padca cen kmetijskih proizvodov¹⁶ in povečanju dohodka v kmetijstvu¹⁷ (Bedrač in Cunder 2006, 247). Tržno-cenovna politika se je razlikovala od SKP na področju cen kmetijskih proizvodov,¹⁸ ukrepov za uravnavanje cen na notranjem trgu¹⁹ in proizvodno vezanih dohodkovnih doplačil²⁰ (Cunder in dr. 1997, 165–166).

Cilji strukturne politike so bili usmerjeni k ohranjanju proizvodnega potenciala v kmetijstvu predvsem na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko pridelavo,²¹ povečanje obsega pridelave in izboljšanje agrarne strukture (Bedrač in Cunder 2006, 247). Slovenska strukturna politika je v tem obdobju sledila dogajanju v EU, vendar z opaznimi razlikami predvsem pri ukrepih za spodbujanje kmetijske dejavnosti

14. Enakovreden dohodek (Kladnik 1999, 150).

15. Uvedba zunanje trgovinske zaščite in premiki pri strukturni politiki.

16. Podpore izvozu, pomoč skladiščenju in podpore odkupu.

17. Proizvodne premije in dodatki k ceni, neposredna plačila na glavo in površino (ha), regresi in druge podpore.

18. V Sloveniji so bili določeni z ukrepi politike cen, kar ni bilo v navadi EU.

19. V Sloveniji bistveno manj ukrepov v primerjavi z EU.

20. V Sloveniji regresiranje semena, sadik in podobno, medtem ko je EU izvajala kompenzacijska in neposredna plačila.

21. V obdobju 1994–1998 je strukturna politika namenjala več podpore za območja z omejenimi možnostmi za kmetijstvo predvsem s pospeševanjem kmetijstva na teh območjih, ohranjanju poseljenosti in kmetijske proizvodnje ter pospeševanje rajonizacije in ekonomske privlačnosti kmetijske proizvodnje na teh območjih.

na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami,²² podporah do okolja prijaznejši pridelavi,²³ podporah naložbam za izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva²⁴ ter posrednih oblikah podpor²⁵ (Cunder in dr. 1997, 166–167).

V predpristopnem obdobju (1999–2003) je Slovenija zaradi potreb po prilagajanju pravnemu redu EU izvedla reformo, ki je vplivala na kmetijsko politiko, strukturno politiko in politiko razvoja podeželja. Program reforme se je izvajal v okviru štirih stebrov: tržno-cenovna politika,²⁶ slovenski kmetijsko okoljski program, prestrukturiranje kmetijstva in živilstva²⁷ ter razvoj podeželja.²⁸ Na področju tržno-cenovnega dela politike bili po vzoru EU uvedeni tržni redi za posamezne pridelke (Bedrač in Cunder 2006, 247).

Program razvoja kmetijstva, živilstva in ribištva 2000–2002 iz leta 1999 je sledil ciljem in strategijam SKP. V letu 2001 je bil sprejet Slovenski okoljski program, ki je v okviru drugega stebra kmetijske strukturne politike prinesel proizvodno nevezana, ciljno usmerjena neposredna plačila na ha v odvisnosti od rabe površin (EKO O), podpore kmetijstvu na področjih z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo (EKO 1), ukrepe zmanjševanja negativnih vplivov na okolje in ohranjanja naravnih danosti, biotske raznovrstnosti in tradicionalne kulturne krajine ter ukrep varovanja zavarovanih območij in podpore okolju prijaznejšim postopkom kmetovanja (EKO 3) (MKGP 2001, 18–19). Prav tako se je v letu 2001 pričel izvajati predpristopni program SAPARD, v okviru katerega so se izvajali ukrepi za naložbe na kmetijska gospodarstva, naložbe v živilskopredelovalno industrijo, gospodarsko diverzifikacijo na

22. V EU so imeli proizvodno nevezana plačila, medtem ko je imela Slovenija proizvodno vezana in nevezana plačila.

23. Novost v EU.

24. V Sloveniji so bili ukrepi usmerjeni na povečanje in koncentracijo pridelave (regresiranje obrestne mere, namenske investicije in podobno), medtem ko so bili v EU usmerjeni v izboljšanje kakovosti in konkurenčnosti, v izpolnjevanje standardov za rejo in varstvo živali.

25. V EU so se izvajale naložbe v živilskopredelovalno industrijo, ustanavljanje združenj pridelovalcev, predelovalcev in porabnikov, medtem ko je Slovenija z dejavnostmi sicer sledila EU, vendar jo po vsebini in višini sredstev z EU ne moremo enakovredno primerjati.

26. Vzpostavitev tržnih mehanizmov po zgledu EU.

27. Ukrepi za izboljšanje agrarne in zemljiške strukture, tržno organiziranje, posodobitev in prilagoditev živilskopredelovalne industrije.

28. Preoblikovanje centrov za razvoj podeželja in ohranitev vasi.

podeželju ter razvoj in izboljšanje podeželske infrastrukture (Bedrač in Cunder 2006, 251).

Vstop Slovenije v EU je za slovensko kmetijstvo pomenil uveljavitev SKP in ostalih pravil skupnega kmetijskega trga. Po vstopu Slovenije v EU je velik del pristojnosti pri načrtovanju in izvajanju prešel na EU. V letu 2004 je bil sprejet Program razvoja podeželja RS 2004–2006 (PRP) in Enotni programski dokument RS 2004–2006 (EPD). EPD je v okviru prednostne naloge prestrukturiranja kmetijstva, gozdarstva in ribištva uveljavljal pet ukrepov, vezanih na kmetijstvo in gozdarstvo: izboljšanje pridelave in trženja kmetijskih pridelkov, naložbe v kmetijska gospodarstva, diverzifikacija kmetijskih dejavnosti in dejavnosti, ki so blizu kmetijstvu, investicije v gozdove za izboljšanje gospodarske in ekološke vrednosti gozdov ter trženje kakovostnih kmetijskih in živilskih proizvodov (Wostner 2004, 138–159).

2.2 Gospodarjenje na kmetiji

Gospodarska dejavnost na podeželju je relativno močno povezana s kmetijsko dejavnostjo. Kmetijska dejavnost zajema pridelovanje kmetijskih rastlin oziroma živinorejo ter storitve za rastlinsko pridelavo oziroma živinorejo, razen veterinarskih storitev. Osnovna proizvodna enota je kmetijsko gospodarstvo (KG ali kmetijsko podjetje), ki je organizacijsko in poslovno zaokrožena gospodarska celota²⁹ (RS 2006a).

Pojem KG je v literaturi različno opredeljen. Organizacija za prehrano in kmetijstvo pri Organizaciji združenih narodov (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) ga je sprejela v kmetijstvu kot osnovno enoto pri vodenju ekonomskih računov za prehrano in kmetijstvo (Hill 2007, 181). V slovarju statističnih pojmov je KG definirano kot gospodinjstvo, v katerem vsaj en član gospodinjstva dela na posesti ali če je gospodar ali glavni pridobitelj dohodka ekonomsko dejaven v kmetijstvu (UNECE in dr. 2007). Eurostat (1996) za namen Sistema nacionalnih računov (European System of Accounts – ESA) KG definira kot majhno skupino oseb, ki si deli skupne prostore, nekaj ali ves dohodek in premoženje in skupaj porablja določene tipe blaga in sto-

29. Obsega eno ali več proizvodnih enot, se ukvarja s kmetijsko oziroma gozdarsko dejavnostjo, ima enotno vodstvo, naslov oziroma sedež, ime oziroma firmo in je organizirano v eni od naslednjih oblik: (a) pravna oseba; (b) samostojni podjetnik posameznik; (c) kmetija, ki ni pravna oseba ali samostojni podjetnik posameznik; (č) društvo, kadar opravlja kmetijsko dejavnost v skladu s predpisi; (d) izobraževalna ustanova, ki se ukvarja tudi s kmetijsko dejavnostjo; in (e) agrarna ali pašna skupnost.

ritev, predvsem nastanitev in hrano. Za namen slovenske statistike je bilo pri popisu kmetijskih gospodarstev v letu 2000 uporabljena metodologija, ki je za osnovno statistično enoto izbrala kmetijsko gospodarstvo.³⁰ V okviru tega popisa je kmetijsko gospodarstvo definirano kot organizacijsko in poslovno zaokrožena in enotno vodena celota kmetijskih zemljišč, gozdov, zgradb, opreme in delovne sile, ki se ukvarja s kmetijsko pridelavo. Na kmetijskem gospodarstvu lahko gospodari fizična ali pravna oseba, ki vodi kmetijsko gospodarstvo na svoj račun. Kmetijska gospodarstva deli na kmetijska podjetja in na družinske kmetije. Med kmetijska podjetja uvršča podjetja, zadruge in družbe, ki so registrirane v registru podjetij in opravljajo kmetijsko dejavnost. Ostala kmetijska gospodarstva, ki niso kmetijska podjetja in ustrezajo merilu »evropske primerljive kmetije (EPK)«, ³¹ uvršča med družinske kmetije. V letu 2000 so družinske kmetije v RS razpolagale z več kot 96 % zemljišč v uporabi in 99,7 % gozdnih površin (Dernulc in dr. 2002, 19–20, 54, 108). Za namen te raziskave bomo uporabili pojem KG,³² ki je po definiciji enak zgoraj opisanemu pojmu družinske kmetije. Agrarna sociologija obravnava KG kot socialni sistem, ki ga sestavljajo družina, gospodinjstvo, proizvodni obrat in podjetniška sestavina (Planck in Ziche 1979, 296). Slednji dve sestavini lahko uvrščamo med gospodarski enoti (proizvodni enoti), medtem ko sta prvi dve potrošnji skupnosti in sta značilni tudi za ostala gospodinjstva.

Gospodarjenje v poslovnem sistemu je nenehen proces, ki zajema odločanje o ciljih in sredstvih za doseg ciljev. Osnovne naloge menedžerjev so planiranje, organiziranje, nadziranje in vodenje. Prevladuje mi-

30. Pri popisu prebivalstva v letu 1991 je bila uporabljena jugoslovanska metodologija, ki je uporabljala pojem kmetija. Pojem ni ustrezal metodologiji EU. S pojmom kmetija so smatrali gospodinjstva, ki: (a) so redila živino (eno glavo konj ali goveda ali prašičev ali drobnice) ali več kot 50 kljunov perutnine; ali (b) imela več kot 30 arov njiv, vendar so bila brez živine; ali (c) so imela več kot 10 arov sadovnjakov ali vinogradov, vendar so bila brez živine; (d) gospodinjstvo, v katerem vsaj ena oseba občasno dela v kmetijstvu (Kovačič 1996, 3–7).

31. EPK je kmetija, ki ima najmanj 1 ha kmetijskih zemljišč v uporabi ali ima manj od 1 ha kmetijskih zemljišč v uporabi in so ta zemljišča: (a) najmanj 10 arov kmetijskih zemljišč in 90 arov gozda; ali (b) najmanj 30 arov vinogradov in/ali sadovnjakov in oljčnikov; ali (c) 2 in več glav velike živine; (d) 15 do 30 arov vinogradov in 1 do 2 GVŽ; ali (e) več kot 50 panjev čebel; ali (f) pridelujejo zelenjadnice, zelišča, jagode in gojene gobe ter cvetje in okrasne rastline za prodajo.

32. V literaturi so pogosto uporabljeni sorodni izrazi: gospodinjstvo s kmečkim gospodarstvom, kmečko gospodarstvo in kmetija.

šljenje, da je dobiček najpomembnejši cilj pridobitnih poslovnih sistemov (Melavc 2003, 12–13). Cilji KG se lahko razlikujejo od ciljev drugih poslovnih sistemov. Kay in Edwards (1994, 10) prepoznavata naslednje pogoste cilje KG: (a) preživetje in obstanek posla; (b) maksimalni dobiček in nagrada za investicije; (c) povečati obstoječi standard; (d) povečati neto vrednost in doseči želeni standard; (e) zmanjšati oziroma odpraviti izgubo; (f) dosegati vsaj minimalen dobiček in stabilen dohodek; (g) prenos kmetije na naslednjo generacijo; (h) povečati količino prostega časa; (i) povečati velikost kmetije, razširiti in pridobiti zemljo; (j) ohraniti kakovost zemlje in vodnih virov. Pogosti cilji KG so kompatibilni s cilji politik EU ter onimi, zapisanimi v Nacionalnem strateškem načrtu razvoja podeželja 2007–2013 (MKGP 2006, 14–24), predvsem na področju povečevanja konkurenčnosti KG, povečanja dohodkov in standarda, ohranjanja dejavnosti tudi na območjih z omejenimi pogoji za kmetijsko dejavnost, ohranjanja varovanja okolja in naravnih virov. Vendar strateško načrtovanje tržno usmerjenih KG v Sloveniji ni pogosto in primerljivo s strateškim načrtovanjem gospodarskih subjektov. Razlogi za to so pogosto v znanju, slabi mobilnosti proizvodnih dejavnikov in relativno skromnih sredstvih za vlaganja. Izobrazbena struktura gospodarjev KG je bila v letu 2000 še vedno bistveno nižja od povprečja aktivnega prebivalstva RS. Relativno nizka je tudi njihova kmetijska izobrazba, saj je v letu 2000 imelo le 15 % gospodarjev KG zaključenega vsaj enega od programov kmetijskega izobraževanja (Dernulc in dr. 2002, 116–117). Navedeno je za prehod KG iz stopnje razvitosti, ki temelji na mobilizaciji osnovnih proizvodnih dejavnikov (zemlja, surovine in neizobražena delovna sila), v višjo stopnjo razvitosti, ki temelji predvsem na vlaganju v zanje (Možina in Kovač 2006, 16), dokaj neugodno. Pogosto imajo močen vpliv tudi spremembe v okolju in nizka konkurenčnost KG. Za tržno usmerjena KG, ki so se v letu 2006 ukvarjala z živinorejo in mlečno proizvodnjo, so bili najpomembnejši cilji povezani z razširitvijo kmetije, investicijami v pridelavo, nekmetijskim podjetništvom in iskanjem virov dohodka s stalno zaposlitvijo izven kmetijstva (Knific in Bojnec 2007, 96–97).

Gasson in Errington (1993, 18) primerjata KG glede na izvajanje gospodarske funkcije s podjetjem, vendar pri tem ugotavljata nekaj posebnosti: a) lastnik kmetije (gospodar ali njegov zakonec) izvaja tudi funkcijo vodenja; b) gospodar skupaj z družinskimi člani zagotavlja kapital in opravlja delo; c) lastništvo kmetije in s tem tudi njeno vodenje se prenaša na potomce; d) družina živi na kmetiji. KG tako lahko poimenu-

jemo tudi družinsko kmetijsko podjetje, ki se ukvarja s tržno pridelavo, ki pa jo lahko kombinira tudi z eno ali več dopolnilnimi dejavnostmi. V teh primerih je vodenje različnih dejavnosti in vlaganje v posamezne dejavnosti lahko skupno ali ločeno, delitev dohodka iz dejavnosti med člane pa vnaprej dogovorjena. Med KG obstajajo tudi KG, ki dohodek v celoti pridobivajo izven KG. Gospodarjenje KG je v teh primerih usmerjeno k samooskrbi (Barbič 2005, 25–26). Tovrstna KG pridobijo glavnino dohodka izven kmetijstva in ohranjajo zemljo v lasti zaradi socialne, premoženjske varnosti ali zgolj zaradi navezanosti na zemljo. S tem tudi omejujejo ponudbo zemlje, ohranjajo njeno relativno visoko ceno ter zavirajo ekonomsko racionalizacijo kmetijstva (Erjavec in dr. 1998/1999, 150–151).

Po organiziranosti je KG celota treh prvin: dela, sredstev in obveznosti do sredstev. Kmetijska proizvodnja KG poteka na kmetijskem obratu (kmetiji), ki je gospodarsko-poslovna združba, ki pretvarja vse razpoložljive dejavnike proizvodnje v proizvode. Na kratek rok lahko med stalne inpute, ki se z obsegom proizvodnje ne spreminjajo, prištevamo kmetijsko zemljo, specialno opremo, stroje in zgradbe, medtem ko predpostavljamo, da so na dolgi rok vsi inputi variabilni (Turk 2001, 30–32). Inpute podjetij najpogosteje delimo na zemljo, delo, kapital in upravljanje ter prevzemanje tveganja. Nagrade za inpute so renta za zemljo, plača za delo, obresti za kapital ter dobiček za upravljanje in prevzemanje tveganja. Pri uporabi zemlje kot inputa je treba upoštevati, da vsa zemlja ni enake kakovosti, da se lahko uporablja tudi v druge namene. Njene cene na trgu ne moremo vedno razložiti iz ekonomskih razmerij.³³ Delo kot input lahko razdelimo na fizično in umsko delo. V primeru KG so njihovi lastniki oziroma ponudniki gospodarji in drugi člani KG. Obseg dela članov KG je odvisen tako od izobrazbe ter znanja posameznika kot tudi povpraševanja po delu in ceni dela v primeru zaposlitve izven KG. Kot input dela lahko nastopa tudi najeta delovna sila. Za povpraševanje po inputih velja, da gre za izpeljano povpraševanje iz povpraševanja po proizvodih na trgu. Vsak proizvod dela ali zemlje je kapital – zaloge, surovine, plemenska živina, pridelki in drugi proizvodi, oprema, stroji in infrastruktura. Naložbe v kmetijsko proizvodnjo so odvisne od donosnosti kmetijske proizvodnje. Investicije v kmetijsko proizvodnjo pospešuje dobra gospodarnost, ugodna posojila

33. Predvsem v bližini urbanih središč dosegajo cene kmetijskih zemljišč bistveno višje vrednosti.

in pomoč države v obliki nepovratnih sredstev. Delo, zemljo in kapital lahko KG do določene mere med seboj zamenjujejo. Z intenzivnejšim pridelovanjem lahko povečajo hektarski pridelek. Manjši vložek dela lahko kompenziramo z uporabo mehanizacije. Inovacije lahko brez povečanja ostalih inputov povečajo pridelek. Z zmanjšanjem enot inputa ob ohranjanju obsega proizvodnje ali s povečanjem obsega proizvodnje ob ohranjanju enot inputa lahko KG povečujejo učinkovitost. Učinkovitost proizvodnje vrednostno izraža razmerje med prihodki in stroški. Nagrada za vložke KG v kmetijsko pridelavo je dohodek iz kmetijstva (Erjavec in dr. 1998/1999, 65–81). Dohodek iz kmetijstva je prikladno merilo za ocenjevanje gospodarske uspešnosti KG (Kovačič, Udovič in Čebulj 2001, 248).

2.3 Diverzifikacija dohodkov in ekonomska teorija

Z razvojem družbe se pomen kmetijstva in gozdarstva, izražen v bruto družbenemu proizvodu (BDP) in deležu zaposlenih v tej dejavnosti, zmanjšuje. V razvitih gospodarstvih je delež kmetijstva relativno skromen, medtem ko je v gospodarstvih manj razvitih dežel njegov delež bistveno večji (Turk 1998, 13). Po podatkih nacionalnih ekonomskih računov za kmetijstvo³⁴ prispeva kmetijstvo skupaj z gozdarstvom in ribolovom v Sloveniji dobra 2 % k BDP in nekaj manj kot 10 % k skupni zaposlenosti. Razkorak med deležema kaže na relativno nizko produktivnost v kmetijstvu v primerjavi z drugimi dejavnostmi. Bruto dodana vrednost na polnovredno delovno moč v kmetijstvu znaša po podatkih ekonomskih računov za kmetijstvo le okoli tretjino vrednosti tega kazalnika za EU-25 (MKGP in KIS 2007, 15). Kljub temu ostajata kmetijstvo in gozdarstvo relativno pomembni panogi na podeželju.³⁵ EU v obdobju 2007–2013 namenja pozornost in podporo konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva in tudi upravljanju podeželja, okolju, kakovosti življenja ter ekonomski diverzifikaciji dejavnosti na podeželju (EC

34. Ekonomski račun za kmetijstvo je pravzaprav satelitski račun nacionalnih računov, ki upošteva specifičnosti kmetijstva. Za članice EU je njegova izdelava določena z enotno metodologijo Eurostat (EAA 97), ki temelji na metodologiji nacionalnih računov ESA 95 (SURS 2007e). Vključuje proizvodne enote po načelu dejavnosti in praviloma zajema samo kmetijsko proizvodnjo na kmetijskih gospodarstvih in strojne storitve za kmetijstvo. Iz ekonomskih računov za kmetijstvo so praviloma izključene vse enote, ki proizvajajo samo za lastne potrebe (MKGP in KIS 2007, 31).

35. Podeželje EU pokriva kar 90 % površine EU, medtem ko na njem prebiva več kot polovica prebivalstva EU.

2006b, 3–6). Ugotavljanje dohodkov KG postaja tako pomembno za ocenjevanje učinkov ukrepov politik EU kot tudi za ugotavljanje blagostanja kmečkega prebivalstva v primerjavi z drugimi gospodinjstvi (Hill 2000, 41–42; Moreddu 2004, 3). Dohodek KG iz kmetijstva je odvisen od številnih dejavnikov, med katere prištevamo splošen položaj kmetijstva v okviru nacionalne ekonomije in cenovnih razmerij, stopnje tehnološke opremljenosti, značilnosti posestne strukture, organiziranosti pridelave, obsega in usmerjenosti pridelave ter trženje (Kovačič, Udovič in Čebulj 2001, 248).

Ekonomske rezultati kmetijstva so močno odvisni od ravni fizičnega obsega proizvodnje (MKGP in KIS 2007, 15). Slovensko kmetijstvo je v primerjavi evropskim relativno nekonkurenčno³⁶ (IAMO 2004, 11–19). V letu 2006 je povprečni slovenski faktorski dohodek na delovno moč (razmerje med spremembo fizičnega obsega proizvodnje in spremembo števila polnovrednih delovnih moči) znašal le dobrih 30 % povprečja EU-25, kar kaže na relativno izrazito nizko raven produktivnosti kmetijstva v Sloveniji.

Ekonomske model KG sestavljajo dohodki in odhodki KG. Blagostanje KG je odvisno od virov, vrednosti proizvodnje, zaposlenosti ter zadostnosti dohodkov za pokritje stroškov, prav tako pa tudi od varčevanja in potreb KG. Člani KG se odločajo o alokaciji časa za dejavnosti, ki lahko zajemajo delo na kmetiji, zaposlitve izven kmetije, samozaposlitve, prosti čas, izobraževanje in druge dejavnosti. Člani KG na osnovi odločitev o alokaciji časa izvajajo diverzifikacijo dohodkov KG. Dohodki lahko izhajajo iz kmetijske dejavnosti, samozaposlitev na kmetiji, zaposlitev izven kmetije in drugih prejemkov, kot so državni transferi in socialne podpore. Na drugi strani člani KG alocirajo prihranke za kmetijsko dejavnost, nekmetijske dejavnosti, investicije v vrednostne papirje in druge investicije (Ashok in dr. 2002, 5–6).

Erjavec in dr. (1998/1999, 152) opredeli dohodke iz kmetijstva kot dobiček kmetov, ki je razlika med vrednostjo prodaje in nakupov ter nadalje zmanjšan za amortizacijo, plačila obresti, najemnin in morebitnega plačanega dela članov KG. Večje tržno usmerjene in profesionalizirane kmetije lahko zagotavljajo zadosten paritetni dohodek celotnemu KG,

36. V predpristopnem obdobju k EU je bil položaj slovenskega kmetijstva relativno svojevrsten, za kmetijsko dejavnost bistveno manj ugoden od povprečja EU-15, tudi v primerjavi z državami srednje in vzhodne Evrope (CEEC), ki so v letu 2004 vstopile v EU.

medtem ko imajo manjše kmetije relativno nizek dohodek in so zato prisiljene v intenziviranje proizvodnje ali iskanje drugih virov dohodkov in na koncu nekatera tudi v opustitev kmetijske proizvodnje. Delež dohodka iz kmetijstva se v skupnem dohodku KG manjša (Ashok in dr. 2002, 10–11; Erjavec in dr. 1998/1999, 151). Na odločitve posameznikov KG o alokaciji dela in iskanje nekmetijskih zaposlitev vplivajo karakteristike kmetije (tip, velikost in lokacija), ponudba na nekmetijskem trgu dela ter individualne (starost, izobrazba in izkušnje) in družinske lastnosti (velikost družine) (Ashok in dr. 2002, 2; Moreddu 2004; Fernandez-Corenjo in dr. 2007, 23).

Dohodki iz kmetijstva rastejo z velikostjo kmetije in specializacijo pridelave (Ashok in dr. 2002, 20–21; Dernulc in dr. 2002, 126–137), vendar variirajo predvsem zaradi nihanja obsega pridelka, tržnih cen in poslovnih ciklov (Ashok in dr. 2002, 26; Hill 2000, 197). Nepredvidljivo vreme in biološka tveganja so inherentno povezani z obsegom proizvodnje in cenami na kmetijskih trgih (Ashok in dr. 2002, 26). Tveganja v zvezi z izgubo dohodka in nihanje skupnih dohodkov KG je manj očitno v KG z diverzifikacijo dohodkov (Hill 2000, 196; Ashok in dr. 2002, 10). Dernulc s sodelavci (2002) v skladu z statistiko EU določa specializacijo pridelave na osnovi deleža standardiziranega pokritja³⁷ (SGM) posamezne kmetijske dejavnosti v skupni vrednosti SGM. Dohodki KG na manjših in srednjih kmetijah izvirajo predvsem iz zaposlitev izven kmetije (Fernandez-Corenjo in dr. 2007, 23; Ashok in dr. 2002, 21). Produktivnost delovne sile KG, izračunana kot količnik SGM in polnovredne delovne moči³⁸ (PDM) na majhnih kmetijah, je relativno nizka v primerjavi s produktivnostjo kmetijskih podjetij. Razlogi za to so za KG v Sloveniji predvsem strukturna značilnost in možna precenjenost obsega dela za kmetovanje (Dernulc in dr. 2002, 119).

Dohodki iz kmetijstva zaostajajo za dohodki iz gospodarstva (Ashok in dr. 2002, 4; Samuelson in Nordhaus 2002, 71–72; Erjavec in dr. 1998/1999, 151). Schmitt (1991) in Juvančič (2001) ugotavljata, da je v večini razvitih gospodarstev prevladujoča vloga KG odraz učinkovite organi-

37. SGM je bistveni element za ugotavljanje ekonomske velikosti. Izračunamo ga kot razliko med potencialnimi prihodki in specifičnimi spremenljivimi stroški pridelave na hektar ali na glavo živali. SGM pomeni vrednost povprečnega pokritja, s katerim je izraženo povprečno stanje na danem območju (Dernulc in dr. 2002, 41).

38. PDM na kmečkem gospodinjstvu sestavljajo člani kmečkih gospodinjstev in na kmetijskem gospodarstvu redno zaposlene osebe, starejše od 15 let, ki opravljajo delo na kmetiji (Dernulc in dr. 2002, 19, 38).

zacije dela v okviru KG in dodatne zaposlitve izven kmetije. Dejavniki ekonomije obsega vplivajo na organizacijske oblike KG. Alokacija dela delovne sile je posledica ekonomije obsega v primerjavi s kapaciteto delovne sile na kmetiji. Tehnični napredek omogoča dosegati koristi ekonomije obsega in povzroča naraščanje obsega proste delovne sile na kmetiji.

Fernandez-Corenjo in dr. (2007) na osnovi raziskave KG v Združenih državah Amerike ugotavlja, da so večje kmetije bolj učinkovite od manjših, medtem ko se učinkovitost manjših kmetij z alokacijo dela na zaposlitve izven kmetije izboljša in postane primerljiva učinkovitosti večjih kmetij. Dohodki KG na manjših kmetijah izvirajo predvsem iz zaposlitev izven kmetije. Člani KG se za tovrstne zaposlitve odločajo predvsem zaradi nihajočega in nezadostnega dohodka iz kmetijskih dejavnosti. Oportunitetni stroški dela so odvisni od regije, velikosti, specializacije, človeškega kapitala (izobrazba in izkušnje) in karakteristik kmetije (Fernandez-Corenjo in dr. 2007, 6). Schmitt (1997) in Juvančič (2001) na osnovi empirične analize nemških KG izhaja iz ugotovitve, da so oportunitetni stroški dela članov KG nižji od plač zaposlenih v drugih sektorjih in tudi od dohodkov najete delovne sile na kmetiji. Najnižje oportunitetne stroške dela članov KG so imeli člani mešanih kmetij in dopolnilnih kmetij, ki so relativno nekonkurenčna čistim kmetijam in kmetijskim podjetjem.

Delež zaposlitev članov KG izven kmetije se razlikuje od regije do regije, predvsem zaradi razlik v priložnostih za zaposlitev izven kmetije ali nizkih dohodkih iz kmetijstva (Fernandez-Corenjo in dr. 2007, 10). Zaposlitev izven kmetijstva poleg gospodarskega razvoja regije pospešuje tudi dobra infrastruktura (komunikacijska in transportna) in izobrazbena raven članov KG (Banker in MacDonald 2005; Fernandez-Cornejo 2007, 17), medtem ko je učinek drugih prilivov (socialne podpore in najemnine) in davčnih olajšav ravno nasproten (Hill 2000, 197; Ashok in dr. 2002, 2).

Lin (1991), El Osta Hisham in Morehart (1999), Ashok in dr. (2002, 19) ter Bojnec in Dries (2005) navajajo, da so gospodarji z višanjem stopnje izobrazbe bolj dovzetni za uporabo nove tehnologije in dvig produktivnosti. Dohodki KG rastejo z ravno izobrazbo. Kmetje z višjo izobrazbo se bolj nagibajo k zaposlitvi izven kmetij z boljšim zaslužkom (Huffman in El – Osta Hisham 1997; Ashok in dr. 2002, 19; Bojnec in Dries 2005). Prispevek gospodarja v skupnem dohodku KG se z leti zmanjšuje, predvsem zaradi večje podjetnosti mlajših gospodarjev (ustanovitev podje-

tja), diverzifikacije dohodkov z zunanjimi zaposlitvami in večje produktivnosti in učinkovitosti dela (Ashok in dr. 2002, 18).

Pomembnejši vir dohodkov nekaterih KG so tudi samozaposlitve z dopolnilnimi dejavnostmi na kmetiji. Po ocenah SURS (2007b) se je v Sloveniji v prvi polovici leta 2007 z dopolnilno dejavnostjo ukvarjalo okrog 4 % KG. Potočnikova (2002) med izvirne vzroke za razvoj dopolnilnih dejavnosti na KG v Sloveniji prišteva relativno nizke dohodke iz kmetijstva, ki ne zagotavljajo ustrezno močnega gospodarskega položaja KG in intervencije v kmetijstvo. Ugotavlja, da na razvoj različnih vrst dopolnilnih dejavnosti vplivajo eksogeni (pomanjkanje delovnih mest, nezaposlenost, interes za življenje v čistem naravnem okolju, povpraševanje po pridelkih, izdelkih in surovinah) in endogeni dejavniki (razpoložljivi viri, individualna oziroma družinska iniciativa).

2.4 Socio-ekonomski tipi kmečkih gospodinjstev

Socio-ekonomski tip KG je posredni pokazatelj diverzifikacije dohodkov KG. Kaže na vire pridobivanja dohodkov članov KG oziroma kolikšen delež skupnega dohodka ustvari KG s kmetijsko dejavnostjo (Kovačič 1996, 19).

V EU delitev KG po socio-ekonomskih tipih kmetij ni enotna. Pri dolečevanju socio-ekonomskega tipa KG so pomembni podatki o obsegu dela članov KG na kmetiji in o deležu dohodka KG iz kmetijstva v skupnem dohodku KG. V Veliki Britaniji delijo KG po naravi kmetijske proizvodnje na čiste, ekološke, dopolnilne in druge kmetije.³⁹ Kriterij za razvrščanje je prevladujoči vir dohodka⁴⁰ in delež dohodka iz kmetijstva v skupnem dohodku KG (DEFRA 2004, 29–30). V Nemčiji kmetije delijo na čiste in mešane. Med čiste prištevajo kmetije, na katerih je vključenost gospodarja ali njegovega zakonca vsaj 0,5 (PDM)⁴¹ in dohodek iz dejavnosti izven kmetije ne presega deleža 10 %. Mešane kmetije nadalje delijo na dva tipa, in sicer glede višine deleža dohodka nekmetijskih dejavnosti,⁴² medtem ko mora biti PDM vsaj 0,5 pri obeh tipih. V Av-

39. Pri drugih kmetijah prevladujejo zaposlitve izven kmetijstva.

40. Viri dohodkov: iz kmetijske dejavnosti, iz udeležbe v okoljskih shemah, iz diverzifikacije z nekmetijsko zaposlitvijo z uporabo virov iz kmetije in drugi nekmetijski dohodki.

41. (PDM) izraža razmerje med letnim številom ur, porabljenih za delo na kmetiji, in enotnim obsegom dela polno zaposlene osebe.

42. Prvi tip 10–50 % in drugi tip 50 % ali več.

striji delijo kmetije na čiste,⁴³ ostarele⁴⁴ in mešane.⁴⁵ (Udovič, Kovačič in Kramarič 2006, 73–74).

V Sloveniji sta bili prvi razvrstitvi kmetij v socio-ekonomske tipe (čiste, mešane, dopolnilne in ostarele kmetije) izvedeni na osnovi podatkov popisa prebivalstva v letih 1981 in 1991. Na osnovi uporabljenih podatkov o zunanjih virih dohodka kmečkih gospodinjstev je sicer nakazana prisotnost zunanjih virov dohodkov, vendar ne omogoča določitve natančnega razmerja med obema vrstama dohodkov, zato Kovačič za določitev socio-ekonomskega tipa uporabi podatke o zaposlenosti družinskih članov izven kmetije⁴⁶ (Kovačič 1996, 19).

Udovič, Kovačič in Kramarič (2006, 75) za razvrstitev kmetij uporabijo spremenjeno metodologijo, ki je prilagojena kakovosti pridobljenih podatkov s popisom kmečkih gospodinjstev v letu 2000. Zaradi razlik v uporabljeni metodologiji verodostojna primerjava z rezultati za leti 1981 in 1991 ni mogoča. S popisom zbrani podatki iz leta 2000 še vedno ne vsebujejo zanesljivih podatkov o dohodkih kmečkih gospodinjstev, zato je bila razvrstitev izvedena na osnovi podatkov o dejavnostih jedra članov KG,⁴⁷ starosti od 15 do 65 let (aktivna življenjska doba). To je bila osnova za splošno opredelitev socio-ekonomskih tipov kmečkih gospodinjstev po Udoviču, Kovačiču in Kramariču (2006, 76–77) na čiste, mešane, dopolnilne ter ostarele kmetije. Čiste kmetije so tiste, pri katerih noben član jedra družine ni zaposlen zunaj kmetije. Zanje velja predpostavka, da družina ustvarja dohodek samo s kmetijsko dejavnostjo in z dopolnilnimi dejavnostmi na kmetiji,⁴⁸ ki niso registrirane kot obrtne dejavnosti.

Glede na to, da na nekaterih mešanih kmetijah velik del dela v kmetijstvu opravijo starejši ljudje in/ali zaposleni člani družine, ki ne pripadajo jedru družine, se med potencialno čiste kmetije uvrščajo tudi kme-

43. Pri čistih kmetijah je delež dohodka iz kmetijstva večji od polovice celotnega dohodka KG.

44. Njihov dohodek iz kmetijstva je nižji od pokojnine.

45. Ostale kmetije.

46. Kovačič (1996, 31) določi, da je bilo v Sloveniji v letu 1991 od skupnega števila 111.951 kmetij 49,8 % mešanih kmetij, 21,3 % čistih kmetij, 19,2 % dopolnilnih kmetij in 9,7 % ostarelih kmetij.

47. Jedro KG sestavljajo gospodar oziroma gospodarica, zakonec in naslednik kmetije, medtem ko ostali člani v aktivni dobi niso zajeti, čeprav lahko prispevajo k dohodku KG (Udovič, Kovačič in Kramarič 2006, 76).

48. Dopolnilne dejavnosti so opredeljene v Uredbi o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (Uradni list Republike Slovenije, št. 61/2005).

tije, ki v kmetijski dejavnosti angažirajo več kot 2,5 PDM⁴⁹ ter gospodar in naslednik nista zaposlena izven kmetije. *Mešane kmetije* so tiste, ki kombinirajo dohodek iz kmetijske dejavnosti in dohodek iz zaposlitve zunaj kmetije. Mednje so uvrščene tudi tiste kmetije, ki imajo vsaj enega od članov jedra družine zaposlenega zunaj kmetije, in hkrati vsaj enega, ki dela samo na kmetiji. Med mešane kmetije sodijo tudi tiste kmetije, na katerih je vsaj eden od članov jedra družine starejši od 65 let ali je aktivni upokojenec⁵⁰ na kmetiji, vsi aktivni prebivalci so zaposleni zunaj kmetije, vendar je seštevek njihove delovne angažiranosti na kmetiji večji od 1,5 PDM. *Dopolnilne kmetije* so tiste, kjer so vsi aktivni družinski člani zaposleni zunaj kmetije in obseg njihove delovne angažiranosti na kmetiji ne preseže 1,5 PDM. *Ostarele kmetije* so tiste, na katerih so člani družine starejši od 65 let, torej ne sodijo v statistično skupino delovno aktivnih oseb, čeprav so na kmetiji lahko še aktivni. Zanje velja predpostavka, da je njihov glavni vir dohodka pokojnina.

Kovačič in Udovič (2003) ocenjujeta, da se bodo čiste kmetije razvijale na območjih, kjer bo mogoče oblikovati dovolj velike obrate in dovolj intenzivirati pridelovanje, kajti te kmetije bodo morale dosegati visoko stopnjo konkurenčnosti. Mešane kmetije bodo razvojno težile k doseganju obsega proizvodnje, ki bo zagotavljal polno zaposlitev in paritetni dohodek enemu članu KG. Dopolnilne kmetije bodo skušale dosegati paritetni dohodek vsaj enega člana družine s kombinacijo kmetijske proizvodnje in dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ostale kmetije (50 %) ne bodo imele niti možnosti niti interesa, da bi večale svoj obseg in posodablale pridelovanje. Kmetijstvo jim pomeni dopolnilni vir dohodka ali predvsem možnost samooskrbe oziroma kmetovanje ohranjajo iz drugih neekonomskih motivov (Kovačič in Udovič 2003, 301–303).

49. Meja 2,5 PDM je postavljena na osnovi ocene, da normalna trigeneracijska kmečka družina premore optimalno 2,5 PDM delovnega potenciala in če je ves ta delovni potencial produktivno angažiran na kmetiji, se taka kmetija lahko preživlja samo s kmetijsko dejavnostjo (Udovič, Kovačič in Kramarič 2006, 76).

50. Aktivni upokojenec je oseba, ki dela samo na kmetiji in je že upokojena (kmetijska pokojnina) ter mlajša od 65 let. Zanje se predvideva, da bo izpad njene aktivnosti (dela na kmetiji) zahteval nadomestitev z enim od sedaj zaposlenih aktivnih članov družine (Udovič, Kovačič in Kramarič 2006, 76).

3 Kmetijstvo na Škofjeloškem

Škofjeloško območje pokriva Upravna enota (UE) Škofja Loka in vključuje občine Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Kljub razdelitvi ozemlja na štiri občine ostaja geografsko zakroženo območje, ki ga poleg skupnih značilnosti ločijo tudi razlike v razvitosti in naravnih danostih za kmetijsko pridelavo.

3.1 Geografske, razvojne, gospodarske in socio-ekonomske značilnosti

Škofjeloško območje leži v predalpskem svetu južnega dela Gorenjske. Po podatkih UE Škofja Loka meri celotna površina 512,3 km². Obsega Škofjeloško hribovje, ki ga sestavljajo Selška in Poljanska dolina ter hribovja nad njima, Žirovska kotlina ter Sorško polje. Prevladuje hribovit svet, ki je močno razčlenjen. Razteza se nad dolinama Poljanske in Selške Sore do nadmorske višine okoli 1500 metrov. Zgornji deli doline so zaradi strmih pobočij in ozkih grap redko poseljeni, v višjih predelih prevladujejo samotne kmetije.

Ravninskega sveta je okrog 10 %, večina se ga nahaja na območju Soriškega polja oziroma občine Škofja Loka. Pogoji za kmetijsko pridelavo so na škofjeloškem območju zaradi reliefa relativno neugodni. Predvsem zaradi omejenih naravnih danosti za kmetijsko pridelavo (višina in nagib terena) je okrog 90 % škofjeloškega območja razvrščenega v hribovsko gorsko območje. Na strmih pobočjih je omejena uporaba mehanizacije, na višje ležečih zemljiščih pa je krajša doba vegetacije in s tem manjša možnost izbire za pridelavo primernih rastlin (RS 2007a).

Razvitost škofjeloškega območja ocenjujemo s stopnjami razvitosti občin na Škofjeloškem v primerjavi s slovenskim povprečjem občin. Primerno merilo za oceno stopnje razvitosti posamezne občine podaja Zakon o financiranju občin (RS 2006b), ki razvitost posamezne občine določi z indeksom razvojne ogroženosti občine.¹ Indeks razvojne ogrože-

1. V Sklepu o določitvi razvitosti občine (Ur. l. RS št. 70/2007) je poimenovan indeks razvojne ogroženosti, vendar gre za isti indeks. (Djurič, Drozdek in Bojnc 2009)

SLIKA 3.1 Indeks razvojne ogroženosti občin na Škofjeloškem

nosti sestavljajo kazalniki razvitosti občine,² kazalniki ogroženosti občine³ ter kazalniki razvojnih možnosti.⁴ Kazalniki imajo enake uteži. Višji indeks razvojne ogroženosti pomeni relativno slabšo razvitost občine (RS 2006b).

Vse občine na škofjeloškem območju imajo nižje indekse razvojne ogroženosti od povprečja slovenskih občin in ne spadajo med razvojno ogrožena območja. Najbolj razvita je občina Škofja Loka, najmanj pa občina Gorenja vas - Poljane (slika 3.1).

Kazalnik razvitosti občine je sestavljen iz bruto dodane vrednosti na zaposlenega,⁵ dohodnine na prebivalca⁶ in števila delovnih mest na število aktivnega prebivalstva občine⁷ (RS 2006b).

Vse občine so v obdobju 2002–2004 dosegale nižjo dodano vrednost na zaposlenega od povprečne vrednosti slovenskih občin. Občina Gore-

2. Vključuje: bruto dodano vrednost na zaposlenega, dohodnino na prebivalca in število delovnih mest na število aktivnega prebivalstva občine.

3. Vključuje: indeks staranja prebivalstva občine, stopnjo registrirane brezposelnosti in stopnjo zaposlenosti na območju občine.

4. Vključuje: opremljenost občine s komunalno infrastrukturo, kulturno infrastrukturo, vključno s kulturnimi spomeniki, dostopnimi za javnost, delež območij Natura 2000 in kazalnik poseljenosti občine.

5. Je najpogostejši kazalec za merjenje razvitosti, kljub pomanjkljivostim. Izračun BDP temelji na zasnovi regionalnih računov, ki so podsistem nacionalnih računov, zato so zasnove, uporabljene v izračunih regionalnega BDP, iste kakor v nacionalnih računih (RS 2007c).

6. Kazalnik temelji na vseh obdavčljivih dohodkih prebivalstva in kaže ekonomsko moč prebivalstva. Podatek o osnovi za dohodnino je pretežno odvisen od registriranih plač in pokojnin prebivalstva na obravnavanem območju ter drugih dohodkov, tesno pa je povezan tudi s stopnjo brezposelnosti in z deležem kmečkega prebivalstva. Nekateri prejemki so izvzeti iz obračuna dohodnine (denarna pomoč za brezposelnost, družbena pomoč otrokom, denarna pomoč kot edini vir preživetja in denarni dodatek po Zakonu o socialnem varstvu, enkratna pomoč po posebnih predpisih, otroški dodatek, prispevek za preživljanje otroka, štipendije dijakom in študentom in drugo), kar verjetno vpliva na realno boljši položaj manj razvitih regij, kot bi sklepali le iz osnove za dohodnino (RS 2007c).

7. Podatki o (formalno) registriranem delovno aktivnem prebivalstvu po kraju dela in po kraju bivanja (RS 2007c).

PREGLEDNICA 3.1 Kazalnik razvitosti občin na Škofjeloškem

Občina	(1)	(2)	(3)
Gorenja vas - Poljane	81	44	93
Škofja Loka	108	96	87
Železniki	95	90	95
Žiri	97	98	68

NASLOVI STOLPCEV (1) osnova za dohodnino na prebivalca 2002–2004 (v odstotkih), (2) delovna mesta na delovno aktivno prebivalstvo 2002–2004 (v odstotkih), (3) dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega 2002–2004 (v odstotkih).

PREGLEDNICA 3.2 Kazalnik ogroženosti občin na Škofjeloškem

Občina	(1)	(2)	(3)
Gorenja vas - Poljane	62	29	104
Škofja Loka	78	50	106
Železniki	73	36	108
Žiri	85	32	110

NASLOVI STOLPCEV (1) indeks staranja prebivalstva (v odstotkih), (2) stopnja brezposelnosti 2002–2004 (v odstotkih), (3) stopnja zaposlenosti za DAP po kraju bivanja (v odstotkih).

nja vas - Poljane je po kazalniku razvitosti med najslabše razvitimi občinami na Škofjeloškem, predvsem zaradi relativno slabo razvitega gospodarstva in nizke osnove za dohodnino, medtem ko sta občini Škofja Loka in Železniki najbolj razviti občini, sledi pa jima občina Žiri z relativno nizko dodano vrednostjo na zaposlenega v gospodarstvu (preglednica 3.1).

Kazalnik ogroženosti občine je sestavljen iz indeksa staranja prebivalstva občine,⁸ stopnje registrirane brezposelnosti in stopnje zaposlenosti na območju občine (RS 2006b). Kazalnik ogroženosti kaže, da škofjeloško območje ne sodi med ogrožena območja Slovenije predvsem zaradi relativno nizkega indeksa staranja prebivalstva in nizke stopnje brezposelnosti, kljub nekoliko slabši ponudbi delovnih mest od povprečja slovenskih občin (preglednica 3.2).

Kazalnik razvojnih možnosti določimo na osnovi opremljenosti občine s komunalno infrastrukturo, kulturno infrastrukturo, deležem območij Natura 2000 in kazalnikom poseljenosti občine (RS 2006b). Kazalnik razvojnih možnosti pa kaže, da ima občina Škofja Loka relativno

8. Kazalnik kaže razmerje med starejšimi prebivalci (stari 65 let in več) in mladimi prebivalci (stari od 0 do 14 let).

PREGLEDNICA 3.3 Kazalnik razvojnih možnosti občin na Škofjeloškem (v odstotkih)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Povprečje občin RS	100	100	100	100
Gorenja vas - Poljane	30	29	215	33
Škofja Loka	42	128	65	156
Železniki	72	97	236	90
Žiri	2	99	99	17

NASLOVI STOLPCEV (1) občina, (2) delež »Nature 2000« za leto 2006, (3) delež priključenih na javno kanalizacijo po podatkih iz popisa prebivalstva leta 2000, (4) redkost poselitve (km²/prebivalca, stanje na dan 30. 6. 2006), (5) delež enot kulturne dediščine in kulturnih spomenikov (stanje na dan 19. 5. 2007)

VIR Lastni preračuni podatkov iz UMR 2008.

dobre možnosti za razvoj turizma in ohranjanje naravno bogastvo na nekaterih območjih, ki jih je vključila v ekološko zaščitena območja, pa tudi z nadpovprečno urejenim čiščenjem komunalnih odpadnih voda. Občini Gorenja vas - Poljane in Železniki sodita med občine z vaškim značajem, relativno redko poseljenostjo prebivalstva in možnostjo za razvoj turizma v podeželskem okolju. Občina Žiri daje poudarek razvoju industrije in obrti, medtem ko je število prepoznanih enot kulturne dediščine relativno nizko, prav tako pa tudi površina ekološko zaščitene območij občine (preglednica 3.3).

Struktura gospodarskih družb po dejavnostih se na Škofjeloškem bistveno ne razlikuje od gorenjske statistične regije niti ne od slovenskega povprečja. Nekoliko nižji je le delež gospodarskih družb na področju kmetijstva in storitev, medtem ko se nekaj več gospodarskih družb ukvarja s predelovalno dejavnostjo in gradbeništvom (GZS 2007). Po gospodarski moči, številu delovnih mest, dohodkih na zaposlenega in dobičku podjetij lahko najvišje uvrstimo občino Škofja Loka. Kljub temu je bila v letu 2006 povprečna bruto plača zaposlenega še vedno za 4 % nižja od slovenskega povprečja (SURS 2008).

V letu 2006 je bilo v občini Škofja Loka 491 gospodarskih družb in 640 malih podjetnikov.⁹ Dejavnost kmetijstvo, lov in gozdarstvo na škofje-

9. Po številčnosti gospodarskih družb (GD) glede na dejavnost prevladuje trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke potrošnje (2003: 152 GD oziroma 34 % GD), ki je v letu 2003 zaposlovala skupaj nekaj manj kot 22 % oseb. Sledijo ji predelovalne dejavnosti (2003: 104 GD oziroma 23 % GD), ki so zaposlovale kar 60 % v vseh gospodarskih družbah zaposlenih oseb. Sledile so jima dejavnosti: poslovanje z nepremični-

loškem območju ni razvita¹⁰ (AJPES 2007). Po podatkih SURS (2007c) je na škofjeloškem območju na začetku leta 2007 prebivalo nekaj več kot 2 % prebivalcev Slovenije.¹¹ Na škofjeloškem območju v primerjavi s slovenskim povprečjem živi za približno 4 % večji delež mladih prebivalcev, starih do 15 let (SURS 2007c).

Po izobrazbi je na škofjeloškem območju 53 % prebivalcev s srednjo izobrazbo, nekaj manj kot 34 % z osnovno ali nedokončano osnovno šolo, 5 % z višjo izobrazbo ter okrog 8 % z dodiplomsko ali podiplomsko izobrazbo. Deleži so primerljivi s slovenskim povprečjem. Znotraj območja je najslabša izobrazbena struktura v občini Gorenja vas - Poljane, medtem ko so deleži oseb z dodiplomsko ali podiplomsko izobrazbo najvišji v občini Škofja Loka (SURS 2007c).

KMETIJSKA ZEMLJIŠČA IN NJIHOVA RABA

KG na Škofjeloškem razpolagajo v povprečju z nekoliko večjo površino kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU), kot je povprečje za Gorenjsko in Slovenijo, vendar je njihova povprečna površina KZU še vedno bistveno manjša od povprečja EU-25. KG na škofjeloškem območju so imela v letu 2000 za več kot trikrat manj KZU/KG v primerjavi s povprečjem značilnim za EU-25 (SURS 2000, Dernulc in dr. 2002, 58).

Po vrsti KZU so na Škofjeloškem v letu 2000 prevladovali travniki (SURS 2000). Kmetijskih površin, primernih za poljedelstvo, je bilo relativno malo, saj je bilo kar 90 % površin KZU prekritih s travinjem, kar je bilo za več kot 75 % več od slovenskega povprečja. Po deležu travinja se Slovenija v EU lahko primerja le z Irsko (Dernulc in dr. 2002, 59).

ŽIVINOREJA IN POLJEDELSTVO

Na Škofjeloškem je najpogostejša mešana pridelava. V letu 2000 se je kar 97 % družinskih kmetij ukvarjalo z živinorejo. Prevladovala je pašna

nami (2003: 89 GD oziroma 20 % GD), gradbeništvo (2003: 26 GD oziroma skoraj 6 % GD), promet, skladiščenje in zveze (2003: 22 GD oziroma skoraj 5 % GD) in gostinstvo (2003: 21 GD oziroma skoraj 5 % GD). Med samostojnimi podjetniki (SP) prevladujejo predelovalne dejavnosti (2003: 149 SP oziroma 25 % vseh SP) in gradbeništvo (2003: 125 SP oziroma 21 % SP), sledijo jima trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke potrošnje (78 SP oziroma 13 % SP), promet in poslovanje z nepremičninami, najem in poslovne storitve (2003: 74 SP oziroma 12 %) (AJPES 2004).

10. Z njo so se v letu 2003 ukvarjale tri gospodarske družbe, ki so zaposlovale 15 oseb in šest samostojnih podjetnikov brez stalno zaposlenih oseb.

11. Od teh dobra polovica v občini Škofja Loka, po 17 % v občini Gorenja vas - Poljane in Železniki ter 12 % v občini Žiri.

živina (64 %) in mešana živinoreja (25 %). Okrog 8 % KG se je ukvarjalo tudi z rastlinsko pridelavo, ki je značilnejša za občini Škofja Loka in Žiri.

Specializacija kmetij pri reji živine ni pogosta, produktivnost nespecializirane reje je nižja. V letu 2000 je prevladovala govedoreja (94 % KG), nekaj kmetij pa se je ukvarjalo tudi s prašičerejo, redkejša je bila reja drobnice in kokoši nesnic. Več kot polovica KG se je ukvarjala s pridelavo mleka.

DRUŽINSKE KMETIJE GLEDE NA EKONOMSKO VELIKOST

Ekonomska velikost KG je povezana z obsegom in vrsto kmetijske pridelave. Po ekonomski velikosti kmetije¹² (ESU) kmetije razvrstimo glede na njihovo velikost po enotah velikosti ESU. V letu 2000 je bila povprečna velikost slovenskih KG 4,7 ESU. Ekonomska velikost KG po ESU je bila v letu 2000 na škofjeloškem območju bistveno nižja od slovenskega povprečja: skoraj polovica KG ni dosegla vrednosti 2 ESU in nekaj več kot 76 % KG slovenskega povprečja, kar je bistveno slabše tudi od povprečja KG na Gorenjskem.¹³

3.2 Socio-ekonomske značilnosti kmečkih gospodinjestev

Na Škofjeloškem so bila KG v letu 2000 v povprečju številčnejša od gorenjskega in slovenskega povprečja.¹⁴ Razlog za to je predvsem relativno večje število otrok na KG. V primerjavi s popisom iz leta 1981 in 1991 velja, da se je bistveno povečal delež KG s petimi do šestimi člani in zmanjšal delež z enim do dvema članoma na KG (Dernulc in dr. 2002, 115). Pri KG so v letu 2000 prevladovali starejši gospodarji od 55 let, med njimi pa je bilo kar 2,7-krat več gospodarjev KG brez izobrazbe ali končane osnovne šole, kot je znašalo povprečje za delovno aktivno prebivalstvo Slovenije (Dernulc in dr. 2002, 116).

12. Za leto 2000 je bil ESU količnik vsote standardiziranega pokritja (razlika med potencialnimi prihodki in specifičnimi spremenljivimi stroški pridelave na hektar ali glavo živali) in vrednostjo 1200 EUR.

13. Nižji je predvsem delež KG z večjo ESU.

14. Škofjeloško območje: 4,2 člana/KG; Gorenjska: 4,0 člana/KG; in Slovenija: 3,7 člana/KG.

4 Skupni dohodek kmečkih gospodinjstev

Posebno vlogo pri razvoju kmetijstva igrajo aktualne kmetijske politike, prisotne v velikem delu sveta. Te se v skrbi za ohranjanje dohodkov kmetijskih proizvajalcev skozi zgodovino spreminjajo in prilagajajo razmeram, običajno pa temeljijo na finančnih spodbudah proizvajalcem. V SKP so bile pomoči vse do zadnje reforme v letu 2003 v veliki meri vezane na proizvodnjo in so izkrivljale proste tržne rešitve glede ponudbe in povpraševanja ter posledično tudi cene kmetijskih proizvodov. Proizvajalce so spodbujale k ohranjanju kmetijske proizvodnje, hkrati pa so jih s svojim tržno-cenovnim delom plačil usmerjale k proizvodnji določenih proizvodov in neposredno prispevale k večji gospodarski aktivnosti te dejavnosti. Stanje se spreminja šele zadnjih nekaj let, ko se tudi v kmetijstvu vse bolj uveljavljajo zakonitosti tržnega delovanja (Kovač, Erjavec in Kavčič 2007b, 254).

Agregat dohodkov iz kmetijstva na nacionalni ravni so podatki o kmetijstvu kot gospodarski dejavnosti. Izbrane podatke pridobivajo nacionalne statistike in iz njih oblikujejo podatke, ki lahko služijo za ocenjevanje učinkov SKP, vendar ti podatki vsebujejo le podatke o kazalnikih skupnih dohodkov v kmetijstvu. Dohodek KG iz kmetijstva je odvisen od številnih dejavnikov, med katere prištevamo splošen položaj kmetijstva v okviru nacionalne ekonomije in cenovnih razmerij, stopnje tehnološke opremljenosti, značilnosti posestne strukture, organiziranosti pridelave, obsega in usmerjenosti pridelave ter trženje (Kovačič, Udovič in Čebulj 2001, 248). Hill (2000, 105–106) pravi, da so ocene agregatnih dohodkov pomembne za SKP, in sicer tako za ocenjevanje preteklega obnašanja kmetijstva kot tudi za planiranje prihodnjih poskusov vplivov SKP na kmetijstvo, vendar je za ocenjevanje blagostanja KG treba upoštevati vse dohodke KG in ne le dohodkov iz kmetijstva¹ (Hill 2000, 179–180; Ashok idr. 2002, 4; OECD 2007, 207).

Za ocenjevanje učinkov preteklih ukrepov politik in načrtovanje no-

1. V večini razvitih držav nekmetijski dohodki dosegajo čedalje pomembnejši delež v skupnem dohodku KG.

vih ukrepov v povezavi z blagostanjem KG je treba poznati dohodke KG tudi na ravni posameznega KG in ne le agregata dohodkov iz kmetijstva na nacionalni ravni (Hill 2000, 1–3). Kljub temu, da blagostanja KG ne moremo omejiti zgolj na njegove osebne letne dohodke,² so podatki o razpoložljivem dohodku KG lahko njegov dober kazalnik (Hill 2000, 11 in 79; Ashok idr. 2002, 4). Ocena skupnega dohodka KG sodi med manj poznana raziskovana področja tako v Sloveniji (Oblak, Juvančič in Erjavec 2003, 274) kot tudi v drugih evropskih državah (Hill 2004).

DOHODEK KMEČKIH GOSPODINJSTEV IZ KMETIJSTVA

Gospodarsko aktivnost kmetijstva ocenjujemo s sistemom nacionalnih računov, ekonomskih računov za kmetijstvo in ekonomskih računov za kmetijstvo po dejavnostih. Kategorije vseh treh računov so med seboj primerljive, vendar se razlikujejo v ravni zajetja dejavnosti (Kovač, Erjavec in Kavčič 2007a, 21).

Nacionalni računi (National Accounts – NA) predstavljajo mednarodno primerljiv okvir za sistematično in podrobno ocenjevanje gospodarstva, njegovih sestavnih delov in odnosov z drugimi gospodarstvi. Predstavljajo povezano, skladno in integrirano celoto makroekonomskih računov, bilanc in preglednic, ki temeljijo na mednarodno veljavni metodologiji (Kovač, Erjavec in Kavčič 2007a, 21). Izračuni NA so lahko letni ali četrletni in so objavljeni v tekočih³ in stalnih cenah,⁴ stopnjah letne rasti ali deležih. Delež dodane vrednosti dejavnosti kmetijstva, lova in gozdarstva se je v obdobju 2001–2006 realno znižal za 2,6 % (SURS 2007a).

Ekonomski računi za kmetijstvo⁵ (Economic Accounts for Agriculture – EAA) predstavljajo satelitski račun nacionalnih računov, ki upošteva specifičnosti kmetijstva. Njihov cilj je zagotavljati sistematične, primerljive in celovite informacije o kmetijstvu za potrebe analize stanja, projekcij in vodenja kmetijske politike. EAA vključuje proizvodne

2. KG lahko proda ali odda zemljo v najem.

3. Temeljni agregati nacionalnih računov v tekočih cenah so bruto nacionalni dohodek, bruto nacionalni razpoložljivi dohodek, bruto varčevanje, neto varčevanje in saldo tekočin transakcij s tujino.

4. Temeljni agregati nacionalnih računov v stalnih cenah so realni bruto domači dohodek, realni bruto nacionalni dohodek, realni bruto nacionalni razpoložljivi dohodek, realno bruto varčevanje in realno neto varčevanje.

5. Za članice EU je izdelava EAA po enotni metodologiji Eurostata obvezen del rednih statističnih raziskovanj.

enote po načelu dejavnosti in praviloma zajema samo kmetijsko proizvodnjo na kmetijskih gospodarstvih in strojne storitve za kmetijstvo. To pomeni, da so praviloma iz računov izključene vse enote (gospodarstva oziroma gospodinjstva), ki proizvajajo samo za lastne potrebe. EAA sestavlja niz medsebojno povezanih računov in preglednic. Račun proizvodnje zajema transakcije, povezane s proizvodnim procesom, in je izdelan po načelu bruto proizvodnje. Vsebuje podatke o proizvodnji,⁶ vmesni potrošnji⁷ po vrstah, potrošnji fiksnega kapitala in izračun osnovnih kategorij dohodka. Osnovne kategorije dohodka so bruto dodana vrednost⁸ in neto dodana vrednost.⁹ Če od neto dodane vrednosti, ki je prvi element računa dohodka, odštejemo davke na proizvodnjo in prištejemo subvencije¹⁰ na proizvodnjo, dobimo *faktorski dohodek*. Faktorski dohodek je dohodek, ki kmetijskim gospodarstvom ostane za nadomeščanje vseh proizvodnih faktorjev. EAA kot zadnjo kategorijo upoštevajo tudi *podjetniški dohodek*, ki ga dobimo, če k faktorskemu dohodku prištejemo prejete obresti in odštejemo sredstva za zaposlene, najemnine za zemljo in plačane obresti (MKGP in KIS 2007, 31–32). Glede na postavljeno metodologijo EAA ne vključujejo proizvodnje na manjših kmetijah,¹¹ nekmetijske proizvodnje, čeprav ta lahko poteka na KG, in kmetijske proizvodnje na nekmetijskih proizvodnih enotah, ker se štejejo za zanemarljive. Kljub temu, da vključujejo račun proizvod-

6. Kmetijska proizvodnja je enaka vrednosti rastlinske pridelave, prireje živali in živalskih proizvodov, kmetijskih storitev in vrednosti neločljivih dopolnilnih dejavnosti kmetijstva. Obračunava se za posamezno koledarsko leto, vrednotena je v osnovnih cenah. Iz vrednosti proizvodnje v osnovnih cenah so izločeni vsi davki na proizvode in storitve, vanjo pa so vključene vse subvencije na proizvode in storitve. Kmetijsko proizvodnjo sestavljajo proizvodnja za trg (odkup, tržnica), za lastno končno porabo, znotrajpanožna poraba ter lastna proizvodnja osnovnih sredstev (SURS 2008).

7. Vmesna potrošnja predstavlja vrednost vseh proizvodov in storitev, ki jih kmetje nabavijo in porabijo v procesu kmetijske pridelave. V vmesno porabo so vključeni vsi proizvodi z življenjsko dobo do enega leta ter proizvodi, katerih vrednost ne presega 500 EUR (SURS 2008).

8. Bruto dodana vrednost je izračunana kot razlika med vrednostjo proizvodnje in vmesno potrošnjo.

9. Neto dodana vrednost je izračunana kot razlika med bruto dodano vrednostjo in potrošnjo fiksnega kapitala.

10. Med subvencije na proizvodnjo se uvrščajo proizvodno nespecifična plačila (npr. izravnalna plačila za težje pridelovalne razmere, okoljska plačila, državna pomoč ob naravnih nesrečah ipd.), ki neposredno povečujejo dohodek iz kmetijstva.

11. Proizvodnja na manjših kmetijah ni vključena, ker ne izpolnjuje velikostnih kriterijev.

nje,¹² račun dohodka,¹³ račun podjetniškega dohodka in račun kapitala, slednja dva računa ne vsebujeta vseh elementov, ki jih za nacionalne račune predvidevajo, ker se ti računajo le po institucionalnih enotah in ne po dejavnosti. Slovenija je s pristopom k EU uveljavila tudi EAA¹⁴ (SURS 2008). Račun dohodka iz kmetijstva po EAA prikazuje oblikovanje dohodka, ki je rezultat proizvodnje in je pripisan zaposlenim v kmetijstvu ter državi v obliki davkov. Hill (2000, 132–133) pravi, da je od indikatorjev po metodologiji EAA (97) najpomembnejši indeks realnega dohodka faktorjev.¹⁵

Na makroekonomski ravni države EU vodijo tudi *Ekonomski računi za kmetijstvo po aktivnostih* (Activity Based Table of Accounts – ABTA). ABTA so pravzaprav EAA, izdelani za posamezne dejavnosti oziroma proizvode, vendar se morajo seštevki vseh ABTA izenačiti z EAA. V Sloveniji so zaradi pomanjkljivih podatkov o vmesni porabi za razdelitev po dejavnostih uporabili modelne kalkulacije. Prednost ABTA je, da dajejo podrobne informacije za posamezno dejavnost, vendar pa po njih ni smiselno seštevavanje posameznih postavk računa po proizvodih (Kovač, Erjavec in Kavčič 2007a, 24–26).

Za izboljšanje podatkov o dohodkih kmečkih gospodarstev EU je bila v letu 1965 postavljena *mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev* (Farm Accountancy Data Network – FADN; v nadaljevanju mreža FADN).¹⁶ Temeljni cilj mreže FADN je bil zagotavljanje podat-

12. Račun proizvodnje vključuje podatke in izračun vrednosti proizvodnje, vmesno porabo (vrednost proizvodov in storitev, porabljenih v proizvodnem procesu), bruto dodano vrednost (razlika med vrednostjo proizvodnje in vrednostjo vmesne porabe), porabo fiksnega kapitala, neto dodano vrednost (razlika med bruto dodano vrednostjo in porabo fiksnega kapitala) (Rednak in Volk 2001; Oblak 2002, 21).

13. Račun dohodka prikazuje oblikovanje dohodka, ki je rezultat proizvodnje in je pripisan državi (v obliki davkov in drugih subvencij za proizvodnjo) in zaposlenim v kmetijstvu kot sredstva za zaposlene (Rednak in Volk 2001; Oblak 2002, 22).

14. V Sloveniji so glavni viri podatkov za EAA statistična raziskovanja kmetijskih statistik, statistika industrije, zunanjetrgovinske statistika, zaključni računi družb in organizacij, davčne evidence, podatki Ministrstva za finance, Kmetijskega inštituta Slovenije, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter drugi viri (SURS 2008).

15. Indeks realnega dohodka faktorjev v kmetijstvu na polnovredno delovno moč ustreza realni (deflacionirani) neto dodani vrednosti v stroških faktorjev na polnovredno delovno moč. Neto dodana vrednost v stroških faktorjev se izračuna tako, da se vrednosti kmetijske proizvodnje v osnovnih cenah odšteje vrednost vmesne potrošnje in potrošnje stalnega kapitala in prišteje vrednost drugih subvencij na proizvodnjo ter odšteje vrednost drugih davkov na proizvodnjo. Dobljeno vrednost delimo s številom polnovrednih delovnih moči (SURS 2007d).

16. EU je za skladno vodenje SKP sprejela Uredbo Sveta (EGS) št. 79/65 o vzpostavi

kov za SKP, ki bodo omogočili primerno nadzorovanje sprememb dohodkov KG po različnih velikostnih razredih (Hill in Cook 2002, 156). Ti podatki na osnovi agro-ekonomskih analiz dajejo podatke o absolutnih in relativnih spremembah dohodkov na ravni kmetijskega gospodarstva. Računovodstvo po metodologiji FADN je poenostavljeno kmetijsko knjigovodstvo, ki temelji na spoštovanju enakih računovodskih načel v vseh državah članicah EU. Izvaja se na vzorcu kmetijskih gospodarstev. V vzorec so vključena le večja KG in kmetijska podjetja tržnega značaja, katerih ESU je nad spodnjim pragom. Ta ni enoten znotraj EU, temveč ga vsaka država članica samostojno določi glede na splošno gospodarsko stanje in stanje kmetijstva. Zahtevano je, da se z vzorcem zagotavlja reprezentativnost tako po kriteriju tipa kmetovanja kot razreda ESU (Kovačič, Udovič in Čebulj 2001, 251).

V Sloveniji segajo začetki FADN v leto 1994, ko je bilo za potrebe ekonomskega svetovanja in agrarne politike začeto vodenje računovodstva na kmetijah po metodologiji FADN¹⁷ (Pajntar 1997, 3). Neto dodana vrednost na ha KZU je bila v letu 2004 v Sloveniji za polovico nižja od povprečja EU, predvsem zaradi dvakrat večje vrednosti amortizacije¹⁸ na ha KZU. V primerjavi z EU so kmetijska gospodarstva v Sloveniji, ki so bila v letu 2004 vključena v vzorec mreže FADN, ustvarila najnižjo neto dodano vrednost na delovno moč v EU, kljub temu da so v mrežo FADN vključena le kmetijska gospodarstva, katerih ekonomska velikost je enaka ali večja od 2 ESU.¹⁹ V skupini kmetij z izgubo so bile predvsem manjše kmetije (Štebe in Rednak 2007, 5, 22 in 23).

vitvi mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev v EU. V Sloveniji je to področje urejeno s Pravilnikom o vzpostavitvi in delovanju mreže za zbiranje računovodskih podatkov o dohodkih in poslovanju kmetijskih gospodarstev.

17. Metodologija FADN določa izračunavanje približno 150 standardnih rezultatov. Izračunani so kot tehtano povprečje, pri čemer vsaki poročevalski kmetiji pripada utež. Standardni rezultati so razdeljeni v sklope: vzorec in populacija, osnovni podatki kmetije, proizvodnja, stroški, subvencije, bilanca subvencij in davkov, dohodek, bilanca stanja in finančni indikatorji. V sklopu dohodka se izračunavajo rezultati o skupni vrednosti proizvodnje, skupni vmesni porabi, bilanca tekočih subvencij in davkov, bruto dodana vrednost, amortizacija, neto dodana vrednost, stroški z zunanji dejavniki, bilanca subvencij in davkov na investicije, dohodek KG, neto dodana vrednost na PDM in dohodek kmečkega gospodarstva na PDM (EC 2006a).

18. Delež amortizacije v skupnem prihodku znaša v EU 11 %, v Sloveniji pa 30 % (Štebe in Rednak 2007, 23).

19. V Sloveniji je bilo v letu 2000 kar 47 % KG, katerih ekonomska velikost je bila manjša od 2 ESU (Dernulc in dr. 2002, 126).

4.1 Skupni dohodki kmečkih gospodinjestev

Za ocenjevanje blagostanja KG je treba upoštevati vse vire dohodkov KG. Dohodki iz kmetijstva so le del dohodka KG v večini razvitih držav. Nekmetijski dohodki dosegajo čedalje pomembnejši delež v skupnem dohodku KG (Hill 2000, 179–180; Ashok in dr. 2002, 4; UNECE in drugi 2007, 207). Mikroekonomski podatki o osebnih dohodkih gospodarjev in članov KG v razvitih državah prihajajo predvsem iz podatkov o računovodstvu na KG, iz podatkov o proračunu KG in iz podatkov o davkih samozaposlenih kmetov in zaposlenih oseb (Hill 2000, 217). Uporabnost njihovih podatkov za oceno dohodkov KG je omejena (Hill 2000, 221). *Podatke o računovodstvu* KG večinoma vodijo vlade držav in to so uradni državni podatki o kmetijstvu. V EU so večinoma zbrani po enotni metodologiji FADN, večinoma sodijo med bolj zanesljive podatke, kljub temu da je vključenost KG v nekaterih državah še relativno nizka. Bistvena slabost teh podatkov je, da ne vsebujejo podatkov o kmetijskih dohodkih manjših kmetij, ki ponekod dosegajo tudi 50 % delež vseh KG, in podatkov o nekmetijskih dohodkih. Zbiranje podatkov o nekmetijskih dohodkih je praksa le nekaterih držav EU²⁰ (Hill 2000, 218). *Podatki o proračunu* KG so namenjeni preučevanju vzorcev potrošnje, vendar so kot taki lahko uporabni tudi za preučevanje dohodkov KG. Njihove pomanjkljivosti so, da se pridobivajo preveč poredko,²¹ so relativno nezanesljivi in večinoma vključujejo podcenjene podatke o dohodkih iz dopolnilnih dejavnosti (Sarris 1996; Martin in dr. 1996; Van der Laan 1999, vse po Hill 2000, 219). Rezultati raziskav, temelječi na podatkih o proračunu, običajno precenjujejo stopnjo revščine KG. Poleg tega Hill (2000, 219) navaja, da je uporabnost tovrstnih podatkov omejena, ker ne vsebujejo podatkov samo o KG, temveč tudi o kmetijskih uslužbenicah. *Podatki o davkih* so prav tako možen vir podatkov o dohodkih KG, vendar so lahko zavajajoči, ker v marsikateri državi niso določeni na osnovi dejanskih dohodkov iz kmetijstva, temveč pri njihovi določitvi sledijo nekemu standardu, ki je običajno določen pavšal na površino zemlje,²² ali pa KG zaradi nizkega dohodka iz kmetijstva celo padejo pod prag obdavčitve in zato tudi ni na voljo podatkov o njihovih dohodkih. Pri tem so izjema kmetijska podjetja, ki davke plačajo od svojega dejan-

20. Med EU-15 zbirajo podatke o nekmetijskih dohodkih Danska, Nemčija, Nizozemska, Avstrija, Finska in Velika Britanija.

21. Običajno na pet do sedem let.

22. V Sloveniji je to katastrski dohodek.

skega dohodka. Kljub temu podatki o davkih ne vsebujejo vseh potrebnih podatkov o dohodkih KG in so zato lahko na njihovi osnovi ocenjeni dohodki podcenjeni in zavajajoči²³ (Hill 2000, 221).

Raziskava UNECE in dr. (2007, 276) je pokazala, da so bili podatki o KG znotraj držav članic EU v letu 2004 omejeni.²⁴ Rezultati med državami niso primerljivi. Države uporabljajo med seboj različne metodologije. Razlike med državami izvirajo že iz definicije KG, kar ne vpliva le na število KG v populaciji, ampak tudi na sestavo dohodkov KG (Hill 2007). Eurostat je že v letu 1990 izdal Priročnik za ugotavljanje skupnih dohodkov KG po metodologiji TIAH (Manual on the Total Income of Agricultural Households), ki so ga v letu 1995 revidirali in preimenovali v Statistiko dohodkov sektorja KG (Income of the Agricultural Households Sector (IAHS) statistics. Metodologija je služila kot ogrodje za NA. Statistika IAHS zbira podatke o skupnih dohodkih KG na agregatni ravni z naslednjimi nameni: (a) spremljanje letnih gibanj skupnega dohodka KG na agregatni ravni vseh članic EU; (b) spremljanje sprememb v sestavi dohodka KG s poudarkom na razmerju dohodka iz kmetijstva in dohodka iz drugih dejavnosti; (c) spremljanje trendov dohodka na KG in na člana KG; (č) spremljanje absolutnega dohodka kmetov v primerjavi z drugimi poklici (Hill 2000, 183). Glavna pomanjkljivost statistike IAHS je bila njena neustreznost za raziskovanje distributivnih učinkov, kot je revščina in stanje na sektorski ravni (Hill 2004).

Evropska komisija (2004, 5 in 14) opozori tudi na stroškovno plat statistike IAHS ter v okviru njene uporabe po državah EU na neprimerljivost rezultatov glede na neenotno metodologijo. Navaja tudi nezadostno kakovost podatkov ter nepravočasnost njihovega pridobivanja (EC 2004, 17).

Hill (2004) pravi, da mora biti definicija KG prilagojena namenu raziskave. Statistična enota je lahko izbrana v okviru »ozke definicije«, ki zajame vsa KG, katerim dohodek iz kmetijstva pomeni glavni dohodek, ali »široke definicije«, ki pa zajame tudi druga KG, ki so dohodkovno manj odvisna od dohodka iz kmetijstva, vendar posedujejo kmetijsko zemljo ali pridobivajo dohodke iz kmetijske dejavnosti (Hill 2004, 6).

23. Davki so zavedeni izven obdobja, v katerem je KG prejelo dohodek.

24. Razpoložljivi podatki članic EU po državah in letih (EC 2004, 12): Italija (1984–1995), Irska (1987) Velika Britanija (1980–1999), Francija (1984–1995); Švedska (1989–1997), Španija (1980–1993), Finska (1977–1999), Grčija (1982–1998), Portugalska (1980–1989), Nemčija (1972–1993), Avstrija (1985–2000), Danska (1989–1999), Nizozemska (1981, 1983, 1985, 1988–1997), Belgija (1987–1999) in Luksemburg (1989).

Skupni dohodki KG so vsota dohodkov iz kmetijstva,²⁵ dohodkov iz dopolnilnih dejavnosti, dohodkov iz zaposlitev izven kmetije in ostalih prejemkov in prihodkov članov KG.²⁶ V okviru sestave dohodka KG se izračuna deleže dohodka iz posamezne dejavnosti z upoštevanjem ostalih prejemkov ali brez njihovega upoštevanja. Glede na vložke dela članov KG v posamezno dejavnost lahko, za namen primerjave produktivnosti dela po dejavnostih KG, izračunamo tudi relativne dohodke kot količnik dohodka iz dejavnosti in ekvivalenta vloženega dela (Oblak 2002, 40–54).

4.2 Pomen ugotavljanja skupnega dohodka kmečkih gospodinjstev

SKP v EU in nacionalne politike razvitih držav se preko svojih ciljev navezujejo na dohodke KG. Kmetijstvu priznavajo širšo multifunkcionalno vlogo, ki poleg proizvodne funkcije vključuje tudi okoljsko in socialno funkcijo. Za ohranjanje kmetijske dejavnosti nosilec dejavnosti dodeljujejo podporo. Ugotavljanje dohodkov KG je pomembno za ocenjevanje učinkov ukrepov politik EU in tudi za ugotavljanje blagostanja kmečkega prebivalstva v primerjavi z drugimi gospodinjstvi (Hill 2000, 41–42; Moreddu 2004, 3).

Dohodek iz kmetijstva v primerjavi z dohodkom izven kmetijstva je ključni dejavnik sprememb v kmetijstvu (Erjavec in dr. 1998/1999, 151). V tuji in domači literaturi redko zasledimo podatke o skupnih dohodkih KG. Podatki o dohodkih iz kmetijstva se zbirajo in obdelujejo v večini držav EU, vendar ti podatki predstavljajo le del dohodkov KG. Cahill (2004, 2–4) pravi, da se statistika OECD zaveda, da zgolj obstoječi podatki o kmetijskih dohodkih KG, stroških in rezultatih iz kmetijske dejavnosti, velikosti kmetij in specializaciji kmetijske pridelave ne zmorejo dati odgovorov o dejanskih dohodkih KG. Nadalje ugotavlja, da dohodkovna politika v okviru SKP podaja vprašanja o pravičnosti in distribuciji sredstev ter so zato ključni parametri zanimanja vprašanja o skupnem dohodku in blagostanju KG. Skupni dohodki KG so slabo raziskani tako v Sloveniji (Oblak, Juvančič in Erjavec 2003, 274) kot tudi v drugih evropskih državah (Hill 2004, 5; UNECE in dr. 2007, 276).

25. Izračunavajo se kot razlika med prihodki ter stroški poljedelstva, živinoreje, gozdarstva, neposrednih plačil in drugih kmetijskih dohodkov.

26. V to skupino prejemkov sodijo socialna pomoč in podpora, denarni prispevki svojcev, pokojnine, dohodki iz vrednostnih papirjev, partnerstev, iger na srečo in zaku-

V Sloveniji dohodek iz kmetijstva večini KG ne omogoča dosegati ekonomske stabilnosti. Razlogi so povezani predvsem z velikostno strukturo, naravnimi možnostmi za kmetijstvo in nizko specializacijo pridelave, kar pogosto onemogoča doseganje paritetnega dohodka in ne nudi polne zaposlitve družinskim članom, pogosto niti osnovnemu nosilcu kmetijske proizvodnje (Oblak, Juvančič in Erjavec 2003, 274). Če kmetijstvo skupaj z gozdarstvom ne zagotovi prebivalstvu zadostnega dohodka, da ohranja dejavnost, se kmetijska dejavnost postopno opušča, kar se izraža na zaraščanju obrobnih, strmih in po kakovosti slabših zemljišč. Trava preraste njive, pašniki se zaraščajo ter postopoma propade tudi proizvodna infrastruktura. Poleg sprememb v prostoru in v gospodarskem položaju se posledice postopnega odseljevanja iz marginalnih območij odražajo tudi na socialnem in kulturnem področju (Cunder 2003, 124).

Tako v Sloveniji kot tudi na škofjeloškem območju je bilo po podatkih popisa KG v letu 2000 skoraj polovica KG, katerih ekonomska velikost je bila manjša od 2 ESU. Stanje KG in kmetijskih podjetij, katerih ekonomska velikost je 2 ESU ali več, se ponekod spremlja preko računovodstva po metodologiji FADN, medtem ko stanje manjših KG ostaja zelo slabo raziskano. Stanje slednjih sicer ni bistveno z vidika proizvodnje hrane, vendar je pomembno za ohranjanje podeželja in kmetijstva z vidika njegove multifunkcionalne vloge v prostoru, okolju in družbi.

4.3 Predhodne raziskave

Eden od petih glavnih ciljev SKP je »zagotoviti primerno življenjsko raven kmetijski skupnosti, zlasti s povečanjem individualnega zaslužka oseb, ki se ukvarjajo s kmetijstvom« (Avsec in Erjavec 2005, 106). Za kontrolo in vrednotenje SKP je potrebno statistično spremljanje dohodkov KG (OECD 2004, 1; EC 2004, 2), vendar vseh sprememb ne gre pripisati zgolj SKP, temveč tudi drugim aktualnim politikam (OECD 2004, 2).

Statistično spremljanje dohodkov KG omogoča izboljšanje razumevanja tekočih in preteklih sprememb dohodkov v kmetijstvu, pomaga ocenjevati kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne spremembe v kmetijstvu, simulacijo in testiranje različnih alternativ politike ter ocenjevanje učinkov politik po njihovi implementaciji (EC 2004, 2). Evropska komisija (2004, 5) ocenjuje, da je za statistiko KG vedno pomembnejše spremljanje sprememb socio-ekonomske strukture kmetij. Za dolgoročno preživetje in razvoj kmetij na podeželju je treba prepoznati do-

polnilne dejavnosti na kmetiji in izven kmetije. OECD (2004, 2) k temu dodaja še strukturo in obnašanje KG.

Primeren pokazatelj dohodkovnega položaja KG je primerjava dohodkov KG z dohodki drugih gospodinjstev. Vendar so skupni dohodki KG relativno slabo raziskani v večini držav (Hill in Cook 2002; UNECE in dr. 2007, 276). Cahill (2004, 5) pravi, da je raziskava OECD (2003) o spremljanju dohodkov KG med državami OECD pokazala, da so podatki o skupnih dohodkih redki in relativno zastareli.²⁷ Obstoječa statistika po državah EU razpolaga pogosto le s podatki o dohodkih iz kmetijstva (EEA in FADN), medtem ko le redke vsebujejo tudi podatke o celotnih dohodkih (IAHS) (EC 2004, 2). Stanje je podobno tudi na področju razpoložljivosti podatkov o deležih nekmetijskih dohodkov v skupnem dohodku KG²⁸ (Cahill 2004, 6). Primerjava dohodkov KG med državami ni mogoča predvsem zaradi neenotne metodologije (UNECE in dr. 2007, 276). Cahill (2004, 11–13) za nezadostnost statističnih podatkov o dohodkih KG prepozna razloge tako na strani administracije²⁹ kot tudi na strani politike.³⁰ Podatki o skupnih dohodkih KG v letu 2004 še vedno niso bili determinanta političnih odločitev.

Hill (2000, 217) navaja, da so države EU³¹ nezadovoljivo preskrbljene s podatki o dohodkih KG. Izjema so skandinavske države³² z večletnimi podatki, zbranimi iz davčnih in drugih registrov. Kljub razlikam v metodologiji ugotavljanja skupnega dohodka KG v državah EU Hill (2000, 267–272) povzema naslednje zaključke o skupnih dohodkih KG: (a) število KG v EU, ki se ukvarjajo s kmetijstvom kot osnovno dejavnostjo, se iz leta v leto zmanjšuje; (b) KG, v katerih dohodki iz kmetijstva niso glavni vir dohodka, gospodar pogosto pridobiva manjši dohodek s samozaposlitvijo v kmetijstvu; (c) KG pogosto pridobivajo dohodke iz drugih dohodkovnih virov, pri tem za skupni dohodek KG velja, da je

27. Poročilo OECD (2003) o dohodkih KG v EU poroča o redkosti podatkov o dohodkih KG v primerjavi z dohodki drugih gospodinjstev in ugotavlja, da so podatki in relativno zastareli (Cahill 2004, 5–9).

28. 8 držav OECD brez podatka, 6 držav razpolaga s podatki izpred leta 1998, medtem ko je zadnji podatek države za leto 2002.

29. Uloviti razkorak z oblikovalci politik in stroški raziskav.

30. Pomanjkanje politične volje in odsotnost pravnih podlag za tovrstne raziskave.

31. Nemčija razpolaga s podatki od leta 1972–1993 (najdaljša tradicija zbiranja podatkov med državami EU), nato je prešla na nacionalne račune, znotraj katerih vodi kot eno od socio-poklicnih skupin tudi KG, medtem ko posamezne države razpolagajo le s podatki za eno leto: (Irska (1987) in Luxemburg (1989) (Hill 2000, 190).

32. Predvsem Finska in Švedska.

bolj stabilen kot izključno dohodek iz kmetijstva; (e) KG v EU imajo povprečen razpoložljiv dohodek na gospodinjstvo primerljiv s povprečnim dohodkom za vsa gospodinjstva, vendar je dohodek KG izražen na člana gospodinjstva ravno nasproten; (f) skupni dohodek KG je odvisen od stopnje zaposlenosti delovne sile v drugih gospodarskih dejavnostih, starosti nosilca KG, ekonomske velikosti kmetije, podjetnosti in splošne gospodarske razvitosti območja.

V Sloveniji je bila prva in do sedaj edina znana oceana skupnih dohodkov KG narejena za leto 2001 (Oblak 2002, 25). Zaradi odsotnosti tovrstne slovenske metodologije in hkrati neenotne evropske metodologije je Oblakova za oceno skupnih dohodkov KG v Sloveniji izdelala metodologijo in poenostavljen model. Model sloni pretežno na anketnih podatkih o dohodkih KG iz dveh relativno različnih regij: Gorenjske in Pomurja³³ in znotraj njiju izbere občini Škofja Loka in Gorenjo vas - Poljane v gorenjski regiji in občini Mursko Soboto in Gornji Petrovci za Pomurje (Oblak 2002, 33–39). Oblakova (2002, 98–99) podaja naslednje ugotovitve o dohodkih KG³⁴ v Sloveniji in v letu 2001: (a) dohodek iz kmetijstva je pogosto le eden od virov dohodkov KG; (b) kmetijski dohodek kot pomemben vir dohodka KG večinoma ne zadošča za njihovo preživetje; (c) v Sloveniji je močno prisotna diverzifikacija dohodkov KG kot splošna strategija preživetja; (d) v Sloveniji imajo KG z razvito dopolnilno dejavnostjo ustvarjeni dohodek iz dopolnilnih dejavnosti na vloženo delo pomembno višji (3,3-krat) kot v osnovni kmetijski dejavnosti; (e) v strukturi skupnega dohodka KG so z visokim deležem zastopani socialni transferi (27 %); (f) v slovenskem prostoru je najpogostejše zastopan mešani tip kmetij, za katerega je značilen nizek delež dohodka iz kmetijstva (20 %); (g) čiste kmetije so po dohodku na enoto dela blizu mešanim, vendar jih v primeru intenziviranja in koncentracije lahko presežejo; (h) KG strmijo k stabilni dohodkovni strukturi in (i) večina KG kombinira dohodke do te mere, da ustvarijo približno enako učinkovitost dela in zadostijo dohodkovnim ciljem.

33. Gorenjska in Pomurje se med seboj razlikujeta po splošni gospodarski razvitosti, razvejanosti gospodarske infrastrukture, deležu zaposlenih v kmetijstvu in vlogi kmetijstva v vzorcu (Oblak 2002, 33).

34. Oblakova uporabi pojem kmečko gospodarstvo, ki je vsebinsko primerljiv s pojmom kmečko gospodarstvo, predvsem v okviru v anketo vključenih družinskih kmetij, za katere podaja navedene ugotovitve. V podajanju njenih ugotovitev za namen te raziskave uporabljamo pojem kmečko gospodinjstvo in ne kmečko gospodarstvo, ki ima v okviru te raziskave širši pomen in vsebuje tudi kmetijska podjetja.

5 Dohodki kmečkih gospodinjstev

5.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Slovensko kmetijstvo se sooča s procesi prestrukturiranja. Neugodna struktura in nizka produktivnost sta običajno razloga države za izboljševanje razmer. Na spremembe v kmetijstvu vplivajo države z ukrepi politik, med katerimi je za kmetijstvo najpomembnejša SKP. Pristop Slovenije k EU je v nekaterih primerih povzročil realen padec cen kmetijskih pridelkov, medtem ko se je državna pomoč kmetijstvu povečala (MKGP 2006, 7).

V Sloveniji KG razpolagajo s 96,7 % celote zemljišč v uporabi (Dernulc in dr. 2002, 57). Po velikostni strukturi družinskih kmetij prevladujejo kmetije s 5 do 10 ha KZU in kmetije s 3 do 5 ha KZU (Dernulc in dr. 2002, 57). Na manjših in srednje velikih kmetijah je kombiniranje različnih virov dohodka ena izmed vodilnih strategij slovenskih KG. Večina KG kombinira dohodke do te mere, da ustvari enako učinkovitost dela in zadovolji svoje dohodkovne cilje. Pretežni del KG kombinira dohodke z zaposlitvijo izven kmetije, nekatera pa tudi z dopolnilnimi dejavnostmi. Pomemben del dohodkov KG predstavljajo tudi pokojnine in državni transferi (Oblak, Juvančič in Erjavec 2003).

Dohodek iz kmetijstva v primerjavi z dohodkom izven kmetijstva je ključni dejavnik sprememb v kmetijstvu (Erjavec in dr. 1998/1999, 151). Če so dohodki iz kmetijstva relativno nizki v primerjavi z dohodki v drugih dejavnostih, prične kmetijska dejavnost zamirati. Opuščanje kmetijske pridelave na posameznih proizvodnih enotah povečuje ponudbo zemlje na trgu. Tam, kjer so pogoji za kmetijsko pridelavo ugodni, pogosto obstaja interes preostalih KG za najem zemlje, predvsem tiste, ki omogoča strojno obdelavo, medtem ko se preostala prične zaraščati in s tem prihaja tudi do zmanjševanja javnih dobrin v prostoru. Za ohranjanje kmetijske dejavnosti na teh površinah država namenja denarno pomoč.

Za ocenjevanje blagostanja KG je treba upoštevati vse vire dohodkov KG. Dohodki iz kmetijstva so le del dohodka KG v večini razvitih držav. Nekmetijski dohodki dosegajo čedalje pomembnejši delež v sku-

pnem dohodku KG (Hill 2000, 179–180; Ashok in dr. 2002, 4; UNECE in drugi 2007, 207). Socio-ekonomski tip KG je posredni pokazatelj diverzifikacije dohodkov KG. Kaže na vire pridobivanja dohodkov članov KG oziroma kolikšen delež skupnega dohodka ustvari KG s kmetijsko dejavnostjo (Kovačič 1996, 19).

TEMELJNA TEZA

Pristop Slovenije k EU je vplival na dohodke KG na Škofjeloškem, kar se odraža v spremembi realnih dohodkov KG iz kmetijskih dejavnosti, dohodkov rednih zaposlitev izven kmetijstva in dohodkov dopolnilnih dejavnosti. Dohodki KG iz kmetijskih dejavnosti večini KG ne zadoščajo za preživetje.

Strukturne spremembe v kmetijstvu na Škofjeloškem ocenjujemo z empirično analizo dohodkov vzorca KG na Škofjeloškem v letih 2001 in 2006. Na Škofjeloškem prevladujejo majhne in srednje velike kmetije. Dohodki iz kmetijstva večini KG ne omogočajo preživetja. KG zadostijo dohodkovnim potrebam z diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvami in rednimi zaposlitvami izven kmetijstva. Leto 2001 se nanaša na čas pred vstopom RS v EU, medtem ko je leto 2007 časovno skoraj tri leta po pristopu Slovenije k EU. Slovenija je po pristopu k EU v letu 2004 doživela relativno velike spremembe, za katere so značilne predvsem odprava mej oziroma vstop v schengen, napredovanje v območje evra, relativno visoka gospodarska rast in znižanje brezposelnosti ter prevzem politik EU, med katerimi je za kmetijstvo najpomembnejša s K P. Od ukrepov politik je odvisna državna pomoč kmetijstvu. Višja državna pomoč v kmetijstvu dviga dohodke KG iz kmetijstva, medtem ko na drugi strani relativno visoka gospodarska rast omogoča boljše možnosti za zaposlitve članov KG izven kmetijstva. Intenziviranje pridelave je omejeno s kakovostjo kmetijske zemlje, obseg pridelave pa tudi s površino kmetijske zemlje v uporabi. Dohodek iz kmetijstva v primerjavi z dohodkom izven kmetijstva je glavni dejavnik strukturnih sprememb v kmetijstvu (Erjavec in dr. 1998/1999, 151).

Temeljno tezo testiramo z empirično analizo štirih hipotez:

HIPOTEZA 1 *Med socio-ekonomskimi tipi KG obstajajo značilne razlike v višini realnih dohodkov tako v letu 2001 kot tudi v letu 2006. Prav tako obstajajo značilne razlike v realnih dohodkih KG med letoma 2001 in 2006. Dohodki KG so bili v letu 2006 med občinama Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane različni.*

Strukturne spremembe kmetijstva v prostoru je smiselno obravna-

vati ne le kot kmetijsko dejavnost KG v prostoru, temveč je smiselno raziskati dohodke KG po socio-ekonomskih tipih kmetij, ki se v tem prostoru nahajajo. Odločitve KG o alokaciji časa in diverzifikaciji dohodkov posredno določajo socio-ekonomski tipi kmetije. Za čiste kmetije je bilo intenziviranje pridelave in povečevanje ekonomije obsega pričakovano. Mešane kmetije praviloma nudijo redno zaposlitev vsaj enemu članu KG. Dopolnilne kmetije diverzificirajo dohodke s samozaposlitvami in na ta način zadostijo dohodkovnim ciljem. KG iz območij s slabšimi naravnimi danostmi za kmetijsko pridelavo so omejena pri intenziviranju kmetijske pridelave, medtem ko imajo člani KG z bolj razvitih območij predvidoma boljše možnosti za zaposlitve izven kmetijstva. Zaradi navedenih razlogov je smiselna raziskava dohodkov KG med občinama Škofja Loka in Gorenja vas-Poljane, ki se med seboj razlikujeta po naravnih danostih za kmetijstvo in gospodarski razvitosti.

HIPOTEZA 2 Realni dohodek iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal pri KG, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem. Delež državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal in je pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva. V posameznem socio-ekonomskemu tipu kmetij obstajajo značilne razlike v deležu državne pomoči v dohodku iz kmetijskih dejavnosti med letoma 2001 in 2006.

S pristopom Slovenije k EU se je državna pomoč kmetijstvu (subvencije) povečala (MKGP in KIS 2007, 33). Pričakujemo, da je delež državne pomoči v dohodku iz kmetijstva v letu 2006 višji od deleža iz leta 2001.

HIPOTEZA 3 Produktivnost dela (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti, brez državnih pomoči, in PDM) in produktivnost zemlje, za primerljivo kakovost zemlje (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti in površine kmetijskih zemljišč v uporabi), sta odvisni od izobrazbe in starosti gospodarja.

Gospodarji z višjo stopnjo izobrazbe so običajno bolj dovzetni za uporabo nove tehnologije in dvig produktivnosti. Pričakujemo, da višja izobrazba pozitivno vpliva na produktivnost dela in zemlje, medtem ko je vpliv starosti še dokaj neraziskan. Prispevek gospodarja se v skupnem dohodku KG z leti zmanjšuje, predvsem zaradi večje podjetnosti mlajših gospodarjev (ustanovitev podjetja), diverzifikacije dohodkov z zunanjimi zaposlitvami in večje produktivnosti in učinkovitosti dela (Ashok in dr. 2002, 18).

HIPOTEZA 4 *Odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov KG s stalno zaposlitvijo izven kmetije in s samozaposlitvijo je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG. Poudarek je tudi na prikazu razlogov, da so člani KG začeli z diverzifikacijo dohodkov s stalno zaposlitvijo oziroma s samozaposlitvijo.*

Na odločitve posameznikov KG o alokaciji dela in na iskanje nekmetijskih zaposlitev vplivajo karakteristike kmetije (tip, velikost in lokacija), ponudba na nekmetijskem trgu dela ter individualne (starost, izobrazba in izkušnje) in družinske lastnosti (velikost družine) (Ashok in dr. 2002, 2; Moreddu 2004; Fernadez-Cornejo in dr. 2007, 23). Odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov je relativno slabo raziskano področje, medtem ko člani KG k diverzifikaciji dohodkov silijo predvsem nizki in nihajoči dohodki iz kmetijstva.

Posebej je prikazan tudi odnos KG do članstva v EU in njihove največje težave pri prilagajanju na pravni red EU. Pomembna je tudi preučitev strategije KG v naslednjih 5 in 20 letih. Pri tem je analizirano tudi vprašanje, zakaj KG opuščajo kmetovanje in kakšne so njihove strategije preživetja, ravnanja z zemljo, poslopji in mehanizacijo.

5.2 Cilji raziskave

Namen raziskave je analizirati kmetijstvo in diverzifikacijo dohodkov KG na Škofjeloškem in raziskati dohodke KG po socio-ekonomskih tipih ter preko njih ugotoviti strukturne spremembe kmetijstva na KG na Škofjeloškem po pristopu Slovenije k EU. Namenu raziskave so prirejeni cilji raziskave, njim pa raziskovalne hipoteze, ki smo jih v točki 5.1 že opisali in obrazložili, zato v nadaljevanju navajamo le še cilje raziskave:

- *Cilj 1:* oceniti dohodke KG po socio-ekonomskih tipih in okoljih po letih 2001 in 2006 na vzorcu KG.
- *Cilj 2:* oceniti deleže dohodkov KG po virih dohodka, predvsem pa deleže državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva v letu 2001 in letu 2006.
- *Cilj 3:* ugotoviti odvisnost produktivnosti dela in produktivnosti zemlje od izobrazbe in starosti gospodarja.
- *Cilj 4:* ugotoviti odnos KG do diverzifikacije dohodkov KG in do članstva v EU, njihove največje težave pri prilagajanju kmetijskih dejavnosti na pravni red EU ter ugotoviti, kakšne so strategije KG v naslednjih 5 in 20 letih.

5.3 Predpostavke in omejitve

Predpostavljamo, da je izbrani vzorec iz leta 2001 reprezentativni vzorec. Vključeval je okrog 3 % celotne populacije KG na Škofjeloškem, oziroma okrog 5 % populacije občin Škofja Loka in Gorenja vas-Poljane.

Pri izbiri vzorca za anketiranje smo bili zaradi cilja ugotavljanja sprememb v dohodkovnem položaju KG med letoma 2001 in 2006 omejeni na stratificiran vzorec, uporabljen v raziskavi leta 2001. Na istem vzorcu je bila ponovljena anketa v aprilu 2007, vendar je bil odziv KG na sodelovanje v anketi nekoliko slabši.¹ V tej raziskavi uporabljeni vzorec 32 KG po dohodkih v letu 2001 in virih dohodkov je dokaj primerljiv dohodkom stratificiranega vzorca v letu 2001, vendar vključuje nekaj manj čistih kmetij. Ker so v vzorec vključena ista KG in so znani njihovi dohodki iz leta 2001 in 2006, predpostavljamo, da je na osnovi primerjanja njihovih realnih dohodkov in analize dohodkov možno ocenjevati strukturne spremembe kmetijstva in diverzifikacije dohodkov KG na Škofjeloškem.

5.4 Metode analize variance, ugotavljanja domnev o razliki in regresijska analiza

*Preizkušanje domneve o razliki med aritmetičnima sredinama*² za odvisna vzorca temelji na opazovanju istega vzorca v različnih okoliščinah (Košmelj 1993, 248). Na osnovi *t*-testa ugotovimo, ali lahko ničelno domnevo zavrnamo pri sprejemljivi stopnji tveganja ($\alpha \leq 0,05$) in sprejmemo alternativno hipotezo. Za izračun *t*-preizkusa smo uporabili program SPSS.

Ničelno hipotezo oblikujemo glede na vsebino hipoteze, ki jo empirično testiramo. Z dvostranskim preizkusom lahko ugotovimo, ali obstajajo značilne razlike med aritmetičnima sredinama dveh vzorcev. Ničelna hipoteza (H_0) in alternativna hipoteza (H_1) sta:

$$H_0: \bar{Y}_1 = \bar{Y}_2 \quad \text{in} \quad H_1: \bar{Y}_1 \neq \bar{Y}_2.$$

Z enostranskim preizkusom lahko ugotovimo, ali so dohodki prvega vzorca značilno višji od dohodkov drugega vzorca oziroma obratno. Ničelna hipoteza (H_0) in alternativna hipoteza (H_1) sta:

1. V anketi 2007 je želelo sodelovati le 34 KG od vseh KG, ki so sodelovala tudi v anketi v letu 2001 (60 KG).

2. V primeru te raziskave smo preizkušanje uporabili za ugotavljanje razlik med povprečnimi dohodki KG (v KG ali po občinah) med letoma 2001 in 2006.

$$H_0: \bar{Y}_1 \leq \bar{Y}_2 \quad \text{in} \quad H_1: \bar{Y}_1 > \bar{Y}_2$$

oziroma

$$H_0: \bar{Y}_1 \geq \bar{Y}_2 \quad \text{in} \quad H_1: \bar{Y}_1 < \bar{Y}_2.$$

Pri preizkusu za neodvisna vzorca je postopek primerljiv, vendar za izračun t -preizkusa s SPSS programom uporabimo izračun za neodvisne vzorce.

Analiza variance (ANOVA) je primerna za preizkušanje domneve o enakosti aritmetičnih sredin več neodvisnih vzorcev. Z programom SPSS, ANOVA, lahko izvedemo enofaktorsko analizo variance (Rovan in Turk 2001, 161). Z F -testom primerjamo varianco med skupinami (vzorci) z varianco znotraj skupin (v posameznem vzorcu). V primeru, da je stopnja tveganja 5 % ali nižja, lahko zavrnilo ničelno hipotezo o enakosti aritmetičnih sredin (H_0) in sprejmemo slep, da je vsaj ena vrednost aritmetične sredine različna oziroma, da med aritmetičnimi sredinami vzorcev obstajajo značilne razlike.

$$H_0: \bar{Y}_1 = \bar{Y}_2 = \dots = \bar{Y}_k \quad \text{in} \quad H_1: \text{vsaj en } \bar{Y}_i \text{ je različen,}$$

kjer je $i = 1, \dots, k$. Analiza variance temelji na predpostavki, da je spremenljivka Y normalno porazdeljena in da je varianca v vsakem vzorcu enaka. Vsi izračuni v nadaljevanju so izvedeni z uporabo programa SPSS.

Regresijska analiza temelji na regresijskem modelu. Model multiple linearne regresije se glasi:

$$y = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k + \varepsilon,$$

kjer je α regresijska konstanta, $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ regresijski koeficient in ε slučajni odkloni.

Iz regresijskega modela izpeljana linearna regresijska funkcija je:

$$y' = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k,$$

kjer je α regresijska konstanta, $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ regresijski koeficient multiple regresije, x neodvisna spremenljivka in y odvisna spremenljivka.

Linearni regresijski model temelji na predpostavkah (Košmelj 1998, 79–90): (a) neodvisne spremenljivke so fiksne in niso slučajnostne, (b) med dvema poljubnima slučajnostnima spremenljivkama lahko obstaja značilna linearna odvisnost, toda odvisnost ne sme biti funkcijska, (c) odvisna spremenljivka y je slučajnostna spremenljivka in njena poraz-

delitev je normalna, (d) slučajnostni odkloni ε so normalno porazdeljeni, (e) varianca za odvisno spremenljivko je konstantna in identična z varianco za slučajnostne odklone, (f) slučajnostni odkloni so neodvisni in (g) število enot v vzorcu naj bo večje od števila regresijskih koeficientov.

Z analizo variance preizkušamo domnevo o enakosti regresijskih koeficientov ($H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0$) in s t -testom preverjamo odvisnost odvisne spremenljivke od posamezne neodvisne spremenljivke ($H_0: \beta_i = 0$). Če lahko pri stopnji tveganja ($\alpha \leq 0,05$) zavrnilo ničelno domnevo, lahko sprejmemo sklep o odvisnosti odvisne spremenljivke od posamezne neodvisne spremenljivke (Košmelj 1998, 89–90). Za regresijsko analizo so pomembne tudi vrednosti regresijskega koeficienta³ in determinacijskega koeficienta⁴ R^2 (Košmelj 1998, 97).

Vsi izračuni v nadaljevanju so izvedeni z uporabo programa SPSS. Sprejemljiva stopnja tveganja (α) je manjša ali enaka 5 %.

5.5 Zbiranje podatkov

Podatki o dohodkih KG so bili pridobljeni z osebnim anketiranjem⁵ v vzorec vključenih KG v letu 2001. Anketiranje je bilo v aprilu 2007 ponovljeno na istem vzorcu KG. Zbrani podatki so bili vneseni v bazo podatkov PC-PHARE Project No. P98-1090-R in GTZ Project 2002.3514.3-003.00 (Möllers in dr. 2009).

Letni podatki iz ankete, izvedene v aprilu 2007, se nanašajo na leto 2006, medtem ko se podatki o trenutnem stanju (odnos članov KG, razlogi, težave in strategije KG ter drugi podatki o trenutnem stanju) nanašajo na čas izvedbe ankete, to je april 2007.

ANKETNA VPRAŠALNIKA

Uporabljena anketna vprašalnika sta vsebinsko podobna in med njima ni bistvenih razlik. Vprašalnik iz leta 2001⁶ je bil pripravljen za potrebe

3. β_i nam pove, za koliko enot se poveča (oziroma zmanjša, če je β_i negativen) odvisna spremenljivka (y_i), če se vrednost neodvisne spremenljivke (x_i) poveča za eno enoto.

4. R^2 nam pove, kakšen delež variance odvisne spremenljivke lahko pojasnimo z linearno odvisnostjo od neodvisne spremenljivke.

5. Anketiranje KG na Škofjeloškem je v letu 2001 izvedla Olga Oblak, v letu 2007 pa Tina Brelih in Kristina Knific.

6. Vprašalnik je priložen raziskovalnemu delu Oblakove iz leta 2002 z naslovom Ocena skupnega dohodka na kmečkih gospodinjstvih v Sloveniji.

izvedbe mednarodnega raziskovalnega projekta EC-PHARE Project No. P98-1090-R, EU Accession in the Balkans, Policy Options for Diversification in The Rural Economy.

Anketni vprašalnik uporabljen v aprilu 2007⁷ je pripravila dr. Judith Möllers iz IAMO Halle (Saale) v Nemčiji za namen projekta GTZ Project 2002.3514.3-003.00, Croatia's EU Accession, Socio-Economic Assessment of farm Households and Policy Recommendations, (Möllers in dr. 2009). Vprašalnika sta razdeljena na več poglavij in vključujeta vprašanja o splošnih podatkih članov KG,⁸ odsotnih članih,⁹ statusu dosežanje zaposlitve, drugih dohodkovnih dejavnostih,¹⁰ kmetijski dejavnosti,¹¹ nekmetijski samozaposlenosti,¹² stalni zaposlenosti izven kmetije,¹³ denarnih prilivih¹⁴ in izdatkih KG,¹⁵ državni pomoči¹⁶ ter strategijah KG.¹⁷ Nekaj vprašanj je bilo zastavljenih v obliki zaprtega tipa, druga pa v obliki odprtega tipa.

7. Anketni vprašalnik je bil uporabljen v okviru študije Croatia's EU Accession, Socio-Economic Assessment of farm Households and Policy Recommendations. (Möllers in dr. 2009)

8. To so: ime, sorodstveno razmerje, spol starost, najvišja stopnja splošne in kmetijske izobrazbe.

9. To so: čas in razlogi za odsotnost članov s kmetije.

10. To so: glavna vrsta dela oziroma zaposlitve, delo na kmetiji, podatki o nekmetijskem podjetništvu in drugih zaposlitvah.

11. To so: kmetijska zemljišča, neto dohodek in delež dohodka iz kmetijstva, cilji pri kmetovanju in odnos članov KG do kmetovanja ter podatki o živinoreji, pridelavi rastlin, kmetijski mehanizaciji, prireji mleka, drugih virih kmetijskih dohodkov in vložkih dela.

12. Podatki o vrsti dejavnosti, dohodkih, vložkih dela, razlogih za oziroma proti diverzifikaciji dohodkov s samozaposlitvijo, odnosu članov kmečkih gospodinjstev do samozaposlitev, ovirah in učinkih samozaposlitev.

13. To so podatki o vrsti dejavnosti zaposlitve, oddaljenosti od stalnega bivališča, dohodkih in vložkih dela, odnosu do rednih zaposlitev in razlogih za oziroma proti redni zaposlitvi.

14. Podatki vključujejo podatke o posojilu, prejemkih denarja od odsotnih članov KG, pokojninah in socialni pomoči, dohodkih finančnih sredstev, partnerstvih, igrah na srečo, najemninah in drugih nedenarnih prejemkih.

15. Podatki o izdatkih KG obsegajo podatke o izdatkih za hrano, osebne potrebe, transport, izobraževanje, obleko in obutev ter podatke o drugih stroških KG.

16. To so podatki: odnos do članstva v EU, najbolj pozitivnih in negativnih vidikov članstva, težavah pri prilagajanju, subvencijah in njihovi porabi, pomoči ter dostopu do informacij.

17. To so podatki o nasledstvu, ekonomskih možnostih kmetije v prihodnosti, razlogih za tovrstno razmišljanje, prihodnjem ravnanju glede na ekonomske možnosti, ravnanju v primeru opustitve kmetijstva in ukrepah v okviru izbranih strategij.

VZOREC

Vzorec KG iz leta 2001 je vključeval 60 KG, od tega 30 iz občine Gorenja vas - Poljane in 30 iz občine Škofja Loka. Vzorec znotraj občin je bil izbran kot proporcionalen stratificiran naključni vzorec KG v letu 2001. Stratumi so bili socio-ekonomski tipi KG po Kovačiču (1996, 19–22) z razliko, da ostarela KG niso bila vključena v vzorčenje. Za potrebe raziskave dohodkov KG so bile v vzorec vključene čiste kmetije, mešane kmetije, kmetije z dopolnilno dejavnostjo (dopolnilne kmetije) in kmetije v opuščanju.¹⁸ Znotraj stratumov so bila KG izbrana naključno. Celotno populacijo KG so zajemala vsa KG iz seznama Kmetijske svetovalne službe, ki so se v letu 2001 nahajala na območju občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane (Oblak 2002, 38). Opisan način vzorčenja je še posebej primeren za analiziranje strukturnih sprememb v kmetijstvu, ker je socio-ekonomski tip KG posredni pokazatelj diverzifikacije dohodkov KG (Kovačič 1996, 19).

Za namen preučevanja strukturnih sprememb v kmetijstvu v obdobju 2001–2006 smo v tej raziskavi izhajali iz vzorca 34 KG. Z namenom, da je sestava vzorca KG po socio-ekonomskih tipih čim bolj primerljiva sestavi populacije oziroma stratificiranemu vzorcu iz leta 2001, smo od štirih kmetij v opuščanju v občini Škofja Loka naključno izbrali dve in ju izločili iz vzorca (preglednica 5.1).

REPREZENTATIVNOST VZORCA KMEČKIH GOSPODINJSTEV

Za vzorec kmečkih gospodinjstev je značilno, da je manjši, kot je bil stratificirani vzorec iz leta 2001. Vključuje 32 KG, kar je približno 3 % celotne populacije KG. Glede na delež čistih kmetij v populaciji vsebuje manj čistih kmetij, medtem ko so deleži ostalih socio-ekonomskih tipov primerljivi (preglednica 5.1). Povprečni skupni dohodki in dohodki KG po dohodkovnih virih stratificiranega vzorca in VKG so relativno dobro primerljivi.

Nekoliko manj primerljivi so le dohodki čistih kmetij iz VKG, ki se relativno najbolj razlikujejo od povprečnih dohodkov čistih kmetij iz stratificiranega vzorca, saj so v povprečju nižji za 31 %, in sicer najbolj pri viru dohodka iz državnih transferov.¹⁹

18. Kmetije v opuščanju so kmetije, ki so že opustile ali opuščajo kmetijsko pridelavo za trg.

19. Povprečni dohodki čistih kmetij iz VKG dosega le 60 % povprečnih dohodkov iz državnih transferov stratificiranega vzorca.

PREGLEDNICA 5.1 Socio-ekonomski tipi kmečkih gospodinjstev v letu 2001

(1)	(2)		(3)		(4)		(5)		(6)	
	Š	D	Š	D	Š	D	Š	D	Š	D
<i>Populacija</i>										
GPV	148	20,9	366	51,6	137	19,3	58	8,2	709	100,0
ŠL	79	23,0	172	50,0	57	16,6	36	10,5	344	100,0
<i>Stratificiran vzorec 2001*</i>										
GVP	6	20,0	14	46,7	6	20,0	4	13,3	30	100,0
ŠL	6	20,0	15	50,0	5	16,7	4	13,3	30	100,0
<i>Vzorec KG**</i>										
GVP	2	10,5	11	57,9	4	21,1	2	10,5	19	100,0
ŠL	2	13,3	7	46,7	2	13,3	4	26,7	15	100,0
<i>Vzorec KG***</i>										
GPV	2	10,5	11	57,9	4	21,1	2	10,5	19	100,0
ŠL	2	15,4	7	53,8	2	15,4	2	15,4	13	100,0

NASLOVI STOLPCEV (1) občina, (2) čiste kmetije, (3) mešane kmetije, (4) dopolnilne kmetije, (5) kmetije v opuščanju, (6) skupaj.

OPOMBE * Celoten vzorec KG, ki so bila vključena v anketo KG 2001 in 2007; ** vzorec KG, ki so sodelovala v anketi v letu 2001 in 2007; *** vzorec KG, ki so sodelovala v anketi v letu 2001 in 2007, zmanjšan za dve ostareli KG v občini Škofja Loka; ŠL – Škofja Loka, GVP – Gorenja vas – Poljane, Š – število, D – delež v odstotkih.

VIR Oblak 2002, 39; lastni izračuni po EC 2002.

Za namen te raziskave, ki temelji na ugotavljanju strukturnih sprememb KG na Škofjeloškem na osnovi primerjave realnih dohodkov v KG v letih 2001 in 2006, menimo, da je v KG še vedno sprejemljiv, vendar pa je pri posploševanju na celotno populacijo treba upoštevati, da vzorec vključuje nekaj manj čistih kmetij.

5.6 Izračun dohodkov kmečkih gospodinjstev

Dohodke KG (DKG)²⁰ izračunamo kot vsoto dohodkov po dohodkovnih virih: dohodki iz kmetijstva (DK), dohodki iz samozaposlitev oziroma dopolnilnih dejavnosti (DS), dohodki iz rednih zaposlitev izven kmetije (DZ) in ostali prejemki in prihodki članov KG (OPP). Izračunamo jih po naslednji enačbi:

$$DKG = DK + DS + DZ + OPP. \quad (5.1)$$

20. Za izračun DKG smo uporabili z anketo pridobljene podatke v letu 2001 in v aprilu 2007. Realni dohodki DKG za leto 2001 so izračunani s pomočjo podatka SURS (2008) o višini harmoniziranega indeksa cen življenjskih potrebščin v obdobju 2001–2006.

Delež dohodka DKG po dohodkovnih virih izračunamo kot količnik DKG iz posameznega dohodkovnega vira in DKG .

IZRAČUN DOHODKA IZ KMETIJSTVA

Dohodek iz kmetijstva (DK) je razlika med prihodki iz kmetijstva (PK) in variabilnimi (VS) ter fiksnimi stroški (FS), povezanimi s kmetijsko dejavnostjo KG . Dohodek posameznega KG iz kmetijstva izračunamo po naslednji enačbi:

$$DK_n = PK_n - VS_n - FS_n, \quad (5.2)$$

kjer je DK_n dohodek iz kmetijstva KG , PK_n prihodek iz kmetijstva KG , VS_n – variabilni stroški povezani s kmetijsko dejavnostjo KG in FS_n – fiksní stroški povezani s kmetijsko dejavnostjo KG in n je število KG .

Prihodki iz kmetijstva (PK) so vsota prihodkov iz živinoreje ($Pž$), prihodkov iz rastlinske pridelave (Pr), prihodkov iz drugih kmetijskih virov (storitve in izposoja strojev) (Ps), prihodki iz gozda (Pg) ter neposredna plačila oziroma državni transferi ($Psub$). Izračunamo jih po enačbi:

$$PK_n = \sum_{i=1}^{\check{z}} Pž_{n_i} + \sum_{i=1}^r Pr_{n_i} + \sum_{i=1}^s Ps_{n_i} + \sum_{i=1}^g Pg_{n_i} + \sum_{i=1}^h Psub_{n_i}, \quad (5.3)$$

kjer je PK_n prihodek KG iz kmetijstva, $\sum_{i=1}^{\check{z}} Pž_{n_i}$ prihodek KG iz živinoreje, $\sum_{i=1}^r Pr_{n_i}$ prihodek KG iz rastlinske pridelave, $\sum_{i=1}^s Ps_{n_i}$ prihodek KG iz izposoje strojev in storitev, $\sum_{i=1}^g Pg_{n_i}$ prihodki KG iz gozda in $\sum_{i=1}^h Psub_{n_i}$ prihodki KG iz državnih transferov (subvencij).

Med prihodki posameznega KG od živinoreje in rastlinske pridelave so upoštevani vsi prihodki od prodaje in vrednost domače porabe. Te vrste prihodki od prodaje in vrednost domače porabe posameznega proizvoda so izračunani kot produkt proizvedene količine tega proizvoda (Q_i) in njegove povprečne cene (C_i):

$$Pž_n = \sum_{i=1}^{\check{z}} (Qž_1 \cdot Cž_1 + Qž_2 \cdot Cž_2 + \dots + Qž_{\check{z}} \cdot Cž_{\check{z}}), \quad (5.4)$$

kjer je $Pž_n$ prihodek KG iz živinoreje, $Qž$ količina $ž$ -tega produkta živinoreje in $Cž$ povprečna cena $ž$ -tega produkta živinoreje.

$$Pr_n = \sum_{i=1}^r (Qr_1 \cdot Cr_1 + Qr_2 \cdot Cr_2 + \dots + Qr_r \cdot Cr_r), \quad (5.5)$$

kjer je Pr_n prihodek KG iz rastlinske pridelave, Qr_r količina r -tega produkta rastlinske pridelave in Cr_r povprečna cena r -tega produkta rastlinske pridelave.

Prihodki od izposoje strojev so vsota vseh prihodkov KG iz izposoje strojev in storitev. Za posamezno KG ga izračunamo po enačbi:

$$PS_n = \sum_{i=1}^s PS_{n_i}, \quad (5.6)$$

kjer je PS_n prihodek KG od izposoje strojev in storitev ter PS_{n_s} prihodek KG od s -te izposoje stroja oziroma storitve.

Prihodki KG iz gozda so vsota produktov količin in povprečnih cen proizvodov iz gozda:

$$Pg_n = \sum_{i=1}^g (Qg_1 \cdot Cg_1 + Qg_2 \cdot Cg_2 + \dots + Qg_r \cdot Cg_g), \quad (5.7)$$

kjer je Pg_n prihodek KG iz gozda, Qg_g količina g -tega produkta iz gozda in Cg_g povprečna cena g -tega produkta iz gozda.

Prihodki KG iz državnih pomoči za kmetijstvo (subvencij) so vsota vseh prejemkov državnih pomoči kmetijski dejavnost KG:

$$Psub_n = \sum_{i=1}^h Psub_1 + Psub_2 + \dots + Psub_h, \quad (5.8)$$

kjer je $Psub_n$ vsota vseh državnih transferov, ki jih prejme KG in $Psub_h$ vrednost h -tega državnega transfera.

Variabilni stroški (VS) so vsota vseh stroškov, ki so odvisni od obsega proizvodnje KG:²¹

$$VS_n = \sum_{i=1}^v VS_{n_i}, \quad (5.9)$$

kjer je VS_n vsota variabilnih stroškov KG in VS_{n_i} v -ti variabilni strošek KG.

Fiksni stroški FS so stroški, ki so neodvisni od obsega proizvodnje, odvisni pa so od vrednosti osnovnih sredstev KG in amortizacijske dobe.²² Izračunamo jih po enačbi:

21. Pri rastlinski proizvodnji med VS prištevamo stroške semen, mineralnih gnojil, sredstev za zaščito rastlin, goriva, električne energije, namakanja, storitev, rent in drugih izdatkov. K proizvodnji mleka in živinoreji prištevamo naslednje VS: stroški veterinarskih storitev in osemenjevanja, stroški, povezani s porabo goriva, električne energije, vode, nabavljene krme in dodatkov, ter druge storitve.

22. Med FS prištevamo stroške, povezane s kmetijskimi poslopi (upoštevana amortizacijska doba 25 let), stroji in opremo (upoštevana amortizacijska doba 10 let). Plače delovne sile na KG niso upoštevane kot FS.

$$FS_n = \sum_{i=1}^f FS_{n_i}, \quad (5.10)$$

kjer je FS_n vsota fiksnih stroškov KG in FS_{n_i} fiksni strošek KG za f -ti fiksni strošek.

Delež dohodka KG iz kmetijstva izračunamo po enačbi:

$$\omega_{DK_n} = \frac{DK_n}{DKG_n} \cdot 100, \quad (5.11)$$

kjer je ω_{DK_n} delež dohodka KG iz kmetijstva, DK_n dohodek KG iz kmetijstva in DKG_n (skupni) dohodek KG.

Povprečni delež dohodkov KG iz kmetijstva v skupnem dohodku VKG izračunamo po enačbi:

$$\omega_{DK} = \frac{\sum_{i=1}^n \omega_{DK_{n_i}}}{n}, \quad (5.12)$$

kjer je ω_{DK} povprečni delež dohodka iz kmetijstva VKG, ω_{DK_n} dohodek n -tega KG iz kmetijstva in n število KG v VKG.

IZRAČUN POVPREČNEGA DOHODKA IZ DOPOLNILNIH DEJAVNOSTI

Dohodek KG iz dopolnilnih dejavnosti oziroma samozaposlitev (DS) je produkt povprečnega mesečnega dohodka KG iz samozaposlitev in števila mesecev v letu (m) diverzifikacije dohodkov s samozaposlitvami:

$$DS_n = \overline{MDS}_n \cdot m, \quad (5.13)$$

kjer je DS_n dohodek KG iz samozaposlitev, \overline{MDS}_n povprečni mesečni dohodek KG iz samozaposlitev in m število mesecev diverzifikacije dohodkov KG s samozaposlitvami v letu.

Delež dohodka posameznega KG iz samozaposlitev izračunamo po enačbi:

$$\omega_{DS_n} = \frac{DS_n}{DKG_n} \cdot 100, \quad (5.14)$$

kjer ω_{DS_n} delež dohodka KG iz samozaposlitev, DS_n dohodek KG iz samozaposlitev in DKG_n (skupni) dohodek KG.

Povprečni delež dohodkov iz samozaposlitev v skupnem dohodku DKG VKG izračunamo po enačbi:

$$\omega_{DKG_S} = \frac{\sum_{i=1}^n \omega_{DS_{n_i}}}{n}, \quad (5.15)$$

kjer je ω_{VKG_S} povprečni delež dohodka iz samozaposlitev VKG, ω_{DS_n} dohodek KG iz samozaposlitev in n število KG v VKG.

IZRAČUN DOHODKA KG IZ REDNIH ZAPOSLOTEV IZVEN KMETIJE

Dohodek KG iz rednih zaposlitev izven kmetijstva (DZ) izračunamo kot vsoto dohodkov članov KG iz rednih zaposlitev po enačbi:

$$\text{DZ}_n = \sum_{i=1}^{\check{c}} \text{DZ}_i \cdot m_i, \quad (5.16)$$

kjer je DZ_n dohodek KG iz rednih zunanjih zaposlitev, DZ_i mesečni dohodek člana KG in m_i število mesecev v letu alokacije dela člana KG čz rednimi zunanjimi zaposlitvami.

Delež dohodka posameznega KG iz rednih zunanjih zaposlitev izračunamo po enačbi:

$$\omega_{\text{DZ}_n} = \frac{\text{DZ}_n}{\text{DKG}_n} \cdot 100, \quad (5.17)$$

kjer je ω_{DZ_n} delež dohodka KG iz rednih zunanjih zaposlitev, DZ_n dohodek KG iz rednih zunanjih zaposlitev in DKG_n (skupni) dohodek KG.

Povprečni delež dohodkov KG iz rednih zunanjih zaposlitev v skupnem dohodku VKG izračunamo po enačbi:

$$\omega_{\text{DZ}} = \frac{\sum_{i=1}^n \omega_{\text{DZ}_i}}{n}, \quad (5.18)$$

kjer je ω_{DZ} povprečni delež dohodka VKG iz rednih zaposlitev, ω_{DZ_n} dohodek KG iz rednih zaposlitev in n število KG v VKG.

IZRAČUN DRUGIH DENARNIH PRIHODKOV IN PREJEMKOV

Med druge prejemeke članov KG sodijo socialna pomoč, denarni prispevki svojcev in pokojnine. Med druge prihodke pa sodijo dohodki iz vrednostnih papirjev, iz partnerstev, iger na srečo, zakupnine in zaka-snela plačila, ki jih je v tistem letu prejel posamezni član KG. Izračunamo jih po enačbi:

$$\text{DPP}_n = \sum_{i=1}^d \text{DPP}_{n_i}, \quad (5.19)$$

kjer so DPP_n drugi prihodki in prejemeke članov n -tega KG ter DPP_{n_i} posamezen prejemek oziroma prihodek člana KG.

Povprečni delež drugih prejemkov in prihodkov v skupnem dohodku VKG izračunamo po enačbi:

$$\omega_{\text{DPP}} = \frac{\sum_{i=1}^n \omega_{\text{DPP}n_i}}{n}, \quad (5.20)$$

kjer je ω_{DPP} povprečni delež drugih prihodkov in prejemkov VKG, $\omega_{\text{DPP}n}$ delež drugih prejemkov in prihodkov KG in n število KG v VKG.

IZRAČUN VLOŽKA DELA

Za izračun vloška dela se uporablja metodologija, ki je bila v Sloveniji prvič uporabljena pri popisu kmečkih gospodarstev v letu 2000 (Dernulc in dr. 2002, 39). Izhaja iz podatka o dnevni delovni obremenitvi posameznega člana KG za delo, povezano s kmetijsko dejavnostjo,²³ znotraj katere posamezni člani KG alocirajo čas. Obseg dela članov KG izražamo s koeficientom PDM, ki ga izračunamo kot količnik števila ur dela kmetiji v zadnjem letu in enoletnim obsegom števila dela polno zaposlene osebe. PDM posameznega KG izračunamo po enačbi:

$$\sum \left(\frac{\text{PDM}}{\text{KG}} \right)_n = \frac{\sum_{i=1}^u (x_i) \cdot 255 + s_1 + ss_1}{1800}, \quad (5.21)$$

kjer je $\sum (\text{PDM}/\text{KG})_n$ vsota PDM n -tega KG, x_i povprečno dnevno število ur dela KG na kmetiji, s_i število ur dela sezonskega dela na kmetiji in ss_i število ur storitev s kmetijsko mehanizacijo.

5.7 Skupni dohodki kmečkih gospodinjstev

DESKRIPTIVNA STATISTIKA VZORCA KMEČKIH GOSPODINJSTEV

Deskriptivna statistika VKG temelji na vzorcu 32 KG. VKG v povprečju šteje pet članov/KG. KG mešanih kmetij in dopolnilnih kmetij so najštevilčnejša in v povprečju štejejo več kot pet oseb. V skupnem gospodinjstvu poleg gospodarja, njegovega zakonskega partnerja in njunih otrok pogosto živijo še stari starši in/ali potomci z družinami. Kmetije v opuščanju v povprečju štejejo manj kot tri člane KG. Čeprav povprečna starost gospodarjev kmetij v opuščanju v letu 2006 ni bila med najvišjimi, te kmetije opuščajo kmetijsko obdelavo (preglednici 5.2 in 5.3).

Povprečna starost gospodarjev in gospodaric VKG je v letu 2001 znašala 55,5 let in se v letih 2001–2006 ni bistveno spremenila. Med go-

23. Za starejše od 65 let je bil uporabljen koeficient 0,5. Upoštevano je bilo delo otrok starih 15 in več let.

PREGLEDNICA 5.2 Sestava KG v odnosu članov KG do gospodarja, 2006

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Članov KG	5	3,7	6,3	5,3	2,7
Otrokov	1,6	1,0	2,3	1,7	0,3
Vnukov	0,7	0,7	1,2	0,1	0,0
Staršev	0,4	0,0	0,4	0,6	0,6
Snah/zetov	0,3	0,3	0,4	0,1	0,0

NASLOVI STOLPCEV (1) skupina, (2) VKG, (3) čiste kmetije, (4) mešane kmetije, (5) dopolnilne kmetije, (6) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 5.3 Gospodarji VKG po starosti in izobrazbi v letih 2001 in 2006

	Gospodarji 2001					Gospodarji 2006				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>Starost</i>										
PS	55,5	52,5	58,6	53,1	50,5	56,9	62,3	62,2	48,7	51,6
Min	36	36	36	37	37	24	52	43	24	35
Maks	82	69	82	72	61	88	72	88	78	74
Med	55	52,5	56,5	54	52	56	63	61	49	56
σ	12,64	14,20	13,66	11,13	10,25	15,19	10,02	13,47	17,88	14,82

NASLOVI STOLPCEV (1) VKG, (2) čiste kmetije, (3) mešane kmetije, (4) dopolnilne kmetije, (5) kmetije v opuščanju.

OPOMBE PS – povprečna starost, min – minimalna starost; maks – maksimalna starost, med – mediana, σ – standardni odklon.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

sposodarji je 88 % gospodarjev in 12 % gospodaric (v nadaljevanju gospodarjev). Povprečna izobrazbena struktura gospodarjev KG se v obdobju 2001–2006 ni spremenila. V letu 2001 so prevladovali gospodarji z nedokončano osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo (60 %), kar je primerljivo s podatki o izobrazbeni strukturi KG na Škofjeloškem iz Popisa kmetijskih gospodarstev RS v letu 2000 (v nadaljevanju Popis 2000). Delež gospodarjev z nedokončano osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo se je v letu 2006 zmanjšal na 38 %, delež gospodarjev s poklicno izobrazbo pa se je povečal na 35 % (preglednica 5.2).

VKG se je v obdobju 2001–2006 spremenil tudi po socio-ekonomskem tipu KG, in sicer je socio-ekonomski tip spremenila kar četrtnina KG. Za celoten VKG velja, da se je zmanjšalo število čistih kmetij za četrtnino in mešanih kmetij za 6 %, medtem ko se je število kmetij v opuščanju povečalo za tri četrtine. Pri dopolnilnih kmetijah je skupno število KG

PREGLEDNICA 5.4 Število KG po socio-ekonomskem tipu v letih 2001 in 2006

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>Vzorec KG</i>				
2001	4	17	7	4
2006	3	15	7	7
<i>Občina Gorenja vas - Poljane</i>				
2001	2	10	5	2
2006	0	12	4	3
<i>Občina Škofja Loka</i>				
2001	2	7	2	2
2006	3	3	3	4

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) čiste kmetije, (3) mešane kmetije, (4) dopolnilne kmetije, (5) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

ostalo nespremenjeno (preglednica 5.4). Rezultati potrjujejo navedbe Hilla (2000, 267), ki pravi, da se iz leta v leto zmanjšuje število KG, ki se poklicno ukvarjajo s kmetijsko pridelavo.

Razlike v spremembah socio-ekonomskega tipa so bile v obdobju 2001–2006 med občinama Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane relativno izrazite. Na območju občine Škofja Loka se je povečalo število čistih kmetij, dopolnilnih kmetij in kmetij v opuščanju, medtem ko se je število mešanih kmetij več kot prepolovilo. V KG leta 2006 ni več vseboval nobene čiste kmetije iz občine Gorenja vas - Poljane. Manjše je bilo tudi število dopolnilnih kmetij, medtem ko se je povečalo število kmetij v opuščanju in število mešanih kmetij (preglednica 5.4).

Od kakovosti KZU in vrste kmetijske proizvodnje je odvisen tudi prihodek na enoto površine. Travniki in pašniki omogočajo predvsem živinorejo, medtem ko je na njivah mogoče tudi poljedelstvo. V KG je v letu 2001 v povprečju obdeloval 10,5 ha KZU/KG, kar je približno 60 % več od povprečja vseh KG na Škofjeloškem v letu 2000 oziroma dve tretjini več od slovenskega povprečja (SURS 2000). V letu 2006 pa se je povprečna površina KZU zmanjšala za 17 %. Zmanjšanje površine KZU je pri VKG 2,8-krat večje kot v Sloveniji²⁴ (SURS 2008). Površina KZU VKG se je zmanjšala predvsem na račun travnikov. Vzroki niso raziskani, verjetno pa je zmanjšanje posledica revizije KZU po KG v sklopu izvajanja izplačil subvencij na enoto površine, zaraščanja pašnikov in urbaniza-

24. Površina KZU se je v Sloveniji v obdobju 2001–2006 zmanjšala za 6 % (SURS 2008).

PREGLEDNICA 5.5 Povprečna površina KZU in površine gozda VKG v letih 2001 in 2006 (v hektarih)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Površina KZU</i>							
2001	10,5	9,6	11,1	13,5	11,4	10,4	4,1
2006	8,8	7,9	9,4	10,8	10,4	10,8	2,4
<i>Površina gozda</i>							
2001	12,6	12,4	14	8,0	15,5	14,8	5,2
2006	14,6	9,6	16,5	8,7	17,8	22,3	2,6

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) VKG, (3) občina Škofja Loka, (4) občina Gorenja vas - Poljane, (5) čiste kmetije, (6) mešane kmetije, (7) dopolnilne kmetije, (8) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

cije. Povprečna površina KZU na KG je bila v obdobju 2001–2006 med občinama Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane primerljiva, prav tako njeno zmanjšanje v tem obdobju. Razlika v sestavi KZU po kakovosti zemlje se je med občinama v obdobju 2001–2006 še okrepila. KG iz občine Škofja Loka so v letu 2006 razpolagala z nekoliko manj zemlje, vendar je bila ta višje kakovosti. Delež površine njiv KG iz občine Škofja Loka se je v obdobju 2001–2006 povečal pri čistih kmetijah kar za polovico, in sicer predvsem na račun povečanja površine njiv iz najema in tudi tiste, ki je bila v lasti KG, medtem ko se je površina travnikov zmanjšala. Pri dopolnilnih kmetijah je bilo povečanje površine njiv nekoliko manjše, medtem ko se je povprečna površina KZU kmetij v opuščanju preplovala. Število KG v opuščanju se je v obdobju 2001–2006 povečalo za tri četrtine. V letu 2001 so se s kmetijstvom ukvarjale še vse kmetije v opuščanju, medtem ko je v letu 2006 že skoraj polovica opustila kmetijsko pridelavo.²⁵ Nasprotno spreminjanju površine KZU pa se je povprečna površina gozda v lasti VKG v obdobju 2001–2006 povečala za nekaj več kot 15 % (preglednica 5.5).

DOHODKI KG PO SOCIO-EKONOMSKIH TIPIH IN OBMOČJIH

Hipoteza 1

Prvo hipotezo (med socio-ekonomskimi tipi KG obstajajo značilne razlike v višini realnih dohodkov tako v letu 2001 kot tudi v letu 2006,²⁶

25. Ta KG so zemljo večinoma oddala v najem ali pa z njo niso več razpolagala.

26. Realni dohodki KG iz leta 2001 so izračunani s pomočjo podatka SURS (2008) o višini harmoniziranega indeksa cen življenjskih potrebščin za obdobje 2001–2006.

prav tako obstajajo značilne razlike v realnih dohodkih KG med letoma 2001 in 2006; dohodki KG so bili v letu 2006 med občinama Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane različni) za namen empiričnega testa razdelimo na štiri delne hipoteze:

HIPOTEZA 1.1 *Realni dohodki KG in relativni dohodki (realni dohodek na člana KG) so bili v letu 2001 med socio-ekonomskimi tipi KG različni.*

HIPOTEZA 1.2 *Realni dohodki KG in relativni dohodki (realni dohodek na člana KG) so bili v letu 2006 med socio-ekonomskimi tipi KG različni.*

HIPOTEZA 1.3 *Realni in relativni dohodki KG iz občine Škofja Loka in KG iz občine Gorenja vas - Poljane so bili v letu 2006 med seboj različni.*

HIPOTEZA 1.4 *Realni in relativni dohodki KG so bili v letu 2006 višji kot v letu 2001.*

Empirična analiza in rezultati hipoteze 1.1 so v nadaljevanju podani v podnaslovu Skupni dohodki KG pred pristopom Slovenije k EU, hipoteze 1.2 in 1.3 v podnaslovu Skupni dohodki KG po pristopu Slovenije k EU in hipoteza 1.4 v podnaslovu Spremembe realnih dohodkov KG.

Diverzifikacija dohodkov in ekonomsko teorijo ter socio-ekonomske tipe KG smo opisali v drugem poglavju, izračun dohodkov KG pa v četrtem poglavju. Vsi podatki o dohodkih KG so bili pridobljeni z anketiranjem in se nanašajo na leti 2001 in 2006.

Skupni dohodki KG pred pristopom Slovenije k EU

Skupni dohodki KG spred vstopom v EU se nanašajo na leto 2001, kar je dobri dve leti pred pristopom Slovenije k EU. Slovenija je bila v tem letu v fazi pogajanj z EU. V letu 2001 je bil povprečni letni nominalni dohodek VKG 18.722 EUR in se med občinama ni bistveno razlikoval, medtem ko je bila razlika po socio-ekonomskih tipih KG skoraj 2,2-kratna, in sicer je povprečni nominalni dohodek čistih kmetij znašal le 10.486 EUR, dopolnilnih pa kar 23.591 EUR. Povprečni delež dohodka VKG iz kmetijstva je v letu 2001 znašal 20 %. DKG iz kmetijstva večini KG niso omogočali preživetja.

Za VKG so bile v letu 2001 najpomembnejše zunanje zaposlitve (38 %) in ostali prihodki in prejemki članov KG (29 %), medtem ko je dohodek iz kmetijstva dosegal le petino skupnih dohodkov (preglednica 5.6).

KG v VKG so več kot polovico časa namenila kmetijski dejavnosti, 35 % zunanjim zaposlitvam in 11 % dopolnilnim dejavnostim oziroma

samozaposlitvam. Najvišjo produktivnost dela²⁷ je VKG dosegal pri rednih zaposlitvah izven kmetije (2,6 EUR/h), medtem ko je bila povprečna produktivnost pri dopolnilni dejavnosti za četrtno nižja, v kmetijski dejavnosti pa za več kot polovico nižja. Po socio-ekonomskih tipih KG so najvišjo povprečno produktivnost dela dosegle dopolnilne kmetije pri dopolnilnih dejavnostih (8,1 EUR/h), mešane kmetije pri zunanjih zaposlitvah (3,5 EUR/h) in čiste kmetije pri kmetijski proizvodnji (2,3 EUR/h).

Hipoteza 1.1

Teorija. Kot smo navedli v točki 4.4, je skupni dohodek KG odvisen od stopnje zaposlenosti delovne sile KG v drugih dejavnostih, podjetnosti in splošne gospodarske razvitosti območja (Hill 2000, 270–272), medtem ko večina KG kombinira dohodke do te mere, da ustvarijo približno enako učinkovitost dela in zadostijo dohodkovnim ciljem (Oblak 2002, 98–99). Dohodki KG na manjših in srednjih kmetijah izvirajo predvsem iz zaposlitev izven kmetije (Fernandez-Cornejo in dr. 2007, 23; Ashok in dr. 2002, 21).

Empirična analiza. Kot smo navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnimi sredinami za več vzorcev ugotavljamo z analizo variance (ANOVA). V skladu s hipotezo 1.1 postavimo ničelno domnevo (H_0) in alternativno domnevo (H_1) za realne dohodke KG v letu 2001:

$$H_0: \bar{Y}_{\check{K}} = \bar{Y}_{MK} = \bar{Y}_{DK} = \bar{Y}_{KOP} \quad \text{in} \quad H_1: \text{vsaj en } \bar{Y}_i \text{ je različen,}$$

kjer je $\bar{Y}_{\check{K}}$ aritmetična sredina realnih dohodkov čistih kmetij v letu 2001, \bar{Y}_{MK} aritmetična sredina realnih dohodkov mešanih kmetij v letu 2001, \bar{Y}_{DK} aritmetična sredina realnih dohodkov dopolnilnih kmetij v letu 2001 in \bar{Y}_{KOP} aritmetična sredina realnih dohodkov kmetij v opuščanju v letu 2001.

Ničelna in alternativna domneva sta za empirično analizo relativnih dohodkov KG podobni zgoraj navedeni ničelni in alternativni domnevi realnih dohodkov. Razlikujeta se le v tem, da se namesto aritmetične sredine dohodkov KG upošteva aritmetična sredina relativnih dohodkov KG. Relativni dohodek KG se izračuna kot količnik realnega dohodka KG in števila članov KG.

27. Produktivnost dela izražena kot dohodek KG na časovno enoto (po vrsti alokacije časa).

PREGLEDNICA 5.6 Diverzifikacija dohodkov in nominalni dohodki KG, 2001

	Dohodki KG po virih (EUR/leto)					Deleži dohodka KG*				(1)	(2)
	DK	DZ	DPP	DS	DKG	W _{DK}	W _{DZ}	W _{DPP}	W _{DS}		
VKG											
PD	4022	6567	4811	3322	18722	20	38	29	14	5,3	3924
Min	-7386	o	o	o	4899	-54	o	o	o	2,0	1115
Maks	21520	23060	16278	30114	37069	90	112	81	115	9,0	9886
Med	2335	5426	4702	o	16987	16	37	25	o	5,5	3553
σ	6872,2	5836,3	3616,6	7519,3	8563,9	0,3	0,3	0,2	0,3	2,1	2112,8
Čiste kmetije											
PD	7609	o	3176	o	10786	66	o	34	o	3,0	3457
Min	1644	o	814	o	4899	34	o	10	o	2,0	2236
Maks	14788	o	7009	o	16415	90	o	66	o	4,0	5040
Med	7003	o	2442	o	10914	71	o	29	o	3,0	3277
σ	5486,8	0,0	2749,0	0,0	5824,6	0,3	0,0	0,3	0,0	0,8	1345,7
Mešane kmetije											
PD	4867	8069	5270	385	18591	19	47	33	2	5,6	3785
Min	-3621	3798	o	o	6688	-54	16	o	o	2,0	1115
Maks	21520	20890	9839	3831	36546	73	83	81	15	8,0	9886
Med	2475	6511	5317	o	17559	16	45	27	o	6,0	3061
σ	7202,0	4360,1	2545,9	1104,4	7955,2	0,3	0,2	0,2	0,1	1,8	2331,8
Dopolnilne kmetije											
PD	2639	3023	4000	14254	23915	9	18	14	59	6,3	4065
Min	-7386	o	o	2279	7417	-27	o	o	29	3,0	2472
Maks	12529	11937	9712	30114	37069	38	51	33	115	9,0	7871
Med	1340	o	2279	9061	27068	18	o	10	40	8,0	3668
σ	7825,0	4516,4	4007,9	10502,09	9907,1	0,3	0,2	0,1	0,4	2,8	1809,9
Kmetije v opuščanju											
PD	-740	12954	5917	o	18131	-3	73	30	o	4,3	4737
Min	-2595	5155	163	o	12290	-13	41	1	o	3,0	2680
Maks	1537	23060	16278	o	26203	13	112	62	o	6,0	8734
Med	-952	11801	3613	o	17015	-5	69	29	o	4,0	3767
σ	1704,5	7470,5	7279,1	0,0	6529,1	0,1	0,4	0,3	0,0	1,5	2726,8

Nadaljevanje na naslednji strani

Ugotovitve. Na osnovi analize variance (ANOVA) in *F*-testa kljub več kot dvakratni razliki med povprečnim dohodkom dopolnilnih in čistih kmetij ne moremo zavriniti ničelne domneve in sprejeti sklepa, da so bili realni dohodki KG in relativni dohodki KG v letu 2001 med so-

PREGLEDNICA 5.6 Nadaljevanje s prejšnje strani

	Dohodki KG po virih (EUR/leto)					Deleži dohodka KG*				(1)	(2)
	DK	DZ	DPP	DS	DKG	W _{DK}	W _{DZ}	W _{DPP}	W _{DS}		
Občina Škofja Loka											
PD	4889	8222	4292	872	18276	27	43	25	5	4,9	4342
Min	-2595	0	0	0	6707	-13	0	0	0	2,0	1232
Maks	21520	23060	16278	9061	29659	90	112	62	31	8,0	9886
Med	2308	8139	3256	0	16415	18	41	21	0	4,0	3679
σ	6931,2	6248,1	4652,7	2539,8	8354,4	0,3	0,3	0,2	0,1	2,3	2687,3
Občina Gorenja vas - Poljane											
PD	3428	5435	5167	4999	19028	15	34	31	20	5,5	3638
Min	-7386	0	1465	0	4899	-54	0	10	0	2,0	1115
Maks	20856	20890	9839	30114	37069	57	95	81	115	9,0	7871
Med	2419	5019	5109	0	17671	16	31	26	0	6,0	3397
σ	6956,4	5413,4	2787,0	9261,2	8918,2	0,3	0,3	0,2	0,4	2,1	1631,1

NASLOVI STOLPCEV (1) število članov/KG, (2) DKG/člana KG (EUR).

OPOMBE DK – letni dohodek KG iz kmetijstva, DZ – letni dohodek KG iz rednih zunanjih zaposlitev, DPP – drugi prihodki in prejemki KG, DKG – skupni letni dohodek KG, W_{DK} – delež dohodka iz kmetijstva v skupnem dohodku KG, W_{DZ} – delež dohodka iz rednih zaposlitev izven kmetijstva v skupnem dohodku KG, W_{DPP} – delež drugih prihodkov in prejemkov v skupnem dohodku KG, W_{DS} – delež dohodka iz dopolnilnih dejavnosti oziroma samozaposlitev v skupnem dohodku KG, VKG – vzorec KG, PD – povprečni dohodek, Med – mediana, Min – minimalna vrednost, Maks – maksimalna vrednost, σ – standardni odklon. * Po viru dohodka, v odstotkih.

VIR lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002.

cio-ekonomskimi tipi različni. Rezultat pripisujemo relativno velikim razlikam med dohodki KG znotraj posameznega socio-ekonomskega tipa KG. Razlike med povprečnimi relativnimi dohodki KG po socio-ekonomskih tipih KG so sicer manjše (37 %), vendar prav tako niso značilne (preglednica 5.7).

Skupni dohodki KG po pristopu Slovenije k EU

Skupni dohodki KG po pristopu Slovenije k EU se nanašajo na leto 2006, kar je dve leti po letu pristopa Slovenije k EU. V letu 2006 je bil povprečni nominalni skupni dohodek²⁸ VKG 28.733 EUR. Po socio-ekonomskem tipu je bil najnižji pri kmetijah v opuščanju, medtem ko je bil pri mešanih in čistih kmetijah za več kot 2,5-krat višji, pri dopolnilnih pa za

28. Povprečni skupni dohodek vsebuje dohodke in druge prejemke članov KG. V dohodku iz kmetijstva je zajeta tudi poraba kmetijskih pridelkov in lesa za lastne potrebe KG.

PREGLEDNICA 5.7 Dohodki KG po socio-ekonomskem tipu v letu 2001

Realni dohodki KG				Relativni dohodki KG			
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Čiste kmetije</i>							
13352	7210,90			4280	1666,93		
<i>Mešane kmetije</i>							
23015	9848,48			4686	2886,73		
<i>Dopolnilne kmetije</i>							
29607	12264,97			5033	2240,70		
<i>Kmetije v opuščanju</i>							
22445	8083,00			5864	3375,81		
		2,255	0,104			0,277	0,842

NASLOVI STOLPCEV (1) aritmetična sredina (EUR), (2) standardni odklon (EUR), (3) F-statistika, (4) stopnja tveganja.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002.

dobro polovico (preglednica 5.8). Čiste kmetije so v povprečju pridobile 72 % dohodkov iz kmetijstva in 28 % iz drugih prihodkov in prejemkov članov KG. Za mešane kmetije so bile najpomembnejši vir dohodka zunanje zaposlitve, za dopolnilne kmetije in kmetije v opuščanju pa drugi prejemki in prihodki članov KG (preglednica 5.8).

V povprečju je VKG v letu 2006 namenil dejavnostim pridobivanja dohodka 5.940 ur, od tega 63 % delu na kmetiji, nekaj več kot 30 % rednemu delu izven kmetije in 9 % dopolnilnim dejavnostim oziroma samozaposlitvam. Najvišjo povprečno produktivnost dela²⁹ je dosegal VKG pri rednih zaposlitvah izven kmetije (3,6 EUR/h), medtem ko je bila povprečna produktivnost za 70 % nižja pri dopolnilnih dejavnostih in za polovico nižja pri kmetijskih dejavnostih. Po socio-ekonomskih tipih KG so v povprečju največ časa namenili delu člani dopolnilnih kmetij in mešanih kmetij. Čiste kmetije so dosegle v povprečju najvišjo produktivnost pri delu na kmetiji (5 EUR/h), mešane pri zunanjih zaposlitvah (4,8 EUR/h), dopolnilne kmetije pri samozaposlitvah (4,3 EUR/h) in kmetije v opuščanju pri zunanjih zaposlitvah (3,4 EUR/h).

Hipoteza 1.2

Teorija. Kot smo navedli v točki 4.4, je skupni DKG odvisen od stopnje zaposlenosti članov KG v drugih dejavnostih, podjetnosti in splo-

29. Produktivnost dela je izražena kot količnik dohodka in ekvivalenta dela (ED), oba po viru alokacije dela.

PREGLEDNICA 5.8 Diverzifikacija dohodkov in nominalni dohodki KG v letu 2006

	Dohodki KG po virih (EUR/leto)					Deleži dohodka KG*				(1)	(2)
	DK	DZ	DPP	DS	DKG	W _{DK}	W _{DZ}	W _{DPP}	W _{DS}		
VKG											
PD	8904	9058	8971	1800	28733	20	32	40	7	5,0	6192
Min	-4924	0	0	0	7988	-62	0	0	0	2,0	2656
Maks	58102	36000	21204	12504	77800	100	81	162	49	9,0	24498
Med	2173	7800	8101	0	23454	10	28	32	0	5,0	5178
σ	15874,0	8821,5	4685,9	3795,4	17952,4	0,3	0,3	0,3	0,2	2,2	4089,1
Čiste kmetije											
PD	26624	0	7444	0	34068	72	0	28	0	3,7	8425
Min	5977	0	0	0	15792	29	0	0	0	3,0	5264
Maks	58102	0	14496	0	65938	100	0	71	0	5,0	13188
Med	15792	0	7836	0	20473	88	0	12	0	3,0	6824
σ	27699,3	0,0	7255,9	0,0	27699,6	0,4	0,0	0,4	0,0	1,2	4197,4
Mešane kmetije											
PD	12339	13069	9178	0	34586	28	43	30	0	6,3	6258
Min	451	4800	3000	0	18511	2	12	13	0	3,0	2782
Maks	52294	24840	21204	0	77800	73	77	64	0	9,0	24498
Med	5871	9360	8568	0	29271	20	46	27	0	7,0	4597
σ	17057,0	6792,7	4852,2	0,0	18494,5	0,3	0,2	0,2	0,0	1,7	5390,8
Dopolnilne kmetije											
PD	4069	4727	8576	8230	25602	13	17	37	33	5,3	5164
Min	-2055	0	4320	3504	15370	-10	0	19	16	3,0	2656
Maks	14240	14160	13242	12504	47168	30	38	68	49	8,0	7765
Med	1480	3750	7921	7500	23294	9	18	30	30	5,0	5068
σ	5538,7	5375,6	3175,7	3561,7	10227,9	0,1	0,2	0,2	0,1	2,1	1690,7
Kmetije v opuščanju											
PD	-1218	8674	9576	0	17033	-12	40	73	0	2,6	6120
Min	-4924	0	4080	0	7988	-62	0	32	0	2,0	2760
Maks	0	36000	16560	0	51305	0	81	162	0	5,0	10261
Med	-210	7800	8280	0	12240	-1	62	39	0	2,0	6120
σ	1827,7	12736,4	5384,5	0,0	15350,7	0,2	0,4	0,5	0,0	1,1	2471,9

Nadaljevanje na naslednji strani

šne gospodarske razvitosti območja (Hill 2000, 270–272), medtem ko večina KG kombinira dohodke do te mere, da ustvarijo približno enako učinkovitost dela in zadostijo dohodkovnim ciljem (Oblak 2002, 98–99). Dohodki KG na manjših in srednjih kmetijah izvirajo predvsem iz za-

PREGLEDNICA 5.8 Nadaljevanje s prejšnje strani

	Dohodki KG po virih (EUR/leto)					Deleži dohodka KG*				(1)	(2)
	DK	DZ	DPP	DS	DKG	W _{DK}	W _{DZ}	W _{DPP}	W _{DS}		
Občina Škofja Loka											
PD	7964	6738	9010	2154	25867	24	27	41	9	4,5	6157
Min	-2135	0	0	0	10465	-20	0	0	0	2,0	2782
Maks	58102	36000	16560	12504	65938	100	81	101	49	7,0	13188
Med	1835	0	7921	0	20473	9	0	38	0	5,0	5233
σ	15940,1	10593,7	4838,7	4585,2	16057,7	0,4	0,3	0,3	0,2	2,1	2887,0
Občina Gorenja vas - Poljane											
PD	9546	10644	8944	1558	30693	17	36	40	6	5,4	6216
Min	-4924	0	3000	0	7988	-62	0	13	0	2,0	2656
Maks	52294	24840	21204	10800	77800	73	77	162	46	9,0	24498
Med	2511	8400	8280	0	23979	10	32	27	0	6,0	5068
σ	16233,0	7256,9	4712,2	3261,9	19317,4	0,3	0,2	0,4	0,1	2,2	4820,7

NASLOVI STOLPCEV (1) število članov/KG, (2) DKG/člana KG (EUR).

OPOMBE DK – letni dohodek KG iz kmetijstva, DZ – letni dohodek KG iz rednih zunanjih zaposlitev, DPP – drugi prihodki in prejemki KG, DKG – skupni letni dohodek KG, W_{DK} – delež dohodka iz kmetijstva v skupnem dohodku KG, W_{DZ} – delež dohodka iz rednih zaposlitev izven kmetijstva v skupnem dohodku KG, W_{DPP} – delež drugih prihodkov in prejemkov v skupnem dohodku KG, W_{DS} – delež dohodka iz dopolnilnih dejavnosti oziroma samozaposlitev v skupnem dohodku KG, VKG – vzorec kmečkih gospodinjstev, PD – povprečni dohodek, Med – mediana, Min – minimalna vrednost, Maks – maksimalna vrednost, σ – standardni odklon. * Po viru dohodka, v odstotkih.

VIR lastni izračuni iz baz podatkov GTZ 2007.

poslitev izven kmetije (Fernandez-Cornejo in dr. 2007, 23; Ashok in dr. 2002, 21).

Empirična analiza. Kot smo navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnimi sredinami za več vzorcev ugotavljamo z analizo variance (ANOVA). V skladu s hipotezo 1.2 postavimo ničelno domnevo (H₀) in alternativno domnevo (H₁) za realne dohodke KG v letu 2006:

$$H_0: \bar{Y}_{\check{C}K} = \bar{Y}_{MK} = \bar{Y}_{DK} = \bar{Y}_{KOP} \quad \text{in} \quad H_1: \text{vsaj en } \bar{Y}_i \text{ je različen,}$$

kjer je $\bar{Y}_{\check{C}K}$ aritmetična sredina realnih dohodkov čistih kmetij v letu 2006, \bar{Y}_{MK} aritmetična sredina realnih dohodkov mešanih kmetij v letu 2006, \bar{Y}_{DK} aritmetična sredina realnih dohodkov dopolnilnih kmetij v letu 2006 in \bar{Y}_{KOP} aritmetična sredina realnih dohodkov kmetij v opuščanju v letu 2006.

PREGLEDNICA 5.9 Dohodki KG po socio-ekonomskem tipu v letu 2006

Realni dohodki KG				Relativni dohodki KG			
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Čiste kmetije</i>							
34068	27699,60			8425	4197,41		
<i>Mešane kmetije</i>							
34586	18494,48			6258	5390,76		
<i>Dopolnilne kmetije</i>							
25602	10227,89			5164	1690,74		
<i>Kmetije v opuščanju</i>							
17033	15350,73			6120	2471,88		
		1,815	0,167			0,423	0,738

NASLOVI STOLPCEV (1) aritmetična sredina (EUR), (2) standardni odklon (EUR), (3) *F*-statistika, (4) stopnja tveganja.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov GTZ 2007.

Ničelna in alternativna domneva sta za empirično analizo relativnih dohodkov KG podobni zgoraj navedeni ničelni in alternativni domnevi realnih dohodkov. Razlikujeta se le v tem, da se namesto aritmetične sredine dohodkov KG upošteva aritmetična sredina relativnih dohodkov KG. Relativni dohodek KG se izračuna kot količnik realnega dohodka KG in števila članov KG.

Na osnovi analize variance (ANOVA) in *F*-testa kljub več kot dvakratni razliki med povprečnim dohodkom kmetij v opuščanju in čistih kmetij ne moremo sprejeti sklepa, da so bili realni dohodki KG in relativni dohodki KG v letu 2006 med socio-ekonomskimi tipi KG različni. Rezultat pripisujemo relativno velikim razlikam med dohodki KG znotraj posameznega socio-ekonomskega tipa KG. Razlike med povprečnimi relativnimi dohodki KG po socio-ekonomskih tipih KG so sicer manjše (63 %), vendar niso značilne (preglednica 5.9).

Hipoteza 1.3

Teorija. Kot smo ugotovili v točki 3, je občina Škofja Loka bolj razvita od občine Gorenja vas - Poljane. Prav tako so na območju občine Škofja Loka tudi boljši naravni pogoji za kmetijsko pridelavo. KG na območju z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo lažje intenzivirajo pridelavo, medtem ko je na drugih območjih intenziviranje kmetijske pridelave omejeno. Fernandez-Cornejo (2007, 10) pravi, da je delež zaposlitev članov KG odvisen od razvitosti območja, predvsem pa od razlik v priložnostih za zaposlitev izven kmetijstva.

PREGLEDNICA 5.10 Dohodki KG po občinah v letu 2006

Realni dohodki KG				Relativni dohodki KG			
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Škofja Loka</i>							
25867	16057,72			6157	2886,96		
<i>Gorenja vas - Poljane</i>							
30693	19317,43			6215	4820,71		
		0,741	0,464			0,039	0,969

NASLOVI STOLPCEV (1) aritmetična sredina (EUR), (2) standardni odklon (EUR), (3) *t*-test, (4) stopnja tveganja.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov GTZ 2007.

Empirična analiza. Kot smo navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnima sredinama dveh neodvisnih vzorcev analiziramo na osnovi *t*-testa. V skladu s hipotezo 1.3 postavimo ničelno domnevo (H_0) in alternativno domnevo (H_1):

$$H_0: \bar{Y}_{\text{SL}} = \bar{Y}_{\text{GVP}} \quad \text{in} \quad H_1: \bar{Y}_{\text{SL}} \neq \bar{Y}_{\text{GVP}},$$

kjer je \bar{Y}_{SL} aritmetična sredina dohodkov KG iz občine Škofja Loka v letu 2006 in \bar{Y}_{GVP} aritmetična sredina dohodkov KG iz občine Gorenja vas - Poljane v letu 2006.

Ugotovitve. Na osnovi *t*-testa nam ni uspelo dokazati statistično značilnih razlik med povprečnimi dohodki KG iz občine Škofja Loka in občine Gorenja vas - Poljane za leto 2006. Povprečni dohodki KG iz občine Gorenja vas - Poljane so bili v letu 2006 celo za 18 % višji od povprečja KG iz Škofje Loke. Povprečni dohodki na člana so bili med občinama primerljivi in med njimi ni bilo značilnih razlik (preglednica 5.10). Navedeno pripisujemo temu, kot ugotavlja tudi Bancker in MacDonald (2005), da poleg gospodarskega razvoja pospešuje zaposlitve članov KG izven kmetijstva tudi dobra infrastruktura. Občina Gorenja vas - Poljane je relativno dobro povezana (cestne povezave) z bližnjimi industrijskimi središči: Škofja Loka, Kranj, Žiri, Idrija, Vrhnika in Ljubljana.

Spremembe realnih dohodkov KG

Povprečni realni dohodki VKG so se v obdobju 2001–2006 v povprečju povečali za 5.554 EUR oziroma za 24 % (preglednici 5.11 in 5.12). Indeks rasti povprečnih realnih dohodkov KG je bil v obdobju 2001–2006 za skoraj 14 % večji od indeksa rasti povprečnih realnih bruto plač v Sloveniji (SURS 2008).

PREGLEDNICA 5.11 Povprečni realni dohodki KG v letih 2001 in 2006 (v EUR)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Povprečni dohodek iz kmetijstva</i>							
2001	4979	5373	4709	9420	6025	3267	-916
2006	8940	7946	9546	26624	12339	4069	-1218
<i>Povprečni dohodek iz zaposlitev</i>							
2001	8130	9818	6975	o	9989	3743	16038
2006	9058	6738	10644	o	13069	4727	8674
<i>Povprečni dohodek iz samozaposlitev</i>							
2001	4113	3447	4569	o	477	17646	o
2006	1800	2154	1558	o	o	8230	o
<i>Povprečni drugi prihodki in prejemki članov KG</i>							
2001	5956	5531	6248	3932	6524	4952	7325
2006	8971	9010	8944	7444	9178	8576	9576
<i>Povprečni (skupni) dohodek KG</i>							
2001	23178	24168	22501	13353	23015	29607	22446
2006	28733	25867	30693	34068	34586	25602	17033
<i>Relativni povprečni dohodek</i>							
2001	4858	5890	4152	4228	4686	5033	5865
2006	6192	6157	6216	8425	6258	5164	6120

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) VKG, (3) občina Škofja Loka, (4) občina Gorenja vas – Poljane, (5) čiste kmetije, (6) mešane kmetije, (7) dopolnilne kmetije, (8) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

Povprečni realni dohodki čistih kmetij so se v obdobju 2001–2006 v povprečju povečali za več kot 2,5-krat, dohodki mešanih kmetij za 1,5-krat. Dohodki kmetij v opuščanju in dopolnilnih kmetij so se zmanjšali. Hitro rast povprečnih realnih dohodkov čistih kmetij lahko pripišemo predvsem hitri rasti dohodkov iz kmetijstva in ostalih prihodkov in prejemkov članov KG, pri mešanih kmetijah pa tudi dohodkom iz zunanjih zaposlitev, medtem ko so se dohodki dopolnilnih kmetij zmanjšali predvsem zaradi zmanjšanja povprečnih realnih dohodkov iz samozaposlitev (preglednici 5.11 in 5.12).

Hipoteza 1.4

Teorija. Hill (2000, 270–272) pravi, da je dohodek KG odvisen od stopnje zaposlenosti delovne sile v drugih gospodarskih dejavnostih, ekonomske velikosti kmetije, podjetnosti in splošne gospodarske razvitosti ob-

močja. Na odločitve posameznikov KG o alokaciji dela in iskanje dela nekmetijskih zaposlitev vplivajo karakteristike kmetije (tip, velikost in lokacija), ponudba na nekmetijskem trgu dela ter individualne (starost, izobrazba in izkušnje) in družinske lastnosti (velikost družine) (Ashok in dr. 2002, 2; Moreddu 2004; Fernadez-Cornejo in dr. 2007, 23). Kot smo že prikazali v, je bila gospodarska rast v Sloveniji in tudi na škofovskem območju v obdobju 2001–2006 pozitivna, brezposelnost prebivalstva pa se je zmanjšala. Po pristopu Slovenije k EU se je povečala državna pomoč kmetijstvu, kar je povzročilo tudi relativno hitro rast dohodkov iz kmetijstva (MKGP in KIS 2007, 32–33).

Empirična analiza. Kot smo navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnima sredinama dveh vzorcev analiziramo na osnovi *t*-testa. V skladu s hipotezo 1.4 postavimo ničelno domnevo (H_0) in alternativno domnevo (H_1) za dohodke KG, in sicer posebej za VKG, čiste kmetije, mešane kmetije, dopolnilne kmetije, kmetije v opuščanju in KG po občinah:

$$H_0: \bar{Y}_{2001} \geq \bar{Y}_{2006} \quad \text{in} \quad H_1: \bar{Y}_{2001} < \bar{Y}_{2006},$$

kjer je \bar{Y}_{2001} aritmetična sredina dohodkov KG v letu 2001 in \bar{Y}_{2006} aritmetična sredina dohodkov KG v letu 2006.

Ugotovitve. Povprečni realni dohodki VKG so v obdobju 2001–2006 porasli za slabih 24 %, vendar razlika med letom 2006 in 2001 ni bila značilna (preglednica 5.12).

Kljub več kot 2,5-kratni razliki v povprečjih realnih dohodkov čistih kmetij med letoma 2006 in 2001, ni mogoče dokazati, da so bili dohodki čistih kmetij v letu 2006 značilno višji in sicer predvsem zaradi majhnega števila čistih kmetij v vzorcu in razlik med dohodki čistih kmetij (preglednici 5.12 in 5.11).

Realni dohodki mešanih kmetij so se v obdobju 2001–2006 povečali značilno. V letu 2006 so bili v povprečju višji za 1,5-krat (preglednica 5.12).

Povprečni realni dohodki dopolnilnih kmetij so bili v letu 2006 nižji za slabih 14 %. Njihova razlika ni bila značilna (preglednica 5.12).

Število kmetij v opuščanju se je pri VKG v obdobju 2001–2006 povečalo iz štirih na sedem KG. Skoraj polovica od njih je opustila kmetijsko pridelavo. Povprečni dohodki kmetij v opuščanju so bili v letu 2006 manjši za nekaj manj kot 25 %. Njihova razlika ni bila značilna (preglednica 5.12).

PREGLEDNICA 5.12 Spremembe realnih dohodkov KG v obdobju 2001–2006

	N	Dohodki				Relativni dohodki			
		(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
VKG									
DKG ₂₀₀₁	32	23178	10602,09	—	—	4858	2616,00	—	—
DKG ₂₀₀₆	32	28733	17952,38	—	—	6192	4089,00	—	—
Razlika	—	-5554	22597,11	-1,390	0,087	-1334	5185,00	-1,455	0,078
Občina Gorenja vas - Poljane									
DKG ₂₀₀₁	19	22501	11419,8	—	—	4152	1592,84	—	—
DKG ₂₀₀₆	19	30693	19317,43	—	—	6215	4820,71	—	—
Razlika	19	-8192	17729,78	-2,014	0,030	-2063	4493,13	-2,001	0,031
Občina Škofja Loka									
DKG ₂₀₀₁	13	24168	9642,32	—	—	5890	3453,37	—	—
DKG ₂₀₀₆	13	25867	16057,72	—	—	6157	2886,96	—	—
Razlika	—	-1699	19633,48	-0,312	0,380	-267	4246,92	-0,227	0,412
Čiste kmetije									
DKG ₂₀₀₁	4	13353	7210,91	—	—	4280	1665,93	—	—
DKG ₂₀₀₆	3	34068	27699,60	—	—	8925	4197,41	—	—
Razlika	—	-20715	—	1,264	0,162	-4145	—	-1,839	0,063
Mešane kmetije									
DKG ₂₀₀₁	17	23015	9848,48	—	—	4686	2886,73	—	—
DKG ₂₀₀₆	15	34568	18494,48	—	—	6258	5390,76	—	—
Razlika	—	-11571	—	-2,247	0,016	-1572	—	-1,046	0,152
Dopolnilne kmetije									
DKG ₂₀₀₁	7	29607	12264,97	—	—	5033	2240,70	—	—
DKG ₂₀₀₆	7	25602	10227,89	—	—	5164	1690,74	—	—
Razlika	—	4005	—	0,664	0,260	-131	—	-0,124	0,452
Kmetije v opuščanju									
DKG ₂₀₀₁	4	22446	8083,00	—	—	5865	3375,81	—	—
DKG ₂₀₀₆	7	17033	15350,73	—	—	6120	2471,88	—	—
Razlika	—	5413	—	0,646	0,268	-256	—	-0,145	0,444

NASLOVI STOLPCEV (1) aritmetična sredina (EUR), (2) standardni odklon (EUR), (3) *t*-statistika, (4) stopnja tveganja.

OPOMBE VKG – vzorec kmečkih gospodinjstev, N – število KG v vzorcu, DKG₂₀₀₁ – povprečni realni DKG v letu 2001; DKG₂₀₀₆ – povprečni realni DKG v letu 2006.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

Povprečni realni dohodki KG so se po občinah povečali različno. V občini Škofja Loka so se povečali za 7 %, medtem ko je bila rast na območju

PREGLEDNICA 5.13 Diverzifikacija dohodkov KG v letih 2001 in 2006
(deleži v odstotkih)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Povprečni dohodek iz kmetijstva</i>							
2001	21	22	21	71	26	11	-4
2006	31	31	31	78	36	16	-7
<i>Povprečni dohodek iz zaposlitev</i>							
2001	35	41	31	0	43	13	71
2006	32	26	35	0	38	18	51
<i>Povprečni dohodek iz samozaposlitev</i>							
2001	18	14	20	0	2	60	0
2006	6	8	5	0	0	32	0
<i>Povprečni drugi prihodki in prejemki članov KG</i>							
2001	26	23	28	29	28	17	33
2006	31	35	29	22	27	33	56

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) vzorec kmečkih gospodinjstev, (3) občina Škofja Loka, (4) občina Gorenja vas - Poljane, (5) čiste kmetije, (6) mešane kmetije, (7) dopolnilne kmetije, (8) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

občine Gorenja vas - Poljane kar 36 %. Dohodki KG na območju občine Gorenja vas - Poljane so bili v letu 2006 značilno višji od onih iz leta 2001. Za KG iz občine Škofja Loka tovrstnega sklepa ni mogoče sprejeti (preglednica 5.12). Relativni dohodki so bili v letu 2006 v povprečju pri VKG za 40 % višji.

Povprečni delež prihodkov in drugih prejemkov članov KG se je v obdobju 2001–2006 povečal tako pri VKG, po občinah kot tudi pri mešanih in dopolnilnih kmetijah, pri čistih in mešanih kmetijah pa se je zmanjšal (preglednica 5.13). V letu 2006 se je značilno povečal le delež realnih drugih prihodkov in prejemkov članov KG VKG. Povprečni delež dohodkov KG iz samozaposlitev in rednih zaposlitev izven kmetijstva se je zmanjšal. Ugotovitve potrjuje navedbo Hilla (2000, 197) in Ashokove s sodelavci (2002, 2), ki pravita, da višje državne podpore in transferi ne pospešujejo diverzifikacije dohodkov KG z nekmetijskimi zaposlitvami.

DOHODKI KG IZ KMETIJSTVA

Dohodki KG iz kmetijstva pred pristopom Slovenije k EU

V letu 2001 je VKG pridobil v povprečju 20 % vseh dohodkov KG iz kmetijske dejavnosti KG. Povprečni letni dohodek KG iz kmetijstva je znašal

PREGLEDNICA 5.14 Nominalni dohodki KG iz kmetijstva v letu 2001 (v EUR)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
VKG								
PD	4022	934	2113	146	1909	484	3087	20
Min	-7386	0	0	0	-7386	-1073	-7929	-54
Maks	21520	2455	13904	463	7617	4369	20616	90
Med	2335	717	780	100	1555	291	1284	16
σ	6872,16	677,56	2975,42	117,15	3897	1113,65	6583,69	0,32
<i>Čiste kmetije</i>								
PD	7609	674	910	108	6699	1570	6936	66
Min	1644	389	339	33	1304	369	965	34
Maks	14788	873	2487	249	12301	4369	14032	90
Med	7003	717	407	75	6596	771	6372	71
σ	5486,84	206,05	1052,41	96,36	4434	1876,01	5420,67	0,27
<i>Mešane kmetije</i>								
PD	4867	960	2156	161	2711	612	3907	19
Min	-3621	271	0	57	-3621	-758	-4575	-54
Maks	21520	2455	8501	394	13020	3290	20616	73
Med	2475	904	1356	120	1119	339	1890	16
σ	7201,96	657,85	2269,56	98,61	4932	984,60	6997,16	0,29
<i>Dopolnilne kmetije</i>								
PD	2639	1402	3431	167	-792	-228	1237	9
Min	-7386	543	543	45	-7929	-1073	-7929	-27
Maks	12529	2261	13904	463	-1375	489	10268	38
Med	1340	1311	814	71	526	-251	29	18
σ	7824,98	753,00	5151,55	175,37	2673	550,88	7113,22	0,27
<i>Kmetije v opuščanju</i>								
PD	-740	267	825	90	-1565	-23	-1007	-3
Min	-2595	0	0	0	-2595	-70	-2595	-13
Maks	1537	493	2713	226	-1176	0	1044	13
Med	-952	287	294	68	-1246	0	-1239	-5
σ	1704,55	247,47	1272,70	97,68	432	40,41	1518,31	0,11

Nadaljevanje na naslednji strani

4.022 EUR, od tega so subvencije predstavljale približno četrtnino dohodka KG iz kmetijstva oziroma 12 % povprečnega skupnega dohodka. Prihodek iz gozda je predstavljal več kot polovico dohodka KG iz kmetijstva. Povprečni prihodek na ha gozda je bil 146 EUR, na ha KZU pa 484 EUR (preglednica 5.14).

PREGLEDNICA 5.14 *Nadaljevanje s prejšnje strani*

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Občina Škofja Loka</i>								
PD	4889	665	1361	133	3528	194	4224	27
Min	-2595	0	0	45	-2595	-749	-2595	-13
Maks	21520	1944	6059	367	15462	805	20616	90
Med	2308	407	678	101	1630	152	1910	18
σ	6931,21	558,07	1664,14	98,98	5267	451,39	6766,49	0,35
<i>Občina Gorenja vas - Poljane</i>								
PD	3428	1118	2627	155	801	694	2310	15
Min	-7386	425	0	0	-7386	-1073	-7929	-54
Maks	20856	2455	13904	463	6952	4369	18401	57
Med	2419	913	1108	106	1311	291	1284	16
σ	6956,45	703,52	3565,50	129,23	3391	1390,64	6523,46	0,30

NASLOVI STOLPCEV (1) DK, (2) P_{sub} , (3) P_g , (4) P_g/ha , (5) $DK - P_g$, (6) $DK - P_g/ha$, (7) $DK - P_{sub}$, (8) W_{PK} (v odstotkih).

OPOMBE PD – povprečni dohodek, min – minimalni dohodek, max – maksimalni dohodek, med – mediana, σ – standardni odklon.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov EC 2002.

Za KG iz občine Škofja Loka je bil v letu 2001 dohodek iz kmetijstva pomembnejši od povprečja VKG in povprečja za KG iz občine Gorenja vas - Poljane, saj je bil povprečni delež dohodka v skupnem dohodku KG za tretjino višji od povprečja VKG oziroma za 80 % višji od povprečnega deleža dohodka iz kmetijstva v skupnem dohodku v občini Gorenja vas - Poljane, medtem ko sta bila povprečni letni znesek subvencij in prihodek iz gozda KG v občini Gorenja vas - Poljane za približno dvakrat večja. Produktivnost dela v kmetijstvu je bila pri KG v občini Gorenja vas - Poljane za približno polovico nižja od produktivnosti dela KG v občini Škofja Loka (preglednica 5.14).

Po socio-ekonomskem tipu je bila diverzifikacija dohodkov s kmetijsko dejavnostjo v letu 2001 najpomembnejša za čiste kmetije, saj jim je povprečni dohodek iz kmetijstva predstavljal kar 66 % povprečnega skupnega dohodka. Čiste, mešane in dopolnilne kmetije so kmetijski dejavnosti namenile primerljivo število ur dela. Produktivnost dela, izražena kot količnik dohodka iz kmetijstva na vloženo delo, je bila v letu 2001 najvišja pri čistih kmetijah (2,3 EUR/h), medtem ko je bila pri mešanih kmetijah za skoraj četrtino nižja in pri dopolnilnih za več kot desetkrat nižja (preglednica 5.14).

PREGLEDNICA 5.15 Nominalni dohodki KG iz kmetijstva v letu 2006 (v EUR)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
VKG										
PD	8904	2998	1682	220	7222	484	5906	20	67	36
Min	-4924	0	0	0	-4924	-1073	-6067	-62	-56	-380
Maks	58102	11305	7800	1867	50302	4369	46797	100	545	390
Med	2173	2014	1250	154	923	291	274	10	35	15
σ	15874,05	3096,67	1611,91	339,11	14262	1113,65	13768,55	0,33	110,1	111,8
Čiste kmetije										
PD	26624	7071	2561	287	24063	1970	19552	72	28	26
Min	5977	260	1300	186	4677	742	5717	29	4	2
Maks	58102	11305	3380	376	54722	4369	46797	100	61	57
Med	15792	9649	3002	300	12790	799	6143	88	19	19
σ	27609,32	5956,62	1108,01	95,59	26591	2077,93	23595,58	0,38	29,4	27,8
Mišane kmetije										
PD	12339	3186	1933	194	10406	705	9153	28	78	61
Min	451	355	710	15	-259	-138	-1964	2	6	5
Maks	52294	8831	5030	710	47264	3290	43463	73	255	182
Med	5871	2815	1780	165	4091	358	2563	20	69	31
σ	17057,02	2363,29	1131,22	167,09	15926	975,26	15400,06	0,25	73,9	63,4
Dopolnilne kmetije										
PD	4069	3495	2183	182	1886	97	574	13	141	30
Min	-2055	0	500	13	-2555	-758	-2996	-10	0	-380
Maks	14240	7400	7800	500	6440	805	8632	30	545	390

Med	1480	3670	960	167	520	152	141	9	82	11
σ	5538,70	2745,35	2569,39	163,41	2969	514,69	4149,52	0,15	185,2	225,6
<i>Kmetije v opuščanju</i>										
PD	-1218	353	266	285	-1483	-357	-1570	-12	-13	-8
Min	-4924	0	0	0	-4924	-1073	-6067	-62	-56	-26
Maks	0	1190	1300	1867	-1300	0	0	0	0	0
Med	-210	0	0	0	-210	-161	-210	-1	0	0
σ	1827,72	558,36	501,56	699,03	1326	450,48	2330,23	0,23	20,9	12,8
<i>Občina Škofja Loka</i>										
PD	7964	3279	1122	288	6842	523	4685	24	55	33
Min	-2135	0	0	0	-2135	-749	-3325	-20	-56	-26
Maks	58102	11305	3380	1867	54722	4369	46797	100	210	174
Med	1835	1442	1000	143	835	71	0	9	19	11
σ	15940,10	3879,16	1054,50	499,22	14886	1262,70	13170,86	0,36	78,9	55,0
<i>Občina Gorenja vas - Poljane</i>										
PD	9546	2806	2064	174	7482	456	6741	17	76	38
Min	-4924	0	0	0	-4924	-1073	-6067	-62	-23	-380
Maks	52294	8831	7800	710	44494	3290	43463	73	545	390
Med	2511	2113	1780	165	731	319	398	10	39	27
σ	16233,01	2527,22	1831,17	162,31	14402	1030,15	14457,76	0,31	128,6	139,7

NASLOVI STOLPCEV (1) DK, (2) *psub*, (3) *Pg*, (4) *Pg/ha*, (5) DK - *Pg*, (6) DK - *Pg/ha* KUZ, (7) DK - *psub*, (8) W_{PK} (v odstotkih), (9) W_{psub} (v odstotkih), (10) W_{Pg} (v odstotkih).

OPOMBE PD - povprečni dohodek, Min - minimalni dohodek, Max - maksimalni dohodek, Med - mediana, σ - standardni odklon.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

Prihodki iz subvencij in gozda so bili za čiste kmetije manj pomemben vir kmetijskega dohodka od povprečja VKG, saj je povprečni delež subvencij v dohodku iz kmetijstva znašal le 9 % kmetijskega dohodka. Mešane kmetije so bile po sestavi dohodka relativno primerljive z VKG. Dohodki iz kmetijstva dopolnilnih kmetij so bili manj pomemben vir dohodkov dopolnilnih kmetij. Subvencije so v letu 2001 v povprečju predstavljale več kot polovico dohodka dopolnilnih kmetij iz kmetijstva, medtem ko so bili dohodki iz kmetijske pridelave, brez prihodkov od gozda, negativni. Pri kmetijah v opuščanju je bil dohodek iz kmetijstva negativen (preglednica 5.14).

Dohodki kmečkih gospodinjstev iz kmetijstva po pristopu Slovenije k EU

V letu 2006 je VKG pridobil v povprečju 20 % vseh dohodkov iz kmetijstva. Povprečni letni dohodek iz kmetijstva je znašal 8.904 EUR, od tega so subvencije predstavljale približno tretjino dohodka KG iz kmetijstva, medtem ko je prihodek iz gozda predstavljal slabo petino dohodka iz kmetijstva. Povprečni prihodek na ha gozda je bil 220 EUR in na ha KZU pa 484 EUR.

V letu 2006 je bila diverzifikacija dohodkov s kmetijsko dejavnostjo najpomembnejša za čiste kmetije, saj jim je povprečni dohodek iz kmetijstva predstavljal kar 72 % povprečnega skupnega dohodka. Subvencije so čistim kmetijam v dohodku iz kmetijstva v povprečju dosegale slabih 27 % dohodka iz kmetijstva. Čiste kmetije so v letu 2006 dosegle najvišjo povprečno produktivnost dela (5 EUR/h). Mešane kmetije so v povprečju pridobile 28 % delež dohodka iz kmetijstva. Povprečna produktivnost dela mešanih kmetij v kmetijstvu je bila za 45 % nižja od povprečne produktivnosti čistih kmetij, povprečni prihodki subvencij pa za četrtno. Povprečni dohodki dopolnilnih kmetij iz kmetijstva so bili v letu 2006 za tretjino nižji od povprečnih dohodkov mešanih kmetij, medtem ko so bili povprečni zneski prihodkov subvencij višji, kar je verjetno posledica tudi večje povprečne površine KZU v obdelavi (preglednica 5.15 na straneh 90–91).

Spremembe dohodkov iz kmetijstva

Drugo hipotezo (realni dohodek iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal pri KG, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem; delež državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal in je pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva; v posameznem socio-ekonomskem tipu kmetij obstajajo značilne razlike v deležu dr-

žavne pomoči v dohodku iz kmetijskih dejavnosti med letoma 2001 in 2006) razdelimo na dve delni hipotezi:

HIPOTEZA 2.1 *Realni dohodek iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal pri KG, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem.*

HIPOTEZA 2.2 *Delež državne pomoči v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal in je pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva. Pri posameznem socio-ekonomskem tipu kmetij obstajajo značilne razlike v deležu državne pomoči v dohodku iz kmetijskih dejavnosti med letom 2001 in letom 2006.*

Hipoteza 2.1

Teorija. Po pristopu Slovenije k EU se je povečala državna pomoč kmetijstvu, kar je povzročilo tudi relativno hitro rast dohodkov iz kmetijstva (MKG P in KIS 2007, 32–33). Dohodki iz kmetijstva rastejo z velikostjo kmetije, specializacijo in intenziviranjem pridelave (Ashok in dr. 2002, 20–21; Dernulc in dr. 2002, 126–137). Pričakujemo lahko, da so se dohodki KG iz kmetijstva v obdobju 2001–2006 povečali pri čistih in mešanih kmetijah. Kot smo že navedli v točki 2.4 se s kmetijstvom poklicno ukvarjajo čiste in mešane kmetije (Udovič, Kovačič in Kramarič 2006, 76–77).

Empirična analiza. Kot smo že navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnima sredinama dveh vzorcev analiziramo na osnovi *t*-testa. V skladu s hipotezo 2.1 postavimo ničelno domnevo (H_0) in alternativno domnevo (H_1) za dohodke KG iz kmetijstva, in sicer posebej za čiste kmetije in za mešane kmetije:

$$H_0: \bar{W}_{sub-2001} \geq \bar{W}_{sub-2006} \quad \text{in} \quad H_1: \bar{W}_{sub-2001} < \bar{W}_{sub-2006}$$

kjer je $\bar{W}_{sub-2001}$ aritmetična sredina dohodkov KG iz kmetijstva letu 2001 in $\bar{W}_{sub-2006}$ aritmetična sredina dohodkov KG iz kmetijstva KG v letu 2006.

Ugotovitve. Realni dohodki KG iz kmetijstva so se v obdobju 2001–2006 značilno povečali le pri KG iz občine Gorenja vas - Poljane. Povprečni dohodki čistih kmetij iz kmetijstva so bili v letu 2006 večji kar za 2,8-krat, vendar njihovo povečanje ni bilo značilno. Navedeno pojasnujemo z majhnim številom čistih kmetij v vzorcu ter relativno velikimi razlikami v višini dohodkov med čistimi kmetijami (preglednica 5.16).

PREGLEDNICA 5.16 Realni dohodek KG iz kmetijstva in delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006

(1)	Realni dohodek iz kmetijstva				Delež subv. v doh. iz kmet. (%)			
	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
<i>Vzorec kmečkih gospodinjestev</i>								
2001	4979	8507,74	-1,233	0,111	14	58,01	-2,413	0,010
2006	8904	15874,04			67	110,11		
<i>Škofja Loka</i>								
2001	5373	9278,91	-0,463	0,313	13	30,94	-1,678	0,060
2006	7964	15940,09			55	78,92		
<i>Gornja vas - Poljane</i>								
2001	4709	8189,58	-1,847	0,041	15	71,82	-1,973	0,032
2006	9546	16233,01			76	128,61		
<i>Čiste kmetije</i>								
2001	9420	6792,71	-1,052	0,198	20	21,11	-0,454	0,335
2006	26624	27699,32			28	29,39		
<i>Mešane kmetije</i>								
2001	6025	8916,03	-1,287	0,212	27	39,48	-2,492	0,009
2006	12339	17057,02			78	73,92		
<i>Dopolnilne kmetije</i>								
2001	3266	9687	-0,190	0,426	7*	104,24	-1,836	0,455
2006	4069	5539			141	185,17		
<i>Kmetije v opuščanju</i>								
2001	-916	2110,23	0,250	0,404	9*	40,54	0,240	0,408
2006	-1218	1827,72			13*	20,86		

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) aritmetična sredina (v EUR), (3) standardni odklon (v EUR), (4) *t*-test, (5) stopnja tveganja, (6) aritmetična sredina (v odstotkih), (7) standardni odklon (v odstotkih), (8) *t*-test, (9) stopnja tveganja. * Delež subvencij v negativnem dohodku KG.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

V obdobju 2001–2006 se je povprečni realni dohodek v KG iz kmetijstva v povprečju povečal za skoraj 1,8-krat, medtem ko je bila rast realnega dohodka faktorjev v Sloveniji 28 % (MKGP in KIS 2007, 34).

Za v KG, brez kmetij v opuščanju, je v obdobju 2001–2006 opaziti, da so dohodki v kmetijstvu rasli bistveno hitreje kot je rasla produktivnost dela. Navedeno je značilno za kmetijstvo v Sloveniji po pristopu Slovenije k EU in kaže na ugodne ekonomske razmere za kmetijstvo, na razmeroma šibak ekonomski pritisk na rast produktivnosti (MKGP in KIS 2007, 30–34). Hitro rast dohodkov v KG iz kmetijstva lahko pripišemo

PREGLEDNICA 5.17 Povprečni realni dohodki KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006 (v EUR)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Povprečni dohodek iz kmetijstva (realni)</i>							
2001	4979	5373	4709	9420	6025	3266	-916
2006	8904	7964	9546	26624	12339	4069	-1218
<i>Prihodki iz subvencij (realni)</i>							
2001	1156	823	1384	834	1188	1736	331
2006	2998	3279	9546	7071	3186	3495	353
<i>Prihodki iz gozda (realni)</i>							
2001	2616	1685	3252	1127	2669	4248	1021
2006	1682	1122	2064	2561	1933	2183	266

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) vzorec kmečkih gospodinjestev, (3) občina Škofja Loka, (4) občina Gorenja vas - Poljane, (5) čiste kmetije, (6) mešane kmetije, (7) dopolnilne kmetije, (8) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

PREGLEDNICA 5.18 Povprečni delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letih 2001 in 2006 (v odstotkih)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
2001	14	15	13	20	27	-7	-8,5
2006	67	76	55	28	78	141	-12,8

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) vzorec kmečkih gospodinjestev, (3) občina Škofja Loka, (4) občina Gorenja vas - Poljane, (5) čiste kmetije, (6) mešane kmetije, (7) dopolnilne kmetije, (8) kmetije v opuščanju.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

predvsem višjim subvencijam in večjemu obsegu dela KG v kmetijski dejavnosti (preglednica 5.17).

Po socio-ekonomskem tipu so se povprečni realni dohodki KG iz kmetijstva pri čistih kmetijah povečali za nekaj več kot 2,8-krat in pri mešanih kmetijah za 2-krat, medtem ko je bila rast povprečnih realnih dohodkov dopolnilnih kmetij 25 %. V občini Gorenja vas - Poljane so se realni dohodki iz kmetijstva povečali za 2-krat, v občini Škofja Loka pa le za polovico. Kmetije v opuščanju so v povprečju povečale izgubo za eno tretjino (preglednici 5.16 in 5.17).

Hipoteza 2.2

Teorija. Po pristopu Slovenije k EU se je povečala državna pomoč kmetijstvu, kar je povzročilo tudi relativno hitro rast dohodkov iz kmetij-

stva. (MKGP in KIS 2007, 32–33). Hill (2000, 197) in Ashok in dr. (2002, 2) pravita, da povečanje državne pomoči kmetijstvu zmanjšuje diverzifikacijo dohodkov KG z nekmetijskimi zaposlitvami.

Empirična analiza. Kot smo že navedli v točki 5.4, razlike med aritmetičnima sredinama dveh vzorcev analiziramo na osnovi t -testa. V skladu s hipotezo 2.2 postavimo ničelno domnevo (H_0) in alternativno domnevo (H_1) za delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva, in sicer posebej za VKG, čiste kmetije, mešane kmetije, dopolnilne kmetije, kmetije v opuščanju in KG po občinah:

$$H_0: \bar{W}_{sub-2001} \geq \bar{W}_{sub-2006} \quad \text{in} \quad H_1: \bar{W}_{sub-2001} < \bar{W}_{sub-2006}$$

kjer je $\bar{W}_{sub-2001}$ delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letu 2001 in $\bar{W}_{sub-2006}$ delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva v letu 2006.

Ugotovitve. Deleži subvencij v dohodku iz kmetijstva so se značilno povečali pri VKG, KG iz občine Gorenja vas - Poljane in pri mešanih kmetijah. Za čiste in dopolnilne kmetije, območje z lažjimi pogoji za kmetijsko pridelavo (občina Škofja Loka) in kmetije v opuščanju povečanje ni bilo značilno (preglednici 5.16 in 5.18).

Subvencije so v obdobju 2001–2006 postale relativno zelo pomemben prihodek dohodkov iz kmetijstva mešanih in dopolnilnih kmetij ter KG z območja s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo. Delež prihodkov iz subvencij v dohodku iz kmetijstva se je pri VKG povečal za skoraj 4,7-krat, in sicer najbolj pri dopolnilnih in mešanih kmetijah ter KG na območju občine Gorenja vas - Poljane (preglednici 5.16 in 5.18).

DOHODKI KG IZ DOPOLNILNIH DEJAVNOSTI

Povprečni delež realnega dohodka iz samozaposlitev v skupnem dohodku KG se je v obdobju 2001–2006 znižal za skoraj 26 %, medtem ko se je povprečno število ur dela KG v samozaposlitvah znižalo za nekaj manj kot 9 %. Povprečna realna produktivnost dela je bila v letu 2006 za skoraj 57 % nižja od produktivnosti dela v letu 2006 (preglednica 5.19).

Realni dohodki iz samozaposlitev in produktivnost dela pri samozaposlitvah dopolnilnih kmetij so bili v letu 2006 značilno nižji od tistih iz leta 2001. Spremembe v obdobju 2001–2006 pripisujemo relativno slabo razvitemu trženju proizvodov dopolnilnih kmetij in nezadostnim lastnim virom za predelavo kmetijskih izdelkov po visokih merilih kakovosti.

PREGLEDNICA 5.19 Diverzifikacija dohodkov dopolnilnih kmetij v letih 2001 in 2006

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
<i>Realni dohodki iz samozaposlitev (EUR)</i>					
2001	7	17646,1	13001,5	9415,8	$t = 1,848$
2006	7	8230,3	3561,74		$\alpha = 0,054$
<i>Produktivnost dela (EUR/h)</i>					
2001	7	10	6,87	5,74	$t = 1,941$
2006	7	4,29	3,744		$\alpha = 0,038$
<i>Delež dohodka iz samozaposlitev (v odstotkih)</i>					
2001	7	58,9	38,1	25,5	$t = 1,668$
2006	7	33,4	13,4		$\alpha = 0,069$

NASLOVI STOLPCEV (1) leto, (2) število KG v VKG (3) povprečna vrednost, (4) standardni odklon, (5) razlika, (6) t -test, α – stopnja tveganja.

VIR Lastni izračuni iz baz podatkov EC 2002 in GTZ 2007.

DOHODKI IZ REDNIH ZAPOSLOITEV IZVEN KMETIJE

Diverzifikacija dohodkov z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva je prisotna pri 70 % KG. KG so v letu 2001 v povprečju pridobila 6.567 EUR dohodkov na KG z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva, medtem ko je bil tovrstni povprečni dohodek v letu 2006 realno višji za 11 %, kar je za 5 % več od realne rasti plač na Škofjeloškem (SURS 2008). Povprečni delež dohodka KG iz zunanjih zaposlitev v skupnem dohodku se je v obdobju 2001–2006 pri VKG znižal z 38 % na 32 %. Produktivnost dela VKG, merjena v povprečnem dohodku iz zunanjih zaposlitev na enoto dela, se je v obdobju 2001–2006 pri VKG povečala za 13 %. Pri VKG ni dokazanih značilnih razlik realnih dohodkov KG iz rednih zaposlitev izven kmetije med letoma 2001 in 2006 (preglednici 5.6 in 5.8).

6 Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost dela in zemlje

Tretjo hipotezo dasta (produktivnost dela (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti, brez državne pomoči, in PDM) in produktivnost zemlje, za primerljivo kakovost zemlje (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti in površine kmetijskih zemljišč v uporabi), odvisni od izobrazbe in starosti gospodarjev, za namen regresijske analize razdelimo na dve delni hipotezi:

HIPOTEZA 3.1 Produktivnost dela (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti, brez državne pomoči, in PDM) je odvisna od izobrazbe in starosti gospodarjev.

HIPOTEZA 3.2 Produktivnost zemlje, za primerljivo kakovost zemlje (količnik dohodka iz kmetijskih dejavnosti in površine kmetijskih zemljišč v uporabi), je odvisna od izobrazbe in starosti gospodarjev.

Vpliv izobrazbe (IZO) in starosti (STAR) na produktivnost dela (PD) in produktivnost zemlje (PZ) raziskujemo ločeno po občinah, ker se občini Gorenja vas - Poljane in Škofja Loka razlikujeta tako po naravnih danostih za kmetijsko pridelavo kot tudi po kakovosti zemlje. Iz vzorcev smo izločili kmetije v opuščanju, ker so opustile kmetijsko pridelavo ali pa njihova pridelava ni namenjena za trg in zato njihova vključenost v analizo odvisnosti ni smiselna. Gospodarje, ki so bili starejši od 70 let, smo za namen analize zamenjali z njihovimi nasledniki, ker smo predpostavili, da odločitve o kmetovanju na kmetiji sprejemajo njihovi nasledniki.

6.1 Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost dela

Povprečna produktivnost dela KG z območja občine Škofja Loka je bila v letu 2006 233 EUR/ha KZU, medtem ko je bila v občini Gorenja vas - Poljane nižja za 30 %.

Hipoteza 3.1

Teorija. PD je količnik dohodka iz kmetijstva (DK) in polnovredne delovne moči KG (1 PDM = 1800 ur). Pri izračunu DKG se upoštevajo pri-

hodki iz kmetijske dejavnosti KG brez državnih transferov za kmetijsko dejavnost (P_{sub}).

$$PD_i = \frac{DK_i - P_{sub}_i}{PDM_i}, \quad (6.1)$$

kjer je PD produktivnost dela KG, $(DK - P_{sub})_i$ dohodek KG iz kmetijstva brez subvencij in PDM_i polnovredna delovna moč KG.

Lin (1991), El Osta Hisham in Morehart (1999), Ashok in dr. (2002, 19) in Bojnec in Dries (2005) navajajo, da so gospodarji z višanjem stopnje izobrazbe bolj dovzetni za uporabo nove tehnologije in dvig produktivnosti. Delo in kapital lahko KG do določene mere med seboj zamenjujejo.

Huffman in El – Osta Hisham (1997), Ashok in dr. (2002, 19) in Bojnec in Dries (2005) navajajo, da se kmetije z višjo izobrazbo bolj nagibajo k zaposlitvi izven kmetije, z boljšim zaslužkom. Ashok (Ashok in dr. 2002, 18) pravi, da se prispevek gospodarja v dohodku KG z leti zmanjšuje, predvsem zaradi večje podjetnosti mlajših gospodarjev.

Empirični test. Vpliv izobrazbe in starosti gospodarjev na produktivnost dela v KG raziskujemo z regresijsko analizo odvisnosti produktivnosti dela od starosti in izobrazbe gospodarjev v letu 2006. Ocena temelji na splošnem linearnem bivariantnem regresijskem modelu:

$$y_i = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \varepsilon_i. \quad (6.2)$$

Enačba linearne regresijske hiperravnine:

$$y' = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2, \quad (6.3)$$

kjer y odvisna spremenljivka, α regresijska konstanta, β_1 in β_2 regresijska koeficienta, x_1 in x_2 neodvisni spremenljivki in ε slučajni odklon.

Enačba linearne regresijske premice:

$$PD'' = a + b_1 \cdot STAR + b_2 \cdot IZO, \quad (6.4)$$

kjer je PD'' produktivnost dela, a regresijska konstanta, b_1 in b_2 regresijska koeficienta, $STAR$ starost gospodarja in IZO izobrazba gospodarja.

Regresijska enačba 1 podaja odvisnost produktivnosti dela čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij iz občine Škofja Loka od starosti gospodarjev v letu 2006 (preglednica 6.1):

$$PD'' = -6,688 + 0,162 \cdot STAR.$$

PREGLEDNICA 6.1 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti dela KG, občina Škofja Loka, 2006

PD	Konstanta a	Starost b_1	Izobrazba b_2	Starost 45 b_3	R^2	F-statistika
(1)	-6,688** (-2,34)	0,162** (2,92)			0,55	8,52
(2)	-14,036** (-2,96)	0,284*** (3,43)		3,659* (1,81)	0,61	7,30
(3)	-8,452 (-1,06)	0,178* (1,95)	0,309 (0,24)		0,40	3,72
(4)	-17,126* (-2,01)	0,314** (2,82)	0,507 (0,45)	3,760 (1,73)	0,55	4,29
(5)	-9,206* (-2,16)	0,208** (2,72)			0,56	7,38
(6)	-13,867* (-2,17)	0,285* (2,60)		3,150 (0,98)	0,56	4,14
(7)	-20,491 (-1,83)	0,296* (2,68)	2,614 (1,08)		0,58	4,44
(8)	-27,871* (-2,43)	0,401* (3,17)	3,042 (1,39)	3,737 (1,32)	0,66	4,27

OPOMBE Regresijske enačbe od (1) do (4) so za produktivnost dela (PD) za čiste, mešane in dopolnilne kmetije in od (5) do (8) za čiste in mešane kmetije. Starost 45 je umetna, slamnata spremenljivka, ki ima vrednost 1 za starost gospodarja kmetije do vključno 45 let in nič, če je več kot 45 let; b_1 , b_2 in b_3 so regresijski koeficienti. V oklepajih so t-test statistike. * 10 % stopnja tveganja, ** 5 % stopnja tveganja in *** 1 % stopnja tveganja. R^2 je popravljeni determinacijski koeficient.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

Regresijska enačba 5 podaja odvisnost produktivnosti dela čistih in mešanih kmetij iz občine Škofja Loka od starosti gospodarjev v letu 2006 (preglednica 6.1):

$$PD'' = -9,206 + 0,208 \cdot STAR.$$

Ugotovitve. Produktivnost dela čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij iz občine Škofja Loka je bila v letu 2006 pozitivno povezana s starostjo gospodarjev, medtem ko odvisnost produktivnosti dela od izobrazbe gospodarjev ni bila značilna. Na osnovi popravljenega determinacijskega koeficienta ($R^2 = 0,55$) lahko pojasnimo 55 % variance produktivnosti dela čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij v KG iz občine Škofja Loka v letu 2006 z linearnim vplivom starosti gospodarjev KG.

Produktivnost dela čistih in mešanih kmetij iz občine Škofja Loka

PREGLEDNICA 6.2 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti dela KG, občina Gorenja vas - Poljane, 2006

PD	Konstanta a	Starost b_1	Izobrazba b_2	Starost 45 b_3	R^2	F-statistika
(1)	-3,751 (-0,56)	0,081 (0,74)		4,256 (1,44)	0,04	1,29
(2)	-9,005 (-0,97)	0,119 (0,99)	1,026 (0,82)	4,571 (1,51)	0,01	1,05

OPOMBE Regresijski enačbi od (1) do (2) sta za produktivnost dela (PD) za mešane in dopolnilne kmetije. Starost 45 je umetna, slamnata spremenljivka, ki ima vrednost 1 za starost gospodarja kmetije do vključno 45 let in nič, če je več kot 45 let; b_1 , b_2 in b_3 so regresijski koeficienti. V oklepajih so t-test statistike. R^2 je popravljeni determinacijski koeficient.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

je bila v letu 2006 pozitivno povezana s starostjo gospodarjev, medtem ko odvisnost produktivnosti dela od izobrazbe gospodarjev ni bila značilna. Na osnovi popravljenega determinacijskega koeficienta ($R^2 = 0,56$) lahko pojasnimo skoraj 56 % variance produktivnosti dela čistih in mešanih kmetij VKG iz občine Škofja Loka v letu 2006 z linearnim vplivom starosti gospodarjev KG.

Vpliv starosti gospodarjev do vključno 45 leta (Starost 45 b_3) na produktivnost dela je pozitiven, vendar statistično manj značilen.

Z analizo odvisnosti produktivnosti dela od starosti gospodarjev mešanih in dopolnilnih kmetij občine Gorenja vas - Poljane (16 KG) nismo ugotovili odvisnosti produktivnosti dela od starosti in izobrazbe gospodarjev (preglednica 6.2). Kljub temu je potrjena pozitivna povezanost med produktivnostjo dela in mlajšimi gospodarji kmetij do vključno 45 leta starosti, kar kaže, da vpliv starosti gospodarja na produktivnost dela ni povsem linearen.

Produktivnost dela na območju občine z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo je bila v letu 2006 pozitivno odvisna od starosti gospodarjev. Navedeno ni skladno z navedbo Ashokove in dr. (2002, 18), ki za vpliv starosti na produktivnost dela, pravijo, da se s starostjo gospodarjev produktivnost dela KG zmanjšuje.

6.2 Vpliv izobrazbe in starosti na produktivnost zemlje

Povprečna produktivnost zemlje VKG je v letu 2006 znašala 191 EUR/ha KUZ. Pri čistih kmetijah je bila za 7,6-krat višja in je znašala 1454 EUR/ha KUZ, pri mešanih 407 EUR/ha KUZ, medtem ko so dopolnilne kmetije in kmetije v opuščanju ustvarile izgubo.

Hipoteza 3.2

Teorija. Produktivnost zemlje je količnik dohodka iz kmetijske dejavnosti in površine kmetijske zemlje v uporabi. Pri dohodku iz kmetijstva upoštevamo le dohodke iz kmetijske dejavnosti, povezane s poljedelstvom in živinorejo. Pri kmetijski zemlji v uporabi se upošteva vso KZU_i , ki jo posamezno KG obdeluje.

$$PZ_i = \frac{DK_i - Pg_i - Ps_i}{KZU_i}, \quad (6.5)$$

kjer je PZ_i produktivnost zemlje KG , $(DK_i - Pg_i - Ps_i)_i$ dohodek KG iz kmetijstva brez prihodkov iz gozda in storitev in KZU_i – je skupna površina kmetijske zemlje v uporabi.

Lin (1991), El Osta, Hisham in Morehart (1999), Ashok in dr. (2002, 19) in Bojnec in Dries (2005) navajajo, da so gospodarji z višanjem stopnje izobrazbe bolj dovzetni za uporabo nove tehnologije in dvig produktivnosti. Z intenziviranjem pridelave lahko KG povečajo hektarski pridelek. Huffman in El – Osta Hisham (1997), Ashok in dr. (2002, 19) ter Bojnec in Dries (2005) navajajo, da se kmetije z višjo izobrazbo bolj nagibajo k zaposlitvi izven kmetij, z boljšim zaslužkom. Ashok in dr. (2002, 18) pravi, da se prispevek gospodarja v dohodku KG z leti zmanjšuje, predvsem zaradi večje podjetnosti mlajših gospodarjev.

Empirična analiza. Vpliv izobrazbe (IZO) in starosti gospodarjev ($STAR$) KG na produktivnost zemlje (PZ) KG ocenimo preko regresijske zveze, ki temelji na naslednji enačbi linearne regresijske premice:

$$PZ'' = a + b_1 \cdot STAR + b_2 \cdot IZO, \quad (6.6)$$

kjer je PZ'' produktivnost zemlje, a regresijska konstanta, b_1 in b_2 regresijska koeficienta, $STAR$ starost gospodarja in IZO izobrazba gospodarja.

Regresijska enačba 1 podaja odvisnost produktivnosti zemlje čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij iz občine Škofja Loka od starosti gospodarjev leta 2006 (preglednica 6.3):

$$PZ'' = -3216,4 + 73,89 \cdot STAR.$$

Regresijska enačba 5 podaja odvisnost produktivnosti dela čistih in mešanih kmetij iz občine Škofja Loka od starosti gospodarjev v letu 2006:

$$PZ'' = -4453,6 + 96,53 \cdot STAR.$$

PREGLEDNICA 6.3 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti zemlje, občina Škofja Loka, 2006

PZ	Konstanta a	Starost b_1	Izobrazba b_2	Starost 45 b_3	R^2	F-statistika
(1)	-3216,4** (-2,49)	73,89** (2,95)			0,49	8,70
(2)	-6422,9** (-2,94)	127,14*** (3,34)		1596,84* (1,72)	0,60	7,05
(3)	-4015,0 (-1,12)	81,42* (1,97)	140,05 (0,24)		0,41	3,79
(4)	-7802,6* (-1,99)	140,80** (2,74)	226,18 (0,44)	1641,64 (1,64)	0,54	4,13
(5)	-4453,6* (-2,35)	96,53** (2,82)			0,58	7,95
(6)	-6439,1* (-2,23)	128,96* (2,61)		1341,97 (0,93)	0,57	4,26
(7)	-9194,1 (-1,80)	133,26* (2,65)	1097,89 (1,00)		0,58	4,47
(8)	-12331,5* (-2,23)	177,75* (2,92)	1280,07 (1,22)	1588,80 (1,17)	0,63	3,80

OPOMBE Regresijske enačbe od (1) do (4) so za produktivnost zemlje (PZ) za čiste, mešane in dopolnilne kmetije in od (5) do (8) za čiste in mešane kmetije. Starost 45 je umetna, slamnata spremenljivka, ki ima vrednost 1 za starost gospodarja kmetije do vključno 45 let in nič, če je več kot 45 let; b_1 , b_2 in b_3 so regresijski koeficienti. V oklepajih so t -test statistike. * 10 % stopnja tveganja, ** 5 % stopnja tveganja in *** 1 % stopnja tveganja. R^2 je popravljeni determinacijski koeficient.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

Ugotovitve. Produktivnost zemlje čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij iz občine Škofja Loka je bila v letu 2006 pozitivno povezana s starostjo gospodarjev, medtem ko odvisnost produktivnosti zemlje od izobrazbe gospodarjev ni bila značilna.

Na osnovi popravljenega determinacijskega koeficienta ($R^2 = 0,49$) lahko pojasnimo 49 % variance produktivnosti zemlje čistih, mešanih in dopolnilnih kmetij iz občine Škofja Loka z linearnim vplivom starosti gospodarjev KG.

Produktivnost zemlje čistih in mešanih kmetij iz občine Škofja Loka je bila v letu 2006 odvisna od starosti gospodarjev, medtem ko odvisnost produktivnosti zemlje od izobrazbe gospodarja ni bila značilna. Na osnovi popravljenega koeficienta ($R^2 = 0,58$) lahko pojasnimo skoraj 58 % variance produktivnosti zemlje čistih in mešanih kmetij v KG iz

PREGLEDNICA 6.4 Ocena linearne regresijske enačbe produktivnosti zemlje, občina Gorenja vas - Poljane, 2006

PZ	Konstanta a	Starost b_1	Izobrazba b_2	Starost 45 b_3	R^2	F-statistika
(1)	-1752,8 (-0,91)	28,68 (0,90)		1589,54* (1,86)	0,14	2,21
(2)	-2493,9 (-0,90)	34,01 (0,96)	144,69 (0,39)	1634,10* (1,83)	0,08	1,43
(3)	2569,9 (1,57)	-37,16 (-1,30)			0,06	1,70
(4)	-956,3 (-0,36)	17,96 (0,42)		1685,13* (1,61)	0,19	2,29

OPOMBE Regresijski enačbi od (1) do (2) sta za produktivnost zemlje (PZ) za mešane in dopolnilne kmetije in od (3) do (4) za mešane kmetije. Starost 45 je umetna, slamnata spremenljivka, ki ima vrednost 1 za starost gospodarja kmetije do vključno 45 let in nič, če je več kot 45 let. b_1 , b_2 in b_3 so regresijski koeficienti. V oklepajih so t -test statistike.

* 10% stopnja tveganja. R^2 je popravljeni determinacijski koeficient.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

občine Škofja Loka z linearnim vplivom starosti gospodarjev KG (preglednica 6.3).

Z analizo odvisnosti produktivnosti zemlje od starosti gospodarjev mešanih in dopolnilnih kmetij občine Gorenja vas - Poljane (16 KG) nismo ugotovili odvisnosti produktivnosti zemlje od starosti in izobrazbe gospodarjev (preglednica 6.4).

Produktivnost zemlje je na območju občine z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo pozitivno odvisna od starosti gospodarjev. S starostjo gospodarjev se povečuje dohodek iz kmetijstva na enoto površine zemlje.

Povezanost med produktivnostjo zemlje in mlajšimi gospodarji kmetij do vključno 45 leta je pozitivna, kar je pomembna ugotovitev v smeri ukrepov usmerjenih v povečanje učinkovitosti delovanja trga zemlje in najemanja zemlje.

7 Kmečka gospodinjstva po vstopu Slovenije v EU

Hipotezo 4 (odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov s stalno zaposlitvijo izven kmetije in s samozaposlitvijo je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG; poudarek je tudi na prikazu razlogov, da so člani KG začeli z diverzifikacijo dohodkov s stalno zaposlitvijo oziroma samozaposlitvijo) smo razdelili na dve delni hipotezi:

HIPOTEZA 4.1 Odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov s samozaposlitvijo je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG.

HIPOTEZA 4.2 Odnos članov KG do diverzifikacije dohodkov s stalno zaposlitvijo izven kmetije je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG.

Vsa stališča in odnose članov KG in KG do posameznih tem tega poglavja smo merili posredno s petstopenjsko Likertovo lestvico. V analizo vključeni podatki se nanašajo na april 2007.

7.1 Odnos kmečkih gospodinjstev do diverzifikacije dohodkov na kmetiji

DIVERZIFIKACIJA DOHODKOV KG S SAMOZAPOSLITVAMI

Hipoteza 4.1

Člani KG, ki diverzificirajo dohodke s samozaposlitvami¹ (VKG_D), imajo pozitiven odnos do diverzifikacije dohodkov s samozaposlitvami. Po izobrazbi so diverzifikaciji najbolj naklonjeni člani s poklicno izobrazbo, sledijo člani s srednješolsko izobrazbo, medtem ko so člani z dokončano ali nedokončano osnovnošolsko tej diverzifikaciji dohodkov najmanj naklonjeni (preglednica 7.1).

Člani VKG_D, starejši od 66, imajo nevtralen odnos do diverzifikacije dohodkov s samozaposlitvami, medtem ko imajo mlajši člani VKG_D do samozaposlitev relativno pozitiven odnos. Najbolj so diverzifikaciji dohodkov s samozaposlitvami naklonjeni člani v starosti 46–55 let

1. Sedem KG diverzificira dohodke s samozaposlitvami. Najpogostejše dejavnosti VKG dopolnilnih kmetij na Škofjeloškem (VKG_D) so predelava živil (peka kruha, pe-civa, mesa ter izdelava sira) in turizem. Prisotne so tudi storitve zimske službe.

PREGLEDNICA 7.1 Odnos članov KG po izobrazbi do samozaposlitev, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Osnovne ali manj	2,55	2	3	0,522	0,273	3,0	3,0	11
Poklicna	1,80	1	4	0,447	0,200	2,0	2,0	5
Srednješolska	2,27	1	5	0,594	0,352	2,0	2,0	15
Dodipl. in podipl.	0,00	/	/	/	/	/	/	0

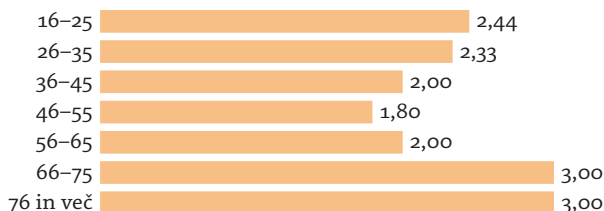
NASLOVI STOLPCEV (1) izobrazba, (2) aritmetična sredina, (3) minimalna vrednost, (4) maksimalna vrednost, (5) standardni odklon, (6) varianca, (7) mediana, (8) modus, (9) število oseb.

OPOMBE 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – nepomembno, 5 – zelo nepomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

(slika 7.1 in preglednica 7.2). Navedeno potrjujejo trditve Ashok in dr. (2002, 18), ki pravijo, da so mlajši gospodarji KG bolj podjetni.

V povprečju se KG v VKG_D najpogosteje odločajo za alokacijo dela s samozaposlitvijo zaradi zagotovitve življenjskega standarda, izravnave nihajočih dohodkov in zaznane tržne priložnosti za nov proizvod (preglednica 7.3). Ugotovitev potrjuje trditev Hilla (2000, 267–272), ki pravi, da KG z diverzifikacijo dohodkov dosežejo bolj stabilen dohodek, kot je le dohodek iz kmetijstva, in Potočnikove (2002), ki navaja, da so izvirni vzroki za diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvami nizki dohodki KG iz kmetijstva. Navedene razloge je VKG_D relativno enotno označil kot bolj pomembne, medtem ko so ustvarjanje vira dohodkov za vlaganje v kmetijo, vlaganje razpoložljivega kapitala v samozaposlitve in prestiž za VKG_D manj pomembni razlogi. Nezaposlenost virov ter učinkovitejša raba ekonomskih kapacitet niso prepoznani kot relevantni razlogi VKG_D za diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvami.

SLIKA 7.1 Odnos članov KG po starostnih skupinah do samozaposlitev, april 2007

OPOMBE 1 – zelo pozitivno, 2 – pozitivno, 3 – nevtrarno, 4 – negativno, 5 – zelo negativno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 7.2 Odnos članov KG po starostnih skupinah do samozaposlitev, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
16–25	2,44	2	3	0,527	0,278	2,0	2,0	9
26–35	2,33	2	3	0,516	0,267	2,0	2,0	6
36–45	2,00	2	2	0,000	0,000	2,0	2,0	3
46–55	1,80	1	3	0,837	0,700	2,0	1,0	5
56–65	2,00	2	2	0,000	0,000	2,0	2,0	3
66–75	3,00	3	2	0,000	0,000	2,0	2,0	4
76 in več	3,00	3	3	0,000	0,000	3,0	3,0	3

NASLOVI STOLPCEV (1) starost (let), (2) aritmetična sredina (let), (3) minimalna vrednost (let), (4) maksimalna vrednost (let), (5) standardni odklon, (6) varianca, (7) mediana, (8) modus, (9) število oseb.

OPOMBE 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – nepomembno, 5 – zelo nepomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 7.3 Razlogi KG za odločitev za diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvijo, april 2007

Trditev	(1)	(2)	(3)
Bolj činkovita uporaba družinskih ekonomskih kapacitet	2,9	3,0	2,8
Inovativen, nov izdelek ali zaznana tržna priložnost	3,6	3,7	3,5
Zagotovitev življenjskega standarda	4,1	4,3	4,0
Izravava nihajočih dohodkov	3,9	4,0	3,8
Premalo dela na kmetiji oziroma nezaposlenost v regiji	2,9	3,0	2,8
Zaradi prestiža, povečanja družbenega statusa	2,0	2,0	2,0
Da bi investirali razpoložljiv kapital	1,9	1,7	2,0
Da bi ustvarili vir dohodkov za vlaganje v osebni razvoj	2,3	2,3	2,3
Da bi ustvarili vir sredstev za vlaganje v kmetijstvo	1,9	1,7	2,0

NASLOVI STOLPCEV (1) VKG_D – dopolnilne kmetije, (2) VKG_D ŠL – dopolnilne kmetije iz občine Škofja Loka, (3) VKG_D GVP – dopolnilne kmetije iz občine Gorenja vas - Poljane.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

Med delom VKG_D iz občine Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane ni prepoznanih bistvenih razlik.

KG lahko zaznavajo različne učinke alokacije dela s samozaposlitvami, vendar so ti v primeru VKG_D po vsebini povezani z razlogi za samozaposlitve. Za VKG_D Škofja Loka so ocenjeni kot bolj pomembni učinki pomembno povečanje dohodka, relativno višji dohodek kot pri

PREGLEDNICA 7.4 Učinki samozaposlitev, april 2007

Trditev	(1)	(2)	(3)
Pomembno povečanje dohodka	3,3	4,0	2,8
Relativno višji dohodek kot pri kmetovanju	3,3	4,0	2,8
Veliko tveganje za izgubo investiranega kapitala	2,7	4,0	1,8
Bolj kakovostno ali udobno delo	2,6	2,7	2,5
Boljši ugled ali prestiž družine	2,1	2,7	1,8

NASLOVI STOLPCEV (1) VKG_D – dopolnilne kmetije, (2) VKG_D ŠL – dopolnilne kmetije iz občine Škofja Loka, (3) VKG_D GVP – dopolnilne kmetije iz občine Gorenja vas - Poljane.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 7.5 Odnos članov KG po izobrazbi do rednih zaposlitev izven kmetijstva, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Osnovno ali manj	2,98	2	4	0,520	0,270	3,0	3,0	49
Poklicna	2,51	1	4	1,044	1,090	3,0	3,0	37
Srednješolska	2,43	1	5	0,974	0,949	2,0	2,0	44
Dodipl. in podipl.	2,50	2	3	0,548	0,300	2,5	3,0	6

NASLOVI STOLPCEV (1) izobrazba, (2) aritmetična sredina, (3) minimalna vrednost, (4) maksimalna vrednost, (5) standardni odklon, (6) varianca, (7) mediana, (8) modus, (9) število oseb.

OPOMBE 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – nepomembno, 5 – zelo nepomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

kmetovanju in tudi veliko tveganje za izgubo investiranega kapitala, medtem ko so ti učinki s strani VKG_D Gorenja vas - Poljane ocenjeni z nižjimi ocenami (preglednica 7.4). Ugotovitev potrjuje trditev Oblakove (2002, 98), da so dohodki KG pri samozaposlitvah višji kot dohodki iz kmetijskih dejavnosti.

DIVERZIFIKACIJA DOHODKOV Z REDNIMI ZAPOSLOTVAMI IZVEN KMETIJE

Hipoteza 4.2

V povprečju imajo člani KG, ki diverzificirajo dohodke z rednimi zaposlitvami izven kmetije² (VKG_Z), pozitiven odnos do rednih zaposlitev izven kmetijstva. Rednim zaposlitvam izven kmetijstva so v povprečju

2. Diverzifikacija dohodkov z zaposlitvami izven kmetijstva je pri KG na Škofjeloškem (VKG_Z) relativno pogosta, saj je prisotna kar pri dobrih 70 % VKG.

PREGLEDNICA 7.6 Odnos članov KG po starostnih skupinah do rednih zaposlitev izven kmetijstva, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
16–25	2,29	1	4	0,676	0,456	2,0	2,0	34
26–35	2,47	1	5	1,025	1,050	2,0	2,0	19
36–45	2,60	1	4	0,821	0,674	2,5	2,0	20
46–55	2,78	1	5	1,263	1,595	3,0	2,0	18
56–65	2,89	1	4	0,686	0,434	3,0	3,0	17
66–75	3,13	2	4	0,659	0,434	3,0	3,0	17
76 in več	2,83	1	4	0,718	0,515	3,0	3,0	12

NASLOVI STOLPCEV (1) starost, (2) aritmetična sredina, (3) minimalna vrednost, (4) maksimalna vrednost, (5) standardni odklon, (6) varianca, (7) mediana, (8) modus, (9) število oseb.

OPOMBE 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – nepomembno, 5 – zelo nepomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 7.7 Razlogi KG za odločitev za diverzifikacijo dohodkov z redno zaposlitvijo, april 2007

Trditev	(1)	(2)	(3)
Zagotovitev življenjskega standarda	3,6	4,1	3,3
Bolj činkovita uporaba družinskih ekonomskih kapacitet	3,0	3,3	2,9
Pridobitev sredstev za investiranje v kmetijo	2,2	2,0	2,2
Pridobitev sredstev za vlaganje v osebni razvoj	2,8	2,6	2,9
Prestiž zaradi dela izven kmetije	2,3	2,3	2,1
Blažitev nihajočih dohodkov izven kmetijstva	2,9	2,8	2,9
Pomanjkanje dela na kmetiji	2,2	2,3	2,2

NASLOVI STOLPCEV (1) VKG_Z – kmečka gospodinjstva z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva, (2) VKG_D ŠL – kmečka gospodinjstva z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva iz občine Škofja Loka, (3) VKG_D GVP – kmečka gospodinjstva z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva iz občine Gorenja vas - Poljane.

OPOMBE 1 – povsem nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

relativno bolj naklonjeni člani KG moškega spola (2,57) kot članice ženskega spola (2,75). V povprečju so diverzifikaciji dohodkov z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva najbolj naklonjeni člani KG s srednješolsko izobrazbo, nato tisti z dodiplomsko in podiplomsko izobrazbo in člani s poklicno izobrazbo, medtem ko je odnos članov z nedokončano osnovnošolsko izobrazbo neopredeljen. Navedeni rezultat analize potrjuje ugotovitve Huffmana in El – Osta Hishama (1997, Ashoka in dr.

PREGLEDNICA 7.8 Učinki rednih zaposlitev, april 2007

Trditev	(1)	(2)	(3)
Razmišljanje o stalni zaposlitvi	1,0	1,0	1,0
Kmetovanje daje zadosten dohodek	1,8	2,0	1,3
Člani gospodinjstva imajo raje kmetovanje	2,3	2,7	1,7
Člani gospodinjstva imajo raje samozaposlitev	2,2	2,3	2,0
Nezadostno znanje ali sposobnosti	1,4	1,5	1,3
Nezadostna seznanjenost za začetek podjetništva	1,6	1,7	1,3
Nihče od članov nima časa	2,3	2,8	1,3
Prestari	3,8	3,8	3,7
Visoka regionalna brezposelnost	2,8	3,3	1,7
Odročnost ali težak dostop	1,6	1,7	1,3
Negotovost zaradi nerednosti ali zakasnitev pri izpl. plač	2,4	2,8	1,7
Nizke plače	2,6	3,0	1,7

NASLOVI STOLPCEV (1) VKG_bz – KG brez rednih zaposlitev izven kmetijstva, (2) VKG_bz ŠL – KG brez rednih zaposlitev izven kmetijstva iz občine Škofja Loka, (3) VKG_bz GVP – KG brez rednih zaposlitev izven kmetijstva iz občine Gorenja vas - Poljane.

OPOMBE 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

(2002, 19) ter navedbo Bojnca in Driesa (2005), da se kmetje z višjo izobrazbo bolj nagibajo k zaposlitvi izven kmetije, z boljšim zaslužkom (preglednica 7.5).

V povprečju imajo člani KG vseh starostih skupin pozitiven do nevtralen odnos do rednih zaposlitev izven kmetijstva. Najbolj je rednim zaposlitvam izven kmetijstva naklonjena starostna skupina od 16 do 25 let, kateri sledita starostna skupina od 26 do 35 let, medtem ko ima starostna skupina od 66 do 75 let nevtralen odnos (preglednica 7.6).

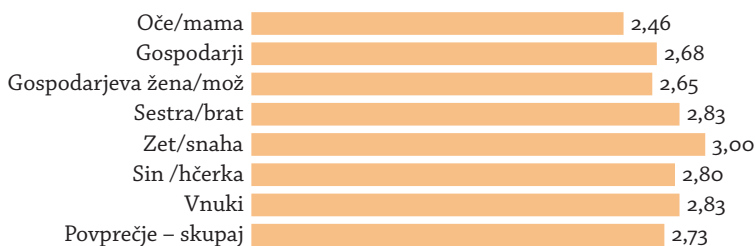
Razlogi za redno zaposlitev so lahko notranji ali zunanji. Za VKG_z iz Škofje Loke je zagotovitev življenjskega standarda bolj pomemben razlog za redno zaposlitev izven kmetijstva. Rezultat potrjuje trditev Oblakove (2002, 98) in Potočnikove (2002), da so dohodki KG iz kmetijstva relativno nizki in večini KG ne zadoščajo za preživetje.

30 % KG ne diverzificira dohodkov z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva (VKG_bz). Kar dve tretjini VKG_bz se nahaja na območju občine Škofja Loka. Kot pomemben razlog za odsotnost rednih zaposlitev izven kmetije navajajo, da so prestari (preglednica 7.8).

7.2 Odnos KG do članstva v EU

KG tri leta po pristopu Slovenije k EU pripisujejo članstvu Slovenije v EU nekaj pozitivnih in nekaj negativnih vidikov. Med pozitivne prištevajo ukinitev meja in skupni trg, med neugodnimi pa najpogosteje navajajo rigorozno zakonodajo in padec cen kmetijskih proizvodov.

Člani v KG imajo relativno pozitiven donos do članstva Slovenije v EU. Med posameznimi člani so mnenja deljena, predvsem glede ocene, da prednosti članstva v EU odtehtajo pomanjkljivosti in da članstvo v EU ni prineslo sprememb. Članstvu v EU so relativno bolj naklonjene pripadnice ženskega spola kot pripadniki moškega spola. Po sorodstvenem razmerju do gospodarja so v povprečju članstvu v EU bolj naklonjeni gospodar oziroma gospodarica (v nadaljevanju gospodar), zakon-

SLIKA 7.2 Odnos članov KG do članstva v EU, april 2007

OPOMBE 1 – zelo pozitivno: prevladujejo le prednosti od članstva (Slovenije) v EU; 2 – pozitivno: prednosti članstva v EU odtehtajo pomanjkljivosti; 3 – nevtravno; 4 – negativno: pomanjkljivosti prevladujejo nad prednostmi; 5 – zelo negativno: vidijo skoraj same slabosti.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

SLIKA 7.3 Odnos članov KG po starostnih skupinah do članstva v EU, april 2007

OPOMBE 1 – zelo pozitivno: prevladujejo le prednosti od članstva v EU; 2 – pozitivno: prednosti članstva v EU odtehtajo pomanjkljivosti; 3 – nevtravno; 4 – negativno: pomanjkljivosti prevladujejo nad prednostmi; 5 – zelo negativno: vidijo skoraj same slabosti.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

PREGLEDNICA 7.9 Največje pričakovane težave KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zakonskim zahtevam EU, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Veterinarski in fitosanitarni standardi</i>						
2,7	2,3	2,9	1,7	2,8	2,4	3,7
<i>Prehranska varnost in standardi kakovosti</i>						
2,9	2,7	3,0	2,7	2,8	2,7	3,7
<i>Regulative blaginje živali</i>						
2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	2,6	3,7
<i>Proizvodne kvote</i>						
3,3	3,6	3,2	4,0	3,3	3,1	3,7

NASLOVI STOLPCEV (1) vzorec kmečkih gospodinjstev, (2) vzorec kmečkih gospodinjstev iz občine Škofja Loka, (3) vzorec kmečkih gospodinjstev iz občine Gorenja vas - Poljane, (4) čiste kmetije, (5) mešane kmetije, (6) dopolnilne kmetije, (7) kmetije v opuščanju.

OPOMBE 1 – zelo zahtevno, 2 – zahtevno, 3 – niti zahtevno niti nezahtevno, 4 – nezahtevno, 5 – enostavno za delovanje.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

ski partner oziroma partnerka (v nadaljevanju zakonski partner) ter v KG živeča mati in/ali oče gospodarja, medtem ko imajo zeti in snahe relativno najbolj nevtralen odnos do članstva v EU (slika 7.2).

Odnos članov KG je med starostnimi skupinami članov KG relativno neenakomerno porazdeljen. Najbolj pozitiven je pri starostni skupini od 46 do 55 let (2,61), medtem ko je pri starostni skupini od 66 do 75 let (2,80) in nad 75 let (2,86) odnos do članstva v EU nevtralen (slika 7.3).

7.3 Težave KG pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zahtevam zakonodaje EU

Po pridružitvi Slovenije k EU so KG morala kmetijsko dejavnost prilagoditi zakonskim zahtevam EU. V KG je v aprilu 2007 še pričakoval nekaj težav pri prilagajanju na zakonske zahteve EU. Predvsem čiste kmetije so pričakovale težave pri prilagajanju na veterinarske in fitosanitarne zahteve (preglednica 7.9).

7.4 Strategije gospodarjenja na kmetiji

Nasledstvo na kmetijah se medgeneracijsko prenaša na potomce. 44 % KG je že imelo zbranega naslednika na kmetijah, medtem ko 38 % KG še ni imelo izbranih naslednikov kmetij.

PREGLEDNICA 7.10 Cilji KG pri kmetovanju, april 2007

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Čim večji dohodek</i>						
2,2	3,2	2,6	1,7	1,9	2,4	2,5
<i>Čimbolj učinkovita uporaba dejavnikov</i>						
2,2	2,8	2,8	2,3	1,9	2,3	2,5
<i>Zagotoviti (minimalno) preživetje</i>						
3,1	3,6	3,0	2,3	3,5	2,7	3,3
<i>Ohraniti kmetijo za naslednje generacije</i>						
3,8	4,2	4,0	3,0	3,8	4,1	3,8
<i>Ohraniti družinsko tradicijo</i>						
3,9	4,2	4,0	3,3	3,8	4,1	3,8
<i>Uživati v življenju na podeželju</i>						
3,4	3,6	4,2	3,7	3,3	3,7	3,3

NASLOVI STOLPCEV (1) povprečje skupaj, (2) občina Škofja Loka, (3) občina Gorenja vas - Poljane, (4) čiste kmetije, (5) mešane kmetije, (6) dopolnilne kmetije, (7) kmetije v opuščanju.

OPOMBE 1 – sploh ni res, 2 – ni res, 3 – nevtrarno, 4 – je res, 5 – zelo je res.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

Za KG so najpomembnejši cilji pri kmetovanju ohranjanje družinske tradicije, ohranjanje kmetije za naslednjo generacijo in življenje na podeželju. Čim višji dohodek in učinkovita uporaba proizvodnih dejavnikov sta manj pomembna cilja KG (preglednica 7.10).

KRATKOROČNE STRATEGIJE

KG ekonomske možnosti kmetije v naslednjem petletnem obdobju (2008–2012) vidijo neenotno: 16 % KG meni, da njihova kmetija v tem obdobju ne bo konkurenčna, 10 % KG meni, da bodo imeli težave s prilagajanjem, 66 % KG ne pozna ekonomskih možnosti kmetije v navedenem obdobju in le 9 % KG ocenjuje, da imajo relativno dobre možnosti za prilagoditev. Nobeno KG ni prepoznalo odličnih možnosti za uspešno prilagoditev. Razloge za to vidijo predvsem v majhnosti kmetije, omejenih možnostih za povečevanje obsega pridelave z najemom zemlje, težavnosti terena za kmetijsko obdelavo in v nezainteresiranosti potomcev za kmetovanje. Vsa KG vključujejo diverzifikacijo dohodkov z dodatno nekmetijsko zaposlenostjo kot pomembno strategijo prilagajanja na kratki rok. Pri tem velja, da bo kar 72 % KG prenehalo s kmetovanjem, če bodo dohodki iz nekmetijskih zaposlitev zadoščali

PREGLEDNICA 7.11 Pomen ukrepov za strategije KG, april 2007

Postavka	(1)	(2)	(3)
Zmanjšano varčevanje	2,2	2,2	2,3
Varčevanje	2,4	2,2	2,7
Potrošniške krediti	1,9	1,9	1,8
Prodaja sredstev (npr. zemlje)	1,6	1,6	1,5
Nove proizvodne tehnologije	2,5	2,5	2,5
Investicije v higieno ali blaginjo živali	2,7	2,6	2,8
Razširitev kmetije	2,9	3,2	2,5
Iskanje dela ali začasna zaposlitev	3,2	3,4	2,9
Investicije v nekmetijsko podjetništvo	2,6	2,7	2,5
Začasna odselitev	1,5	1,5	1,5

NASLOVI STOLPCEV (1) povprečje VKG, (2) strategija prilagajanja, (3) strategija odzivanja.

OPOMBE VKG – vzorec kmečkih gospodinjstev; 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

za preživetje, od tega 11 % meni, da se to lahko zgodi že v obstoječi generaciji gospodarjev, ostali pa, da v naslednji generaciji. 14 % KG ni znano odločanje o nadaljevanju kmetijske dejavnosti v primeru zadostnih dohodkov KG iz nekmetijskih zaposlitev. Glede na pričakovane ekonomske možnosti 39 % KG v obdobju 2008–2012 ne načrtuje sprememb, 24 % KG bo poskušalo razširiti obseg pridelave in 27 % KG bo nadaljevalo s kmetovanjem za samooskrbo.

Pri VKG ni bistvenih razlik v deležu KG, ki sledi spremembam s strategijo prilagajanja (vključuje sledenje spremembam in sprotno prilagajanje) in strategijo odzivanja (KG se odzovejo na spremembe z zakasnitvijo oziroma ko so že vidni učinki sprememb). VKG ni prepoznal pomembnih ukrepov pri izbrani strategiji odzivanja v obdobju 2008–2012. Za KG s strategijo prilagajanja sta nekoliko pomembnejša ukrepa iskanje dodatnih zaposlitev in razširitev kmetije (preglednica 7.11).

VKG ocenjuje, da so za investiranje v kmetijsko dejavnost pomembne predvsem dobre možnosti za najem zemlje, dostop do neposrednih plačil (subvencij), porast cen kmetijskih pridelkov, politika urejanja zemljišč in zagotovljena prodaja kmetijskih pridelkov (slika 7.4).

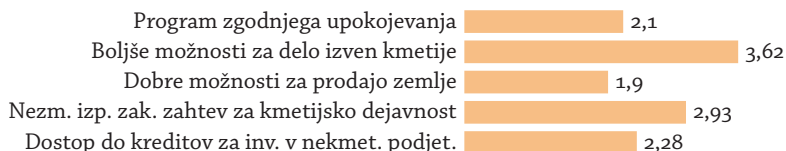
Na opuščanje kmetijske pridelave vplivajo tudi zunanji dejavniki. Za VKG je najpomembnejši dejavnik za odločitev za opustitev kmetijske dejavnosti boljša možnost za delo izven kmetije (slika 7.5).

SLIKA 7.4 Pomembnost dejavnikov za investiranje v kmetovanje, april 2007

OPOMBE VKG – vzorec kmečkih gospodinjestev; 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

SLIKA 7.5 Pomembnost dejavnikov za prenehanje kmetovanja, april 2007

OPOMBE 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

DOLGOROČNE STRATEGIJE

Pri VKG prevladuje odsotnost dolgoročnih strategij, predvsem ker KG ne poznajo ekonomskih možnosti kmetije na dolgi rok (20 let). Le eno KG ocenjuje, da ima kmetija dobre možnosti za uspešno prilagoditev. Razloge za odsotnost dolgoročnega načrtovanja pripisujejo predvsem nekonkurenčnosti kmetij (velikost kmetije in slabše naravne danosti za kmetovanje) in nesposobnosti napovedovanja razmer za kmetijsko dejavnost na dolgi rok.

PRIMERI STRATEGIJ RAVNANJA PRI OPUŠČANJU KMETOVANJA

Kmetije VKG opuščajo kmetijsko pridelavo postopoma. Dohodki iz kmetijstva so jim nezadosten vir dohodka. Prednost dajejo zaposlitvam izven kmetije. KG so v primerjavi z drugimi tipi kmetij manj številčna (trije člani/KG). V lasti imajo pod 5 ha KZU. Dohodek iz kmetije ne omogoča preživetja niti enemu članu KG oziroma lažje zadostijo dohodkovnim potrebam z zaposlitvami izven kmetijstva. Izobrazbena struktura je nekoliko višja kot pri VKG. Prevladuje poklicna in srednješolska izo-

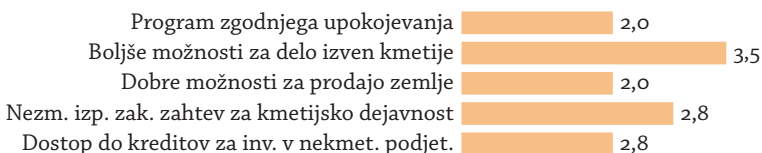
PREGLEDNICA 7.12 Odnos članov kmetij v opuščanju do rednih zaposlitev in kmetijstva, april 2007

Oseba	Odnos do kmetovanja	Odnos do stalne zaposlitve
Gospodar	2,5	2,3
Zakonec	3,0	2,4
Otroci	3,0	1,0
Straši	2,7	3,0

OPOMBE 1 – zelo pomembno, 2 – pomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – nepomembno, 5 – zelo nepomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

brazba (preglednica 7.12). Kmetijsko zemljo postopoma oddajo v najem drugim KG, redkeje jo prodajo. Posamezne kmetijske stroje in opremo prodajo, nekatere pa zadržijo za lastno uporabo. Kmetijskih poslopij ne prodajo, običajno niti ne oddajo v najem. V obdobju opuščanja pridelave

SLIKA 7.6 Pomembnost dejavnikov za odločitev KG o prenehanju kmetovanja, april 2007

OPOMBE 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

OPOMBE Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

SLIKA 7.7 Pomen ukrepov strategij za kmetije v opuščanju, april 2007

OPOMBE 1 – zelo nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – niti pomembno niti nepomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno.

VIR Lastni izračuni iz baze podatkov GTZ 2007.

pridelujejo hrano predvsem za lastne potrebe. Boljše možnosti za delo izven kmetije so najpomembnejši dejavnik pri odločanju o prenehanju kmetovanja (slika 7.6).

Do popolne opustitve kmetovanja pogosto pride pri menjavi gospodarjev ali zaradi bolezni oziroma starosti ali zaradi odselitve potomcev oziroma zaradi nezainteresiranosti potomcev za kmetovanje. Kmetije v opuščanju največ pomena pripisujejo nekmetijskim zaposlitvam (slika 7.7).

8 Ugotovitve in omejitve ter implikacije rezultatov

8.1 Ugotovitve in interpretacija rezultatov

STRUKTURNE SPREMEMBE V KMETIJSTVU NA ŠKOFJELOŠKEM

Strukturne spremembe v kmetijstvu je mogoče potrditi na osnovi sprememb socio-ekonomskega tipa KG v obdobju 2001–2006. Število kmetij, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem, se zmanjšuje. Na Škofjeloškem se je v obdobju 2001–2006 zmanjšalo število čistih kmetij in mešanih kmetij, medtem ko se je število kmetij v opuščanju povečalo.

Na območju z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo se hkrati povečuje število čistih kmetij, dopolnilnih kmetij in kmetij v opuščanju, medtem ko se število mešanih kmetij zmanjšuje. Kmetije, ki opuščajo kmetijsko pridelavo, oddajajo zemljo v najem oziroma jo prodajo. Čiste kmetije lahko intenzivirajo pridelavo in z najemom zemlje povečujejo velikost. Povprečni realni dohodek čistih kmetij v KG se je v obdobju 2001–2006 povečal za 2,5-krat. Število kmetij v opuščanju se je povečalo za tri četrtine, od tega je skoraj polovica kmetij prenehala s kmetovanjem.

Na območju z manj ugodnimi pogoji za kmetijsko pridelavo se zmanjšuje število čistih kmetij in dopolnilnih kmetij, medtem ko se povečuje število mešanih kmetij in kmetij v opuščanju. Intenziviranje pridelave je zaradi težjih pogojev za strojno obdelavo in prevlade travinja oteženo. Ponudba zemlje za najem je relativno majhna oziroma za KG nezanimiva.

DOHODKI KG

Med socio-ekonomskimi tipi KG ni značilnih razlik v višini dohodkov tako v letu 2001 kot tudi v letu 2006. Povprečni dohodki na člana KG so bili med socio-ekonomskimi tipi v letih 2001 in 2006 primerljivi. Povprečni delež dohodka KG iz kmetijstva se v obdobju 2001–2006 ni značilno povečal, medtem ko se je značilno povečal povprečni delež drugih prihodkov in prejemkov članov KG.

Dohodki KG se v letu 2006 med območjem s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo in slabšo gospodarsko razvitostjo (občina Gorenja vas - Poljane) in območjem z boljšimi pogoji za kmetijsko pridelavo ter boljšo razvitostjo (občina Škofja Loka) ne razlikujejo značilno. Diverzifikacija dohodkov KG po območjih se v obdobju 2001–2006 ni značilno spremenila. Za večino KG ostajata najpomembnejša vira dohodka zunanje zaposlitve in drugi prihodki in prejemki članov KG. Dohodki iz kmetijstva omogočajo preživetje le nekaj KG.

Povprečni realni dohodki KG so se v obdobju 2001–2006 povečali, in sicer značilno pri KG iz občine Gorenja vas - Poljane in pri mešanih kmetijah.

Delež državne pomoči (subvencij) v dohodku iz kmetijstva se je značilno povečal pri VKG, KG na območju s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo in pri mešanih kmetijah. Povprečni delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 povečal za skoraj 4,7-krat, dohodki iz kmetijstva pa za nekaj manj kot 80 %. Subvencije so postale zelo pomemben vir dohodka KG iz kmetijstva, predvsem pri KG na območju s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo ter pri mešanih in dopolnilnih kmetijah. Povprečni realni dohodki iz kmetijstva čistih kmetij so se v obdobju 2001–2006 povečali za 2,8-krat, dohodki mešanih za 2-krat in dopolnilnih za 25 %. Za dohodke KG, brez kmetij v opuščanju, v obdobju 2001–2006 opazimo, da so dohodki iz kmetijstva rasli bistveno hitreje, kot je rasla produktivnost dela. Hitro rast dohodkov KG iz kmetijstva lahko pripišemo predvsem hitri rasti proračunskih podpor in večjemu obsegu dela KG v kmetijski dejavnosti.

PRODUKTIVNOST DELA IN ZEMLJE V ODVISNOSTI OD STAROSTI IN IZOBRAZBE GOSPODARJA

Produktivnost dela in zemlje kmetij, ki proizvajajo za trg na območju z relativno bolj ugodnimi pogoji za kmetijsko pridelavo (občina Škofja Loka), je bila v letu 2006 pozitivno povezana s od starostjo gospodarjev, medtem ko odvisnost od izobrazbe ni bila značilna. Čeprav se s starostjo gospodarja povečuje produktivnost dela KG na območjih z ugodnimi pogoji za kmetijstvo (višja kakovost kmetijskih zemljišč in relativno dobre možnosti za najem kmetijske zemlje), je hkrati ugotovljena pozitivna povezanost produktivnosti dela in zemlje z mlajšimi gospodarji kmetij starih 45 ali manj. Rezultati odražajo odnosa članov KG do kmetijstva. Starejši člani so bolj navezani na kmetovanje, medtem ko mlajši dajejo prednost zunanjim zaposlitvam, podjetnejši pa tudi samozaposlitvam. Za mlajše člane KG v kmetijstvu je ob subvencijah posebej

pomembna večja vloga trga in zlasti učinkovitejše prilagajanje na trgu zemlje in drugih proizvodnih dejavnikov za večjo učinkovitost in konkurenčnost v kmetijskih in dopolnilnih dejavnostih na kmetiji.

Za KG, ki proizvajajo za trg in se nahajajo na območju z relativno manj ugodnimi pogoji za kmetijsko pridelavo (občina Gorenja vas - Poljane), nismo ugotovili statistično značilno povezanost dela in zemlje od starosti ali izobrazbe gospodarjev. Smo pa ugotovili značilno povezanost produktivnosti zemlje z mlajšimi gospodarji kmetij, kar kaže, da povezanost med produktivnostjo in starostjo ni povsem linearna.

DIVERZIFIKACIJA DOHODKOV KG Z NEKMETIJSKIMI ZAPOSLOTVAMI

Za diverzifikacijo dohodkov s samozaposlitvami se odločajo predvsem člani KG, ki zaznajo tržno priložnost za nov izdelek ali storitev. Zaradi relativno nizkih dohodkov iz kmetijske dejavnosti je diverzifikacija dohodkov za dopolnilne kmetije pomembna predvsem zaradi zagotovitve življenjskega standarda in izravnave nihajočih kmetijskih dohodkov. Po izobrazbi so samozaposlitvam najbolj naklonjeni člani KG s poklicno izobrazbo in člani v starosti od 46 do 55 let. Učinki alokacije dela v samozaposlitve so relativno višji dohodek kot pri kmetovanju.

Večina KG diverzificira dohodke KG z rednimi zaposlitvami izven kmetije. Zaradi relativno nizkih dohodkov iz kmetijske dejavnosti je diverzifikacija dohodkov z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva za KG pomembna predvsem zaradi zagotovitve življenjskega standarda. Rednim zaposlitvam izven kmetije so najbolj naklonjeni člani KG s srednješolsko ali višjo izobrazbo in člani v starostni skupini od 16 do 25 let.

ODNOS KG DO ČLANSTVA SLOVENIJE V EU

Članstvu Slovenije v EU so člani KG v povprečju naklonjeni. Po starosti je članstvu Slovenije v EU nekoliko bolj naklonjena starostna skupina od 45 do 55 let. Ukinitev meja in skupen trg sta pozitivna vidika članstva, negativeni vidiki pa so rigorozni predpisi na področju veterinarskih in fitosanitarnih zahtev, prehranske varnosti in standardov kakovosti ter blaginje živali.

CILJI IN STRATEGIJE KG

Cilji KG so usmerjeni k ohranitvi kmetije za naslednjo generacijo in ohranjanju družinske tradicije ter življenju na podeželju. Večina KG ne

pozna ekonomskih možnosti kmetije v prihodnosti. Strategije gospodarjenja so nedoločene že na kratek rok. KG se prilagajajo spremembam. Majhnost kmetij, omejene možnosti za kmetijsko pridelavo in najem zemlje ter nezainteresiranost potomcev za kmetovanje so glavni razlogi za nedoločenost strategij KG. Opustitev kmetovanja je najbolj verjetna pri menjavi generacije gospodarja, predvsem če bodo dohodki nekmetijskih zaposlitev zadoščali za preživetje KG. Večina kmetij ne namerava vpeljevati v kmetovanje večjih sprememb, slaba četrtina bo poskušala razširiti obseg pridelave in dobra četrtina bo nadaljevala s kmetovanjem za samooskrbo. Na odločitev KG za investiranje v kmetijsko dejavnost vplivajo predvsem porast cen, državne pomoči (subvencije), možnosti za najem zemlje in zagotovljena prodaja, medtem ko na opuščanje kmetijske pridelave vplivajo predvsem boljše možnosti za delo izven kmetije. KG nimajo izdelanih dolgoročnih strategij.

KMETIJE V OPUŠČANJU

KG opuščajo kmetovanje predvsem zaradi majhnosti kmetij in nezadostnosti dohodkov iz kmetijstva. Prednost dajejo diverzifikaciji dohodkov z rednimi zaposlitvami izven kmetijstva, kar je tudi najpomembnejši ukrep njihovih strategij. Najpomembnejši dejavnik pri odločanju o prenehanju kmetovanja je boljša možnosti za delo izven kmetije. Kmetijsko zemljo pogosto oddajo v najem, stroje pa prodajo. Oddaja poslopjij v najem ali njihova prodaja je redka.

8.2 Rezultati raziskave, implikacije in možnosti za nadaljnje raziskave

REZULTATI RAZISKAVE SE NANAŠAJO NA HIPOTEZE RAZISKAVE

Z raziskavo je ugotovljeno, da je pristop Slovenije k EU vplival na dohodke KG na Škofjeloškem. Dohodki KG iz kmetijskih dejavnosti tudi po pristopu Slovenije k EU večini KG ne zadoščajo za preživetje, zato so KG prisiljena diverzificirati dohodke z nekmetijskimi zaposlitvami. Socio-ekonomski tip KG se je v obdobju 2001–2006 spremenil pri četrtini KG. Zmanjšuje se delež kmetij, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem, povečuje pa se delež kmetij, ki opuščajo kmetijsko proizvodnjo.

Med socio-ekonomskimi tipi KG ni ugotovljenih značilnih razlik v višini realnih in relativnih dohodkov KG v letu 2001 niti ne v letu 2006. Dohodki mešanih kmetij so se v obdobju 2001–2006 značilno povečali,

medtem ko značilno povečanje realnih dohodkov čistih kmetij, dopolnilnih kmetij in kmetij v opuščanju ni potrjeno. Dohodki KG so se na območju s težjimi pogoji za kmetijstvo značilno povečali. Povišanje dohodkov KG iz območja z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo ni značilno.

Delež državnih pomoči (subvencij) v dohodku iz kmetijstva se povečuje in je pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva na območjih s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo. Delež subvencij v dohodku KG iz kmetijstva se je v obdobju 2001–2006 značilno povečal pri VKG, KG na območju s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo in pri mešanih kmetijah, medtem ko povečanje pri KG na območju z boljšimi pogoji za kmetijsko pridelavo, pri čistih in dopolnilnih kmetijah ter kmetijah v opuščanju ni značilno.

Odnos članov KG do diverzifikacije kmetijskih dohodkov s pomočjo stalne zaposlitve izven kmetije in s samozaposlitvijo je odvisen od izobrazbe in starosti članov KG. Diverzifikaciji dohodkov s samozaposlitvami so najbolj naklonjeni člani KG s poklicno izobrazbo in člani v starosti od 46 do 55 let. Rednim zaposlitvam izven kmetije so najbolj naklonjeni člani KG s srednješolsko ali višjo izobrazbo in člani v starostni skupini od 16 do 25 let. Za samozaposlitve in redne zaposlitve izven kmetijstva se člani KG odločajo predvsem zaradi nezadostnosti dohodkov KG iz kmetijstva za preživetje in višjih dohodkov pri nekmetijskih zaposlitvah.

Članstvu Slovenije v EU so člani KG v povprečju naklonjeni. Po starosti je članstvu Slovenije v EU nekoliko bolj naklonjena starostna skupina od 45 do 55 let. Ukinitve meja in skupen trg sta pozitivna vidika članstva, negativen vidik pa so rigorozni predpisi na področju veterinarskih in fitosanitarnih zahtev, prehranske varnosti in standardov kakovosti ter blaginje živali.

Cilji KG so usmerjeni k ohranitvi kmetije za naslednjo generacijo in ohranjanju družinske tradicije ter življenju na podeželju. Predvsem zaradi majhnosti kmetij in nepoznavanja prihodnosti KG sproti prilagajajo strategije gospodarjenja spremembam. Opustitev kmetovanja je najbolj verjetna pri menjavi generacije gospodarja, predvsem če bodo dohodki nekmetijskih zaposlitev zadoščali za preživetje KG. KG nimajo izdelanih dolgoročnih strategij.

KG opuščajo kmetovanje predvsem zaradi majhnosti kmetij in nezadostnosti dohodkov iz kmetijstva. Najpomembnejši dejavnik pri odločanju o prenehanju kmetovanja so boljše možnosti za delo izven kme-

tije. Pogosta je oddaja kmetijske zemlje v najem in prodaja strojev. Oddaja poslopij v najem ali prodaja ni pogosta.

PRISPEVEK RAZISKAVE

Raziskava prikaže implikacijo učinkov vstopa Slovenije v EU na diverzifikacijo dohodkov in dohodke KG na primeru škofjeloškega območja, pomen državne pomoči za ohranjanje kmetijske dejavnosti na območju z omejenimi pogoji za kmetijsko dejavnost, empirično analizira vpliv starosti in izobrazbe kmečkih gospodarjev na produktivnost dela in zemlje v hribovitem območju z omejenimi pogoji za kmetijstvo in območju z ugodnejšimi pogoji za kmetijsko pridelavo. Raziskava prikaže tudi odnos KG do članstva v EU in težave kmetij pri prilagajanju kmetijske dejavnosti zakonskim zahtevam EU. Prav tako prikaže tudi odnos KG do diverzifikacije dohodkov in opiše njihove strategije v naslednjih 5 in 20 letih.

Podobna raziskava na področju prestrukturiranja kmetijstva po vstopu Slovenije v EU še ni bila izdelana. Dohodki KG sodijo med relativno slabo raziskana področja v Sloveniji in tudi v svetu. Raziskava zajema opis strukturnih sprememb kmetijstva v hribovitem območju z relativno dobro razvitim gospodarstvom, kar je lahko pomembno predvsem za načrtovalce tozadevnih politik na lokalni in državni ravni.

Glavna omejitev raziskave je, da je bila izvedena na relativno majhnem vzorcu, ki je vključeval nekoliko manjši delež čistih kmetij, kot je bila sestava populacije KG na Škofjeloškem v letu 2001. Veljavnost raziskave je za čiste kmetije omejena. Prenašanje rezultatov raziskave v druga okolja je omejeno na območja v Sloveniji s primerljivimi naravnimi danostmi za kmetijsko pridelavo in razvitostjo gospodarstva.

MOŽNOSTI ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

Prvič, razširitev vzorca še na druga območja v Sloveniji. Pri izbiri območij priporočamo razširitev na območja, ki so po naravnih danostih primerljiva s škofjeloškim območjem, vendar so manj razvita oziroma imajo slabše cestne povezave do industrijskih središč.

Drugič, vprašalnik je koristno skrajšati in vanj vključiti le ključna vprašanja.

Tretjič, priporočamo ponovitev raziskave na stratificiranem vzorcu (60 KG) v letu 2011, kar je dve leti pred zaključkom proračunskorazvojnega obdobja 2007–2013.

Četrto, menimo, da je KG potrebno motivirati za sodelovanje. K

temu bi jih lahko spodbudile povratne informacije o rezultatih in pomenu raziskav. Prav tako bi bilo smiselno zbuditi zanimanje za izvajanje tovrstnih raziskav pri načrtovalcih lokalnih in državnih politik.

Petič, raziskavo odvisnosti produktivnosti dela in zemlje od starosti in izobrazbe gospodarja priporočamo ponoviti na večjem vzorcu KG, ki obdelujejo zemljo primerljive kakovosti. Ob tem priporočamo, da se KG povpraša tudi o tem, kdo sprejema odločitve o gospodarjenju na kmetiji in kdo je »uradni gospodar kmetije«. Navedeno priporočamo, ker menimo, da so nekateri starejši gospodarji kmetij le lastniki kmetij, medtem ko odločitve o gospodarjenju na kmetiji sprejemajo njihovi nasledniki.

9 Sklep

V raziskavi smo prikazali strukturne spremembe na KG na Škofjeloškem po pristopu Slovenije k EU. Dohodki KG iz kmetijskih dejavnosti večini KG ne zadoščajo za preživetje, predvsem zaradi majhnosti kmetij in naravnih danosti. KG so prisiljena diverzificirati dohodke z nekmetijskimi zaposlitvami. Diverzifikaciji dohodkov s samozaposlitvami so najbolj naklonjeni člani KG s poklicno izobrazbo in člani, starosti od 46 do 55 let, rednim zaposlitvam izven kmetije pa člani KG s srednješolsko ali višjo izobrazbo in člani v starostni skupini od 16 do 25 let. Diverzifikacija dohodkov z zunanjimi zaposlitvami je najbolj pomembna za mešane kmetije in kmetije v opuščanju.

Strukturne spremembe v kmetijstvu na Škofjeloškem se odražajo s spremembami socio-ekonomskega tipa, ki se je v obdobju 2001–2006 spremenil pri četrtini KG. Zmanjšuje se delež kmetij, ki se poklicno ukvarjajo s kmetovanjem, povečuje pa delež kmetij, ki opuščajo kmetijsko proizvodnjo. Dohodki KG se med socio-ekonomskimi tipi KG ne razlikujejo značilno, predvsem zaradi razlik med dohodki KG znotraj posameznega socio-ekonomskega tipa. Relativni povprečni dohodki KG (povprečni dohodek KG na člana KG) so dokaj podobni. Povprečni delež dohodka iz samozaposlitev dopolnilnih kmetij se je v obdobju 2001–2006 zmanjšal. Delež državnih pomoči v dohodku iz kmetijstva na Škofjeloškem se je v obdobju 2001–2006 značilno povečal. Državne pomoči so pomemben del dohodkov KG iz kmetijstva predvsem na Škofjeloškem, na območjih s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo ter pri mešanih in dopolnilnih kmetijah. Na območjih z ugodnimi pogoji za kmetijsko pridelavo se strukturne spremembe odvijajo hitreje. Posamezne manjše kmetije opuščajo kmetijsko pridelavo, druge pa lahko z najemom ali nakupom kmetijske zemlje povečujejo obseg kmetijske pridelave.

Članstvu Slovenije v EU so člani KG v povprečju naklonjeni. Pozitivna vidika članstva sta ukinitve meja in skupni trg, negativen vidik pa so rigorozni predpisi na področju veterinarskih in fitosanitarnih zahtev, prehranske varnosti in standardov kakovosti ter blaginje živali.

Cilji KG so usmerjeni k ohranitvi kmetije za naslednjo generacijo in ohranjanju družinske tradicije ter življenju na podeželju. KG sproti prilagajajo strategije gospodarjenja spremembam. Opustitev kmetovanja je najbolj verjetna pri menjavi generacije gospodarja, predvsem če bodo dohodki nekmetijskih zaposlitev zadoščali za preživetje KG.

KG opuščajo kmetovanje predvsem zaradi majhnosti kmetij in nezadostnosti dohodkov iz kmetijstva. Najpomembnejši dejavnik pri odločanju o prenehanju kmetovanja so boljše možnosti za delo izven kmetije.

Literatura

- Abler, D. 2004. Multifunctionality, agricultural policy, and environmental policy. [Http://findarticles.com/p/articles/mi_qa4046/is_200404/ai_n9396969/print](http://findarticles.com/p/articles/mi_qa4046/is_200404/ai_n9396969/print).
- AJPES – Agencija RS za javnopravne evidence in storitve. 2004. *Poslovanje gospodarskih družb in podjetnikov na Gorenjskem – po občinah v letu 2003*. Kranj: AJPES.
- . 2007. *Poslovanje gospodarskih družb in podjetnikov na Gorenjskem – po občinah v letu 2006*. Kranj: AJPES.
- Ashok, Mishra K., H. S. El-Osta, J. Mitchell, J. Morehart, D. Johnson in J. W. Hopkins. 2002. *Income, wealth, and the economic well-being of farm households*. Washington DC: USDA.
- Avsec, F. in E. Erjavec. 2005. *Evropsko kmetijsko pravo*. Ljubljana: GV založba.
- Avsec, F. in L. Juvančič. 2001. *Pregled skupne kmetijske politike*. Domžale: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko in Zadruga zveza Slovenije.
- Barbič, A. 2005. *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ballin, M., A. Mancini in E. Pizzoli. 2005. Farm multifunctionality, households incomes and sustainable rural development. [Http://www.nass.usda.gov/mexsai/Papers/farmsmultifunctp.doc](http://www.nass.usda.gov/mexsai/Papers/farmsmultifunctp.doc).
- Banker, D. in J. MacDonald, ur. 2005. Structural and financial characteristics of US farms. 2004 family farm report, AIB-797, US Department of Agriculture.
- Bedrač, M. in T. Cunder. 2006. Slovenska kmetijska politika in večnamenskost kmetijstva. V *Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje*, ur. S. Kovačič, 243–257. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- Bojnec, Š. in L. Dries. 2005. Causes of changes in agricultural employment in Slovenia: evidence from micro-data. *Journal of Agricultural Economics* 56 (3): 399–416.
- Cahill, C. 2004. OECD workshop on information needs for the analysis of farm household income issues, identifying information availability/gaps. [Http://www.oecd.org/dataoecd/53/39/32023608.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/53/39/32023608.pdf).

- Cunder, T. 2003. Structural changes in Slovenian agriculture and rural development. V *Rural areas at millennium shift: challenges and problems*, ur. M. M. Klemenčič, 123–137. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete.
- Cunder, T., E. Erjavec, M. Golež, D. Jerič, L. Juvančič, B. Majcen, M. Markeš, J. Potočnik, M. Rednak, J. Turk, T. Volk in N. Žibrik. 1997. *Slovensko kmetijstvo in Evropska unija*. Ljubljana: ČZD Kmečki glas.
- DEFRA. 2004. Report of the UK farm classification working party. [Http://statistics.defra.gov.uk/esg/reports/ukfcwp.pdf](http://statistics.defra.gov.uk/esg/reports/ukfcwp.pdf).
- Dernulc, S., U. Iljaš, B. Kutin, I. Orešenik, T. Cunder, M. Golež in L. Juvančič. 2002. *Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2000*. Ljubljana: SURS.
- Djurić Drozdek, V. in Š. Bojnec. 2009. Občine kot nosilke regionalnega razvoja. V: *Razvojni izzivi Slovenije: regionalni razvoj 2*, ur. Nared J. in D. Perko, 295–301. Ljubljana: Založba ZRC.
- EC – European Commission. 2002. EC-PHARE Project No. P98-1090-R, EU Accession in the Balkans, Policy Options for Diversification in The Rural Economy, final report.
- . 2004. Information on farm household income identifying information availability and gaps. [Http://www.oecd.org/dataoecd/53/30/32023347.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/53/30/32023347.pdf).
- . 2006a. RI/CC 882 Rev. 8.1, Opredelitev spremenljivk, ki se uporabljajo pri standardnih rezultatih FADN. [Http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/sasso/zakonodaja/predlogi_deco6_jano7/RICC_882_rev.8.1.doc](http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/sasso/zakonodaja/predlogi_deco6_jano7/RICC_882_rev.8.1.doc).
- . 2006b. New perspectives for EU rural development. [Http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev/refprop_en.pdf](http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev/refprop_en.pdf).
- . FADN public database. [Http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/report.cfm](http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/report.cfm).
- El-Osta, H. S. in M. J. Morehart. 1999. Technology adoption decisions in dairy production and the role of herd expansion. *Agricultural and Resource Economics Review* 28 (1): 84–95.
- Erjavec, E., S. Kavčič, L. Juvančič in A. Kuhar. 1998/1999. *Uvod v agrarno ekonomiko in politiko*. Domžale: Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Katedra za agrarno politiko.
- Eurostat. 1996. *European system of accounts: ESA 1995*. Luxembourg: Eurostat.
- Fernandez-Cornejo, J., M. Ashok, R. Nehring, C. Hendricks, M. Southern in A. Gregory. 2007. *Off-farm income, technology adoption, and farm economic performance*. Washington, DC: USDA.
- Gasson, R. in A. Errington. 1993. *The farm family business*. Wallingford: CAB.
- GTZ – Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit. 2007. GTZ Project 2002.3514.3-003.00, Croatia's EU Accession, Socio-Economic Assessment of farm Households and Policy Recommendations, final report.

- GZS – Gospodarska zbornica Slovenije. 2007. *Gorenjska*. Kranj: GZS – OZ za Gorenjsko.
- Happe, K. 2004. *Agricultural policies and farm structures: agent-based modelling and application to EU-policy reform*. Halle: Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa (IAMO).
- Hill, B. 2000. *Farm incomes, wealth and agricultural policy*. Aldershot: Ashgate.
- . 2004. Key issues for a better measurement of income and employment. [Http://www.siap.sagarpa.gob.mx/mexsai/trabajos/t17.pdf](http://www.siap.sagarpa.gob.mx/mexsai/trabajos/t17.pdf).
- . 2007. The agricultural household – concepts and definitions. V *Handbook on rural households' livelihood and well-being*, 181–205. New York in Ženeva: United Nations.
- Hill, B. in E. Cook. 2002. Delimiting the household unit and defining agricultural households: issues faced in the methodology of Eurostat's income of agricultural households sector (IAHS) statistics. [Http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/123456789/20355/1/cp02hio3.pdf](http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/123456789/20355/1/cp02hio3.pdf).
- Huffman, W. E. in S. El-Osta Hisham. 1997. Off-farm work participation, off-farm labor supply and on-farm labor demand of US farm operators. Staff Paper 290, Department of Economics, Iowa State University.
- IAMO. 2003. *Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: how to break the vicious circle?* Halle: Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa.
- . 2004. *The future of rural areas in the CEE new member states*. Halle: Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa.
- Juvančič, L. 2001. Modeli kmečkih gospodarstev – možnosti in omejitve. V *Učinki reforme slovenske kmetijske politike*, ur. E. Erjavec in L. Juvančič, 223–243. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- Kay, R. D. in W. M. Edwards. 1994. *Farm management*. Boston, MA: WCB in McGraw Hill.
- Kezunovič, M., ur. 2003. *Slovenija in Evropska unija: o pogajanjih in njihovih posledicah*. Ljubljana: Urad vlade RS za informiranje.
- Kladnik, D. 1999. *Leksikon geografije podeželja*. Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Knific, K. in Š. Bojnec. 2007. Kmečka gospodinjstva tri leta po članstvu Slovenije v Evropski Uniji. V *Slovensko kmetijstvo in podeželje v Evropi, ki se širi in spreminja*, ur. S. Kavčič, 89–99. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- Košmelj, B. 1993. *Statistika 2*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
- . 1998. *Analiza odvisnosti za vzročne podatke*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
- Kovač, M., E. Erjavec in S. Kavčič. 2007a. *Napovedovanje sprememb dodane vrednosti dejavnosti kmetijstva v Sloveniji v tekočem srednjeročnem obdobju*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

- . 2007b. Napovedovanje sprememb dodane vrednosti dejavnosti kmetijstva v Sloveniji v tekočem srednjeročnem obdobju. [Http://www.daes.si/Konfo7/Kovac%20s%20sod%20DAES.pdf](http://www.daes.si/Konfo7/Kovac%20s%20sod%20DAES.pdf).
- Kovačič, M. 1996. *Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981–1991*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za ekonomiko.
- Kovačič, M. in A. Udovič. 2003. Razvojni trendi v slovenskem kmetijstvu. *Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani: kmetijstvo* 81 (2): 297–311.
- Kovačič, M., A. Udovič in B. Čebulj. 2001. Dohodek na kmetijah. *Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani: kmetijstvo* 77 (2): 247–266.
- Lin, J. Y. 1991. Educational and innovation adoption in agriculture: evidence from hybrid rice in China. *American Journal of Agricultural Economics* 73 (3): 713–723.
- Martin, J., S. Cheesbrough, T. Dodd, G. Farrant in A. McKernan. 1996. Asking the self-employed about their income. *Survey Methodology Bulletin* 39:11–15.
- Melavc, D. 2003. *Gospodarjenje*. Koper: Fakulteta za management.
- MKG P – Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 1993. *Strategija razvoja slovenskega kmetijstva*. Ljubljana: MKG P.
- . 2001. *Slovenski kmetijsko-okoljski program*. Ljubljana: MKG P.
- . 2006. Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007–2013, dopolnjen predlog. [Http://www.mkgp.gov.si/?id=8683](http://www.mkgp.gov.si/?id=8683).
- MKG P in KIS – Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in Kmetijski inštitut Slovenije. 2007. Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2006. [Http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Bostjan/Zeleno_porocilo/Microsoft_Word_-_ZP_2005-jan2007.pdf](http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Bostjan/Zeleno_porocilo/Microsoft_Word_-_ZP_2005-jan2007.pdf).
- Möllers, J., P. Zier, K. Frohberg, G. Buchenrieder in Š. Bojnec. 2009. *Croatia's EU accession: socio-economic assessment of farm households and policy recommendations*. Studies on the agricultural and food sector in Central and Eastern Europe 48. Leibniz: Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa.
- Moreddu, C. 2004. Information needs for policy evaluation: the example of income objectives of agricultural policies in OECD countries. [Http://www.nass.usda.gov/mexsai/Papers/oecd.pdf](http://www.nass.usda.gov/mexsai/Papers/oecd.pdf).
- Možina, S., in J. Kovač, ur. 2006. *Management znanja: znanje kot temelj razvoja: na poti k učečemu podjetju*. Maribor: Pivec.
- Mrak, M., M. Mrak in V. Rant. 2004. *Kohezijska politika Evropske unije*. Ljubljana: samozaložba.
- Oblak, O. 2002. Ocena skupnega dohodka na kmečkih gospodinjstvih v Sloveniji. Magistrsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

- Oblak, O., L. Juvančič in E. Erjavec. 2003. Ocena skupnega dohodka na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji. V *Slovensko kmetijstvo in Evropska unija*, ur. S. Kavčič, E. Erjavec in A. Kuhar, 173–190. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- OECD. 2001. *Multifunctionality, towards an analytical framework*. Paris: OECD.
- . 2004. Farm household income: towards better informed policies. [Http://www.oecd.org/dataoecd/43/54/33817664.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/43/54/33817664.pdf).
- . 2007. Glossary of statistical terms. [Http://stats.oecd.org/glossary/download.asp](http://stats.oecd.org/glossary/download.asp).
- Pajntar, N. 1997. *Spremljanje dohodkovnega položaja kmetij v Sloveniji po FADN metodologiji*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
- Planck, U. in J. Ziche. 1979. *Land und Agrarsoziologie, eine Einführung in die Soziologie des ländlichen Siedlungsraumes und des Agrarbereichs*. Stuttgart: Ulmer.
- Potočnik, I. 2002. Iskanje dodatnih virov zaslužka na podeželju: primer dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji. V *Podeželje na prelomu tisočletja*, ur. M. M. Klemenčič, 100–122. Ljubljana: Oddelek za geografijo filozofske fakultete.
- Prokopijević, M. 2005. *Skupna kmetijska politika EU*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- Razvojna agencija Sora. 2002. *Območni razvojni program 2002–2006 za območje občin Škofja Loka, Gorenja vas-Poljane, Železniki in Žiri*. Škofja Loka: Razvojna agencija Sora.
- Rednak, M. in T. Volk. 2001. Metodologija sestave ekonomskega računa za kmetijstvo. Neobjavljeno gradivo, Kmetijski inštitut Slovenije.
- Rovan, J. in T. Turk. 2001. *Analiza podatkov s SPSS za Windows*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- RS – Republika Slovenija. 2004. Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004–2006. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 116/2004.
- . 2006a. Zakon o kmetijstvu (UPB). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 51/2006.
- . 2006b. Zakon o financiranju občin. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 123/2006 in 57/2008.
- . 2007a. Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2007–2013. [Http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/sas/so/PRP_2007-2013/PRP30maj/prp3105/PRP19juno7/PRP16julo7/PRP25julo7/1PROGRAM_RAZVOJA_PODE.pdf](http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/sas/so/PRP_2007-2013/PRP30maj/prp3105/PRP19juno7/PRP16julo7/PRP25julo7/1PROGRAM_RAZVOJA_PODE.pdf).
- . 2007b. Skupna kmetijska politika. [Http://evropa.gov.si/kmetijstvo/skp](http://evropa.gov.si/kmetijstvo/skp).

- . 2007c. Sklep o razvitosti občin. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 70/2007.
- . 2005. Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 61/2005.
- Samuelson, P. A. in W. D. Nordhaus. 2002. *Ekonomija*. Ljubljana: GV založba.
- Sarris, A. H. 1996. *Agricultural income statistic and policy: a view from Southern Europe in income statistics for the agricultural household sector*. Luxembourg: Eurostat.
- Schmitt, G. 1991. Why is the agriculture of advanced Western economies still organised by family farms? Will this continue to be so in the future? *European Review of Agricultural Economics* 18 (3): 443–456.
- . 1997. Unvollkommene Arbeitsmärkte, Opportunitätskosten der Familienarbeit und Betriebsgrösse. *Berichte über Landwirtschaft* 75 (1): 35–65.
- Slabe-Erker, R. 2005. Ekonomsko vrednotenje neblagovnih učinkov. V *Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje*, ur. S. Kavčič, 271–208. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. 2000. Popis kmetijstva. [Http://www.stat.si/pxweb/Database/Kmetijstvo/Kmetijstvo.asp](http://www.stat.si/pxweb/Database/Kmetijstvo/Kmetijstvo.asp).
- . 2007a. Realni dohodek iz kmetijstva – prva ocena, Slovenija. [Http://193.2.238.17/novica_prikazi.aspx?id=1338](http://193.2.238.17/novica_prikazi.aspx?id=1338).
- . 2007b. Struktura kmetijskih gospodarstev, 1. 6. 2007 – začasni podatki. [Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=1219](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=1219).
- . 2007c. Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, Slovenija, popis 2002, preračun na občine, veljavne dne 1. 1. 2007. [Http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/OB C2007-T-01si.xls](http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/OB C2007-T-01si.xls).
- . 2007d. Metodološka pojasnila v področju Kmetijstvo in ribištvo. [Http://www.stat.si/metodologija_pojasnila.asp?pod=15](http://www.stat.si/metodologija_pojasnila.asp?pod=15).
- . 2007e. Ekonomski računi za kmetijstvo, Slovenija, 1995–2007. [Http://193.2.238.17/PrikaziDatoteko.aspx?id=1692](http://193.2.238.17/PrikaziDatoteko.aspx?id=1692).
- . 2008. Statistični letopis 2007. [Http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=31&leto=2007&jezik=si](http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=31&leto=2007&jezik=si).
- Štebe, T. in M. Rednak. 2007. *Standardni rezultati FADN 2004*. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.
- Turk, J. 1998. *Agrarna ekonomika*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo.
- . 2001. *Teoretične in empirične analize v agrarni ekonomiki*. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo.
- Udovič, A., M. Kovačič in F. Kramarič. 2006. Socio-ekonomski tipi kmetij po podatkih popisa kmetijskih gospodarstev v letu 2000. V *Slovenija v EU*

- izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje, ur. S. Kavčič, 71–79. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- UNECE – United Nations Economic Commission for Europe, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), The World Bank in Statistical Office of the European Communities (Eurostat). 2007. *Rural households' livelihood and well-being: statistics on rural development and agriculture household income*. New York in Ženeva: United Nations.
- UMAR – Urad za makroekonomske analize in razvoj. 2008. Kazalniki o razvosti občin Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Neobjavljeno gradivo.
- Vadnal, K. 2001. Izzivi in problemi uveljavljanja večnamenskega kmetijstva v Sloveniji. V *Učinki reforme slovenske kmetijske politike*, ur. E. Erjavec, 245–256. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
- Van der Laan, P. 1999. The problematic measurement of income from self-employment. Paper presented on Eurostat seminar on income methodology for statistics on households, Luxembourg.
- Van Huylenbroeck, G., V. Vandermeulen, E. Mettepenningen in A. Verspecht. 2007. Multifunctionality of agriculture: a review of definitions, evidence and instruments. *Living Reviews in Landscape Research* 1 (3): 1–43.
- Volk, T. S. 2004. *Uticaj agrarne politike na razvoj poljoprivrede Slovenije u periodu tranzicije in uključenja u Evropsku uniju*. Ponatis doktorske disertacije. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije; Beograd: Društvo agrarnih ekonomistov Srbije.
- Wilson, G. A. 2001. From productivism to post-productivism ... and back again? Exploring the (un)changed natural and mental landscapes of European agriculture. *Transactions of Institute of British Geographers* 26 (1): 77–102.
- Wostner, P., ur. 2004. *Enotni programski dokument 2004–2006*. Ljubljana: Služba vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj.